

NECƏ YAŞAMALI

MEHRAB SADIQNIYA

NECƏ YAŞAMALI

müsəlmanın gündəlik siması

Mehrab Sadiqniya

Bütün Gürcüstan Müsəlmanları İdaresi

Tiflis – 2017

Buraxılışa məsul:	Nurman TARIQ
Tərcümə edən:	Ağabala MEHDİYEV
Redaktor:	Dilman ŞAHMƏRDANLI
Ədəbi redaktor:	Eldar ŞAHMƏRDANLI (<i>filoloq</i>)
Korrektor:	Turac ELDARQIZI
Bədii və texniki tərtibat:	İsmayıl SÜLEYMANLI
Üz qabığının dizaynı:	Naib ALLAHVERDİYEV

Mehrab Sadiqniya. Necə yaşamalı.
"Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı – 2017, 136 səh.

Kitabda həzrət Peyğəmbər və o həzrətin Əhli-beytindən buyurulan hədislər əsasında bir müsəlmanın gündəlik olaraq necə yaşamalı olduğu göstərilmişdir. Belə ki, kitabda müsəlmanın ibadəti, işi, əyləncəsi, dostluğu, ünsiyyəti və hər kəsin bilməli olduğu bu kimi önəmli məsələlər haqda söhbət açılır.

Kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ISBN 978-9952-8140-9-5

© Parlaq İmzalar / 2017

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri qadağandır.

Mündəricat

Müqəddimə.....9

Birinci fəsil

Müsəlmanın işi, ibadəti,
əyləncəsi və ictimai münasibətləri

Əmək fəaliyyəti	13
1. İslamda əmək fəaliyyətinin əhəmiyyət və dəyəri	13
2. Əmək fəaliyyətinin faydaları.....	15
Ruhi rahatlıq	15
Allahın günahları bağışlaması.....	16
Allahın məhəbbəti və başqalarına möhtac olmamaq	16
Dinin qorunması	16
Cəhənnəm odundan qurtuluş	17
Ehtiyacı olanlara yardım etmək imkanı	17
3. Bekarlığın nəticələri	18
Allahın qəzəbinə düşər olmaq	18
Həzrət Peyğəmbərin (s) və məsum imamların (ə) qəzəbinə düşər olmaq	18
Bekar şəxsin duasının qəbul edilməməsi	19
Pozğunluğa düşər olmaq	19
4. İş vaxtı və saati	20
Səhər tezdən.....	20
Yaşayış yeri və vətəndə.....	21
Cümədən başqa həftənin bütün günləri	21
5. İşləməyin qayda-qanunu	23

İşdə mənəviyyat ruhu	23
İşin möhkəmliyi.....	23
Allahı yaddan çıxarmamaq	24
Başqalarının işinə müdaxilə etməmək	24
Fəhlənin mizdununun işə başlamamışdan müəyyənləşdirilməsi.....	25
İşdə məharət qazanmaq	25
Cürət və ürəklik	26
Əhdə vəfa	26
Gülərzüzlük və xoşrəftarlılıq	26
Düzlük və doğruluq	27
Ölçü və çəkiddə əyrilikdən çəkinmək.....	27
İş və ticarət haqqında dini qanunları öyrənmək.....	27
Düz və əməlisaleh insanlarla alver	28
Borc verənin hüquqlarına riayət edilməsi	28
Borclu ilə yumşaq davranmaq	29
Borcun yazılması	29
Şərikin haqqına riayət edilməsi	29
Sələmdən çəkinmək	30
Mülayimlik və yumşaqlıq	30
İqtisadi böhranlardan sui-istifadə etməmək	31
1. Hərslilikdən çəkinmək.....	32
2. Halal qazancla məşğul olmaq	32
3. Qadının evdə işləməsi	33
4. Peşə seçimi.....	35
İbadət	36
1. İbadətin çərçivəsi	36
Günahın tərک edilməsi	36
Elm öyrənilməsi və ondan düzgün istifadə	37
«Fərəc»in intizarı	37
Allah barəsində nikbin olmaq	38
Sükut.....	38
Ata-anaya baxmaq	38
Din qardaşlarına baxmaq	38
Ədalətli rəhbərə baxmaq	38
Yaradılış aləmi barədə fikirləşmək.....	39
Halal qazanc	39
Ailə ilə ünsiyyət	39

Dini elmləri öyrənmək	39
Möminin haqqına riayət etmək	40
Səbir	40
2. İbadətin kamilliyi	40
Elm ilə olan ibadət	41
İbadətdə ixlas	41
Gizli ibadət	42
İbadətin çətinliyi	43
Allah eşqi ilə edilən ibadət	43
3. İbadətin düşmənləri	44
Riyakarlıq	44
Özündənrazılıq	44
Əməlin davamlı olmaması	45
Günah	45
İbadətdə mötədillik	46
Əylənmək və istirahət	47
1. Sağlam əyləncənin xüsusiyyətləri	48
Əyləncənin halal və şəriətə müvafiq olması	48
Şəxsiyyətin qorunması	49
Mötədilliyin qorunması	49
Başqalarının hüquqlarına riayət etmək	50
Sağlam məqsəd	51
2. Sağlam əyləncə və istirahətin nümunələri	51
Atıcılıq	52
Üzgüçülük	52
Minicilik (at sürmək)	53
Ov	53
Səfər	53
Dostlarla görüş	54
Zarafat və gülüş	55
İctimai münasibət	57
1. İslamda ictimai münasibətlərin	
ümumi qayda və prinsipləri	57
Dostluq və düşmənçiliklərdə	
Allahın razılığının nəzərə alınması	57
Dost və yoldaşın seçilməsində diqqət	58

İctimai münasibətlərdə mötədillik.....	58
Dostun sınıanması	59
İnsanların xarakterinə uyğun ünsiyyət	60
Yoldaşın haqqına riayət etmək	60
Dostluğun mehvəri dəyər olmalıdır.....	62
Qarşılıqlı məhəbbət və ehtiram.....	63
2. İslami münasibət qaydaları.....	64
Yoldaşlarla gözəl davranmaq.....	64
Ehsan	65
Salam vermək.....	67
Sirdaşlıq və əmanətdarlıq	68
Şəxsiyyətin qorunması	70
Aranın düzəldilməsi	70
Əhd-peymanə vəfa etmək.....	71
Yumşaqlıq və mehribanlıq	73
Fədakarlıq.....	75
Göz yummaq və özünü görməməzliyə vurmaq	77
Qohumlarla əlaqə	77
Əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım.....	78
İnsanlara öyüd-nəsihət vermək.....	79
Əfv və güzəşt	80
Qəzəbi boğmaq	81
Qonaqpərvərlik	82
Möminlərin ehtiyaclarının aradan	
qaldırılması və insanların dərdinə şərik olmaq.....	83
Üzrü qəbul etmək.....	85
Təvazökarlıq.....	85
Möminlərin hüquqlarının müdafiə edilməsi.....	86
Xəbərdarlıq və yaxşılığa dəvət.....	87
Həya	90
3. Ünsiyyətdə tərک edilməsi lazım olan şeylər	92
Xəbərçilik	92
Eyib axtarmaq.....	93
Pis gümana düşmək	94
Rəsmiyyətçilik və dəbdəbəçilik	95
Qarşı tərəfə hörmətsizlik etmək	95
Başqalarını incitmək.....	96
Təfriqə salmaq və təkbaşnalıq	97

Qeybət.....	98
Böhtan.....	99
4. Yoldaşlıq və çevrədəkilər	100
Yaxşı yoldaş	100
Pis yoldaş.....	102
a) Nadan və ağılsız	103
b) Fasiq və günahkar	104
c) Yalançı.....	105
ç) Xəsis	105
d) Qohumlarla əlaqəsini kəsən	106
e) Xəbərçi	106
ə) Günahı gözəl göstərənlər.....	106
f) Bidət əhli	107
g) Şər insanlar.....	107
h) Rəzil və alçaq	108
5. Yoldaşlığın qaydaları	109
Məclis iştirakçlarına hörmət etmək	110
Mübahisədən çəkinmək	111
Pıçıldaşmaqdan çəkinmək.....	111
Təvazökarlıq.....	112
Dəbdəbə və rəsmiyyətçilikdən çəkinmək	112
Başqalarına yer vermək.....	113

İkinci fəsil

Müsəlmanın gündəlik davranışı

1. Hesabat və nəzarət.....	117
2. Gigiyena qaydalarına riayət etmək	119
Dişləri fırçalamaq	119
3. Müsəlmanların işinə can yandırmaq.....	120
4. Allaha şükür etmək	121
5. Allahdan bağışlanma diləmək və Allaha sığınmaq.....	121
6. İmam Hüseyin (ə) ziyarəti	122
7. Elm öyrənmək	122
8. Xeyir işi artırmaq və günahı tərək etmək.....	123

9. Namaza xüsusi diqqət	122
10. Quran oxumaq	124
11. Paklıq və dəstəmaz	124
12. Başqalarına əl tutmaq və sədəqə vermək	125
13. Allahı və Qiyaməti yada salmaq	126
14. Zahirə qulluq	127

Üçüncü fəsil

Müsəlmanın həyatında cümə günü

Cümə gününün xüsusi əməlləri	131
1. Quranın bəzi surələrinin oxunması	132
2. Dua	132
3. Ailəni sevindirmək	132
4. Vacib və haramlara əhəmiyyət vermək	133
5. Cəfər Təyyar namazının qılınması	133
6. Həzrət Peyğəmbərə (s) salavat göndərmək	134
7. Gigiyena və təmizlik	134
8. Cümə namazı	134
9. Qəbiristanlıq əhlinin ziyarəti	135
10. Cümə qüslü	135
11. Xəstələrə baş çəkmək	136
12. Dini öyrənmək	136

Müqəddimə

İslam insanın kamilləşməsi üçün ən dolğun və ən son proqramdır. İslam dini özünün misilsiz hərtərəfli baxışları ilə insan həyatının bütün sahələrinə aid göstərişlərə malikdir. Lakin həmin göstərişlərin bir hissəsinə əməl edib, digər hissəsini nəzərə almadan həzrət Peyğəmbərin (s) istədiyi kimi müsəlman olmaq mümkün deyil.

İslam dini müsəlmanın gündəlik fəaliyyətində riayət etməsi üçün, ona bir sıra lazımlı qayda və qanunlar təklif edir. Onları öyrənmədən həqiqi müsəlmanın xüsusiyyətlərindən danışmaq və onun kamil simasını təsvir etmək qeyri-mümkündür.

«Necə yaşamalı» adlı bu kitab müsəlmanın kamil simasını müəyyənləşdirmək istiqamətində atılmış bir addımdır. Biz bu kitabın hazırlanması üçün işimizi üç qisim hədislər üzərində qurmuşuq:

Birinci qism hədislər müsəlmanın bir gününün proqramlaşdırılmasından danışır. Biz birinci fəsildə, bu qəbildən olan hədislərdən istifadə edərək, bir günün əməllərinin ümumi bölgüsündən danışacağıq, hər hissənin əsas və ümumi prinsiplərini aydınlaşdıracağıq.

İkinci qism hədislər «hər gün» ifadəsi ilə müsəlmana bəzi gündəlik işlərin yerinə yetirilməsini lazım bilir.

Biz ikinci fəsildə, bu qism hədislərdən istifadə edərək müsəlmanın hər günü üçün tövsiyə edilmiş əməllərdən danışacağıq.

Üçüncü qism hədislər müsəlmanlara bəzi xüsusi vaxtlarda, bir sıra əməllərin yerinə yetirilməsini lazım sayan hədislərdir. Biz həmin hədislərdən bəhrələnərək, İslam aləmində cümənin gecə və gündüzünün əhəmiyyətini nəzərə alaraq həmin günün tövsiyə olunan əməllərini qeyd etmişik.

Burada iki məqamın qeyd edilməsini lazım bilirik:

1. Bu mövzularda ən əsas bəlkə də, yeganə mənbə hədislərdir. Buna görə də biz hədislərdən açıq-aşkar məlum olan bir sıra məqamları qayda olaraq qeyd etmişik.

2. Bəlkə də, hər fəsildə daha çox sayda hədislərə əsaslanmaq olardı. Amma biz az sayda hədislərlə kifayətlənmişik. Məqsədimiz yalnız müsəlmanın əsl siması barədə bir təsəvvür yaratmaq olduğu üçün mövzunun uzadılmasından çəkinmişik.

3. Sonda hədislərin çoxunun mənbələrinin tapılmasında mənə kömək etmiş əziz dostlarıım cənab Baratəli Haqşunas və Əbdüllətif Behnama təşəkkür etməyi özümə borc bilirəm. Həmçinin Tele-radio şirkətinin İslami tədqiqatlar mərkəzində çalışan əziz qardaşlarıma, xüsusilə bu araşdırmanın aparılmasına şərait yaratmış cənab Məhəmməd Mühacirə, eləcə də, bu kitabın çap edilməsi istiqamətində zəhmət çəkmiş İslami Təbliğat Nəşriyyatındakı əzizlərə öz təşəkkür və minnətdarlığımı bildirməyi özümə vacib bilirəm.

Allahın salam və mərhəməti üzərinizə olsun!

Mehrab SADIQNIYA

Birinci fəsil

Müsəlmanın işi, ibadəti,
əyləncəsi və ictimai münasibətləri

Əmək fəaliyyəti

Məişət xərclərinin təmin edilməsinə şərait yaradan əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmaq insanın vaxtının bir hissəsini alır. İslam insan həyatının bütün cəhətlərinə nəzər salmış, hərtərəfli din olaraq, işə və insanın iqtisadi fəaliyyətlərinə xüsusi əhəmiyyət vermişdir. Biz bu fəsildə İslamın əmək fəaliyyəti barəsindəki nəzərlərinə müxtəlif cəhətlərdən nəzər salacağıq.

1. İslamda əmək fəaliyyətinin əhəmiyyət və dəyəri

İslam baxımından, ailənin dolanışığını təmin etmək üçün işləmək olduqca əhəmiyyətlidir. Müqəddəs İslam dini bu məsələdə təkid edərək, müsəlmanları işləməyə və iqtisadi fəaliyyət ilə məşğul olmağa dəvət edir. İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurmuşdur: «Ey Hişam! İki dəstənin bir-biri ilə vuruşmasını görsən (belə), həmin gün halal ruzi qazanmaqdan əl çəkmə».¹

Həmçinin İslam Peyğəmbəri (s) buyurub: «Halal ruzi qazanmaq hər bir müsəlman kişi və qadına vacibdir».²

¹ Vəsail, c. 17, səh. 26, bab 5, həd. 21891

² Biharul-ənvar, c. 103, Əbvabul-məkəşib, bab 1, səh. 9, həd. 35

Allah-taala da insanları əmək fəaliyyəti ilə məşğul olub qazanc əldə etməyə təşviq etmək üçün, ailələrinin dolanışığını təmin etməkdən ötrü çalışan insanlara bağlılanma vəd etmişdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Kim halal ruzi qazanmaq yolunda əziyyət çəkib yorulmuş halda gecəni keçirsə, Allah yatdığı halda onu bağışlayar».¹

Cihad etmək, Allah yolunda mübarizə aparmaq olduqca böyük bir dəyər və üstünlükdür. Bir çox hədislərdə, işləyərək ailəsinin dolanışığı üçün çalışan şəxsin savabının Allah yolunda cihad edən mücahidin savabı qədər olduğu bildirilir. İmam Rza (ə) buyurur:

«Halal ruzi qazanmaq, özünün və ailəsinin xərclərini təmin etmək üçün çalışan şəxsin mükafatı Allah yolunda cihad edən şəxsdən çoxdur».²

Həmçinin İmam Sadiqin (ə) belə buyurması nəql edilmişdir: «Ehtiyacı olub özünün və ailəsinin yeməyini təmin etmək üçün işləyən və haramdan çəkinən şəxs Allah yolunda cihad edən mücahid kimidir».³

Halal ruzi qazanmaq üçün çalışmaq məsumların (ə) həyatında xüsusi yer tutur. Əhli-beytin (ə) həyatında dolanışığı təmin etmək üçün fəaliyyət göstərmək, çalışmaq səhnələrinə rast gəlmək mümkündür. İmam Kazım (ə) bu barədə belə buyurur:

«Peyğəmbər (s), Əmirəl-möminin və mənim ata-babalarımın hamısı öz əlləri ilə işləyərdilər. İşləmək peyğəmbərlərin, Allah elçilərinin və saleh bəndələrin işlərinəndir».⁴

¹ Biharul-ənvar, c. 103, Əbvabul-məkəsib, bab 1, səh. 2 və 3, həd. 1

² Kafi, c. 5, səh. 88, həd. 43

³ Kafi, c. 5, səh. 88, həd. 43

⁴ Mən la yəhzuruhul-fəqih, c. 3, səh. 98

Hədis söyləyən deyir: «İmam Sadiqi (ə) əlində bel, əynində cod paltar tarlada işləyən gördüm. O həzrətin (ə) üzündən tər axırdı. Ona dedim: «Canım sizə fəda olsun, beli mənə verin, qoyun mən işləyim». O həzrət (ə) buyurdu: «Mənim kişinin günəşin qızmar şüaları altında ruzi əldə etmək üçün əziyyət çəkməsindən xoşum gəlir».¹

İbn Abbasdan nəql edilmiş bir hədisdə peyğəmbərlərin məşğulyyətləri qeyd edilmişdir. Bu da əməyin onların həyatında olduqca mühüm rol oynamasını göstərir. Həmin hədisdə həzrət Adəmin (ə) əkinçilik, həzrət İdrisin (ə) dərzilik, həzrət Hudun (ə) ticarət, həzrət Süleymanın (ə) həsir toxumaqla məşğul olması qeyd edilmişdir.

2. Əmək fəaliyyətinin faydaları

Əmək fəaliyyəti mövzusunda ikinci məsələ, hədislər baxımından işləməyin faydalarıdır. Məlum olduğu kimi, işləməyin ailənin dolanışığını təmin etməkdən əlavə, başqa faydaları da var və biz hədislərdən istifadə edərkən onların bəzisini göstərəcəyik.

Ruhi rahatlıq

Əmək ruhi rahatlıq amilidir və onun özü bir növ əyləncədir. Bundan əlavə, işləmək sayəsində insanın ehtiyaclarının aradan qalxması və dolanışığının təmin olması ilə onun gərginlik və nigaranlıqlarının çoxu aradan çıxır.

İmam Əli (ə) həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edərkən belə buyurur: «Əgər insan ehtiyaclarının təmin edilməsindən xatircəm olsa, rahat olar».²

¹ Biharul-əнвар, c. 47, səh. 57

² Fürui-kafi, c. 5, səh. 89

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«İşi ar bilməyən zəhməti azalar, fikri rahat olar və ailəsi nemət içində olar».¹

Allahın günahları bağışlaması

Allah-taala insanın işləməsinə və ailənin dolanışığını təmin etməsinə görə onun bağışlanmasına və günahlarından paklanmasına şərait yaradır.

İmam Sadiq (ə) həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edərək belə buyurmuşdur:

«Kim gecə əmək fəaliyyəti və halal ruzi qazanmaq yorğunluğu ilə yatsa, günahları bağışlanar».²

Allahın məhəbbəti və başqalarına möhtac olmamaq

İş insanın Allahın məhəbbətini qazanmasına səbəb olur. Ailənin dolanışığını təmin etmək və halal ruzi qazanmaq Allah-taalanın insanı sevməsinə və başqalarına olan ehtiyacını aradan qaldırmasına səbəb olur.

İmam Əli (ə) buyurur:

«Ticarətlə məşğul olun. Çünki o sizin başqalarına ehtiyacınızı aradan qaldırır. Allah düzgün (işləyən) ticarətçini sevir».³

Dinin qorunması

Bir çox insanlar yoxsulluq və ehtiyac ucbatından öz imanlarını itirirlər. Ruzi əldə etmək üçün çalışmaq yoxsulluğun kökünün kəsilməsinə və (təbii olaraq) nəticədə, imanın qorunmasına səbəb olur.

İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurur:

¹ Biharul-əнвар, c. 103, Əbvabul-məkəşib, bab 1, səh. 7, həd. 28

² Biharul-əнвар, c. 103, Əbvabul-məkəşib, bab 1, səh. 2, həd. 1

³ Vəsail, c. 17, bab 1, səh. 11, həd. 21848

«Halal qazanc əldə etməkdən əl çəkmə. Çünki o sənə dindarlığında kömək edir».¹

Cəhənnəm odundan qurtuluş

Bəzi hədislərdə əmək fəaliyyəti üçün qeyd edilən faydalardan biri də Cəhənnəm odundan qurtulmaqdır.

Həzrət Peyğəmbər (s) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Kim öz biləyinin köməyi ilə dolanışığını təmin etsə, sirat körpüsündən ildırım sürəti ilə keçər».²

Digər bir yerdə belə oxuyuruq: «Ənəs ibn Malik deyir: Həzrət Peyğəmbər (s) Təbuk müharibəsindən qayıdandan sonra Səd Ənsari o həzrətin (ə) pişvazına çıxdı və o həzrətlə əl ilə görüşdü. Həzrət Peyğəmbər (s) ona dedi: «Əlinə nə olub ki, belə kələ-kötürdür?»

Səd dedi: «Ey Allahın elçisi, kəndir və bel ilə işləyirəm, həm özümün, həm də ailəmin dolanışığını təmin etmək üçün qazanc əldə edirəm. Səbəb budur».

Həzrət Peyğəmbər (s) Sədin əlindən öpərək buyurdu: «Bu, Cəhənnəm odunun görə bilməyəcəyi əldir».³

Ehtiyacı olanlara yardım etmək imkanı

İşin faydalarından biri də insanın əlinin zəhməti ilə qazandığı şeylə cəmiyyətin qurulması istiqamətində çalışması və öz zəhmət haqqından yetim və yoxsullara kömək etməsidir.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«İmam Əli (ə) bel ilə işləyər, yeri abadlaşdırar və öz əlinin qazancı ilə min qul azad edərdi».⁴

¹ Biharul-ənvar, c. 103, Əbvabul-məkəsib, bab 1, səh. 5, həd. 18

² Biharul-ənvar, c. 103, Əbvabul-məkəsib, bab 1, səh. 9, həd. 39

³ Usdul-ğabə, c. 2, səh. 369

⁴ Məarif və maarif, c. 4, səh. 1830

İşi və sərmayəsi olmayan insan ictimai xeyriyyəçilikdə iştirakdan məhrum olur. İşin bundan əlavə, digər faydaları da var və bəzi hədislərdə onlara toxunulur. İşin cəmiyyətdə ən mühüm faydası dilənçiliyin, oğruluğun, boşanma və digər ictimai pozuntuların qarşısının alınmasından ibarətdir.

3. Bekarçılığın nəticələri

Əmək fəaliyyəti barəsində işarə edilməsi lazım olan digər bir məqam bekarçılığın nəticələrinin açıqlanmasıdır. Biz bu bölümdə, hədisləri nəzərə almaqla, onların bəzisini açıqlayacağıq.

Allahın qəzəbinə düçar olmaq

Əmək insanın Allah yanında sevlməsinə səbəb olduğu kimi, bekarçılıq da Allahın qəzəbinə səbəb olur. İmam Baqir (ə) buyurur: «Həzrət Musa ibn İmran özünün Allahla minacatında Ondan soruşub: «Bəndələrimdən Sənin ən çox qəzəb etdiyin şəxs hansıdır?»

Allah-taala buyurub: «Gecə leş kimi düşən (yatan) və gündüz bekar olan».¹

Həzrət Peyğəmbərin (s) və məsum İmamların (ə) qəzəbinə düçar olmaq

İşləmək Peyğəmbərin (s) və imamların (ə) insanı sevməsinə səbəb olduğu, həm iş, həm də fəhlə onların nəzərində ehtiram və tərifə layiq görüldüyü kimi, bekarçılıq və bekar şəxs də onlar tərəfindən məzəmmət edilmişdir.

Həzrət Peyğəmbərin (s) adəti bu idi ki, bir kişiyə baxanda və həmin şəxsin fiziki gümrahlığı onun diqqətini

¹ Məarif və maarif, c. 4, səh. 436

cəlb edəndə onun məşğuliyyət və peşəsinin olub-olmadığını soruşardı. Əgər həmin şəxsin heç nə ilə məşğul olmadığını desəydilər, həzrət Peyğəmbər (s) belə deyərdi: «Gözümdən düşdü». Həzrət Peyğəmbərdən (s) soruşdılar ki, nə üçün? Buyurardı: «Möminin peşəsi olmayanda, o, dolanışığı xərclərini təmin etmək üçün dinini satar».¹

Həmçinin İmam Baqir (ə) buyurur:

«Mən öz dünya işlərinə münasibətdə tənbəllik və etinasızlıq edən şəxsə nifrət edirəm. Öz dünya işlərində tənbəllik edən şəxs axirət işlərində daha tənbel olar».²

Bekar şəxsin duasının qəbul edilməməsi

Bekarçılığın nəticələrindən biri də bekar şəxsin duasının qəbul edilməməsidir.

İmam Sadiq (ə) həzrət Peyğəmbərdən (s) belə nəql edir:

«Nəçə dəstənin duası qəbul olmaz. (Onlardan biri) evdə oturub Allahdan ona ruzi verməsini istəyən, lakin Allahın buyurduğu kimi halal ruzi qazanmaq dalınca getməyən şəxsdir. Allah-taala həmin şəxsə deyər:

«Məgər Mən sənə dünyada şərailt yaradıb bədən üzvlərini sağlam etməmişəm? Məgər Mənim yaratdığım yer üzü geniş deyil? Bəs nə üçün ruzi üçün evdən çıxırmısan?!»³

Pozğunluğa düçar olmaq

Bekarçılıq bir çox ictimai fəsad və pozğunluqların yaranmasına səbəb olur. Bekar şəxs narkotik maddə düş-

¹ Biharul-ənvār, c. 103, səh. 9, həd. 38

² Fürui-kafi, c. 5, səh. 85, həd. 4

³ Biharul-ənvār, c. 103, Əbvabul-məkāsib, bab 1, səh. 3, həd. 5

künü olmaq, oğurluq və digər çoxsaylı ictimai pozğunluqlara düşər olmaq təhlükəsi ilə qarşılaşır.

Əmirəl-möminin (ə) buyurur:

«Əgər iş zəhmətdirsə, bekarçılıq da fəsad mənbəyidir».¹

4. İş vaxtı və saati

Burada toxunulması lazım olan məqamlardan biri də işin vaxtı və saati məsələsidir. Hədislərdə iş görmək üçün bəzi vaxtların daha münasib olması qeyd edilmişdir, o cümlədən:

Səhər tezdən

İnsanın istirahət edib gecə yuxusu ilə bədəninədən ötən günün yorğunluğunu çıxardıqdan sonra yenidən fəaliyyətə başlaması üçün çox münasib vaxt səhər tezdəndir.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Ruzi dalınca və ehtiyacların təmin edilməsi üçün səhər gedin. Çünki səhər bərəkət və müvəffəqiyyətə səbəb olur».²

Həmçinin İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Ruzi dalınca səhər getmək ruzini artırır».³

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Səhər tezdən qazanc, iş və halal ruzi dalınca gedin ki, Allah sizə ruzi versin və yardım etsin».⁴

¹ Biharul-ənvər, c. 77, səh. 419

² Kənzül-ümmal, c. 4, səh. 48, həd. 9445

³ Biharul-ənvər, c. 103, Kitabul-məkəşib, bab 1, səh. 5, həd. 15

⁴ Vəsail, c. 17, Ticarətin müqəddəmələri babları, bab 4, səh. 22, həd. 8

Yaşayış yeri və vətəndə

Hədəislərə əsasən, qazanc əldə etmək və işləmək üçün münasib yerlərdən biri insanın öz vətəni, yaşadığı yerdır. İnsanın öz vətəninə xüsusi bağlılığı olur və orada özünü ruhi cəhətdən daha asudə və rahat hiss edir. Buna görə də o, daha yüksək ruhiyyə ilə işləyə bilər.

İmam Səccad (ə) buyurur:

«İnsanın xoşbəxtliklərindən biri onun iş və qazanc yerinin öz şəhərində olmasıdır».¹

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Üç şey (kişinin) xoşbəxtlik nişanələrindəndir: (Kişinin tökdüyü tədbirlərə hörmət qoyan) itaətkar arvad, həm sağlığında, həm də öləndən sonra onun bərəsində yaxşılıq və ehsan edən övlad və (Allah tərəfindən) ruzisinin öz vətəninə bəxş edilməsi, səhər-axşam öz ailəsinin yanında olması».²

Əlbəttə, şübhəsiz, əgər insan öz ailəsinin dolanışığını təmin etmək üçün məcbur qalıb vətəninə tərək etsə, bu halda da bəyənilən bir iş görmüş sayılır.

Cümədən başqa həftənin bütün günləri

Hədəislərdə cümə günü, xüsusilə cümə namazı vaxtı qazanc və işlə məşğul olmaq qadağan edilmiş³ və həmin gün insanın qohum-əqrəbaya baş çəkməsi, istirahət edərək yenidən güc toplaması məsləhət görülmüşdür.

¹ Fürui-kafi, c. 5, səh. 257, həd. 1

² Fürui-kafi, c. 5, səh. 258, həd. 2

³ Dəyərli oxucu, bu qadağa tövsiyə xarakterli qadağadır. Bizim cəmiyyətdə cümə günü rəsmi tətillə olmadığı üçün, kitabın bu yerində və gələcəkdə cümə günü ilə bağlı qeyd olunan tövsiyələrin hamısına əməl etmək hər kəsə nəsis olmaya bilər. İnsan bütünlüklə cümə gününü tətillə edə bilməsə də, imkanı həddində cümə namazı vaxtı namazda iştirak məqsədi ilə işinə 1-2 saatlıq fasilə verə bilər. Əgər hər hansı səbəbdən bu da alınmasa, insanın üzərində başqa bir vəzifə qalmır. – Red.

Allah-taala Qurani-kərimdə buyurur: **«Ey iman gətirənlər, cümə günü namaza çağırılan zaman, Allahı zikr etməyə (cümə namazına) tələsin və alış-verişi buraxın! Əgər bilsəniz, bu sizin üçün daha xeyirlidir».**¹

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Kim cümə namazı vaxtı fəhlə tutsa və onu cümə namazında iştirak etməkdən saxlasa, günah edib. Amma əgər onun cümə namazında iştirakına mane olmasa, fəhlə ilə iş buyruqçusu namazın savabında şərikdirlər».²

Həmçinin bəzi hədislərə əsasən, yaxşı olar ki, müsəlman şəxs cümə günü dini məsələlərin öyrənilməsi üçün özünü işləməkdən və qazanc əldə etməkdən azad etsin.

İmam Sadiq (ə) Peyğəmbərin (s) belə buyurmasını nəql edir: «Heyif o müsəlmana ki, həftə ərzində öz cümə gününü dini öyrənməyə dini (hökm və maarifi) araşdırmağa ayırmır».³

Zaman və məkan mövzusunun sonunda qeyd etmək lazımdır ki:

Allah-taalanın gündüzü qazanc əldə etmək, gecəni isə istirahət üçün təyin etməsinə baxmayaraq, bəzən insan müxtəlif səbəblərdən gecə işləməli olur və bu, İslam qanunları ilə ziddiyyət təşkil etmir.

İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«İnsanlar bəzən, məsələn, gündüz bütün işləri çatdırıb bilmədikləri üçün, yaxud gündüz hava çox isti olduğuna görə işləyə bilmədiklərindən gecə işləməli olurlar. Buna görə də gecə ay işığında müxtəlif işlər görə bilərlər... Allah ayın işığını buna görə yaradıb».⁴

¹ əl-Cumua, 9

² ət-Təhzib, c. 7, səh. 211, bab 22, həd. 13

³ Biharul-ənvar, c. 1, səh. 176, bab 1, həd. 44

⁴ Biharul-ənvar, c. 58, səh. 175, bab 9, həd. 35

5. İşləməyin qayda-qanunu

İndi, hədislərin köməyi ilə işləməyin qayda-qanunu barəsində danışıacağıq.

İslam baxımından işin öz qayda-qanunu var və onlara riayət edilməsi maddi irəliləyişlərin əldə edilməsindən əlavə, insanın yüksək əxlaqi təkamülə çatmasına da şərait yaradır. Biz indi həmin qayda-qanunların bəzisindən danışıacağıq:

İşdə mənəviyyat ruhu

Bu ruhiyyə insanı hərislikdən saxlayır və ona işi düzgün yerinə yetirməyə və əldə etdiyi gəliri düzgün sərf etməyə kömək edir.

(İslami mənbələrdə) İmam Əlinin (ə) həyatı barəsində belə oxuyuruq: «İmam Əli (ə) cihad sona çatdıqdan sonra insanları maarifləndirməklə və məhkəmə işləri ilə məşğul olardı. Bu işləri də görüb qurtardıqdan sonra dərhal öz bağında işləyər və işləyən zaman Allahı yad (zıkr) etməklə məşğul olardı».¹

Bazar Şeytanın pusquda durduğu yerlərdən biridir və o, insanın yadından Allahı çıxara bilər. Bunun müqabilində Allahı yada salmaq işə mənəviyyat ruhu verir və insan həmin vaxt özünü Allahın hüzurunda hiss edir.

İşin möhkəmliyi

İşin qayda-qanunlarından biri də insanın qəbul etdiyi və əvəzində maddə alacağı işi ən yaxşı şəkildə yerinə yetirməsi, onunla yanaşı, iş buyruqçusunun hüquqlarının pozulmasına səbəb olan işə yol verməməsidir.

¹ Məarif və maarif, c. 4, səh. 1848

İshaq ibn Əmmar deyir: «İmam Kazımdan (ə) soruşdum: «Əgər insanı kimsə icarəyə götürübsə, o, həmin halda başqası üçün işləyə bilər?» İmam (ə) buyurdu:

«Əgər iş sahibi ona icazə versə, olar».¹

Həmçinin həzrət Peyğəmbər (s) buyurub: «Allah birinə iş tapşırılan zaman onun gözəl şəkildə yerinə yetirilməsini sevir».²

Allahı yaddan çıxarmamaq

İşin qayda-qanunlarından biri də insanın başının işə qarışaraq Allahı yaddan çıxarmamasıdır. Məsələn, başının işə qarışması insanın namazını ilk vaxtda qılmağı yaddan çıxarmasına səbəb olmamalıdır. İmam Sadiq (ə) Nur surəsinin 37-ci ayəsində *«heç bir ticarət və alış-verişin Allahı yad etməkdən, namaz qılmaqdan və zəkat verməkdən yayındırmadığı kişilər»* barəsində belə buyurmuşdur: «Onlar ticarət və alış-verişin Allahı yadlarından çıxartmadığı və namaz vaxtı çatanda onu öz vaxtında yerinə yetirən tacirlərdir».³

Buna görə də, gərək, müsəlman tacirlər namaz vaxtı çatan kimi işi buraxaraq namaz qılmağa başlasınlar.

Başqalarının işinə müdaxilə etməmək

Bu məsələ də işin, xüsusilə idarəçilik və rəhbərliyin mühüm qaydalarındandır. İmam Hadi (ə) özünün Bağdad, Mədain və Kufədəki nümayəndələrinə belə yazmışdır: «Ey Əyyub ibn Nuh! Bu hökmə əsasən, Əbu Əli ilə qarşıdurmadan çəkin. Hər birinizin vəzifəsi öz ərazinizdə öz vəzifələrinizə əməl etməkdir... Əgər kimsə sənin

¹ Vəsail, Kitabul-icarə, bab 9, həd. 1

² Məarif və maarif, c. 4, səh. 1831

³ Kafi, c. 5, səh. 154, Adabul-ticarət babı, həd. 21

_____ Müsəlmanın işi, ibadəti, əyləncəsi və ictimai münasibətləri

məsuliyyət dairəndən xaric ərazidən pul vəsaiti gətirsə, həmin şəxsə onu öz ərazisindəki nümayəndəyə göndər-məsini əmr et».¹

Buna görə də başqalarının işlərinə müdaxilə etmək insanın daxil olduğu toplumda qarışıqlığın yaranmasına səbəb olur.

Fəhlənin mizdunun işə başlamamışdan müəyyənləşdirilməsi

İslami qaydalardan biri də fəhlənin mizdunun işə başlamamışdan əvvəl təyin edilməsidir. Həzrət Peyğəmbər (s) bu barədə belə buyurmuşdur: «Sizlərdən hər hansı biriniz fəhlə tutanda onu (əvvəlcədən) mizdundan xəbərdar etsin».²

Digər bir hədisdə İmam Sadiq (ə) belə buyurur:

«Allaha və Qiyamət gününə etiqadı olan şəxs, mizdunu müəyyənləşdirmədən fəhlə tutmasın».³

İşdə məharət qazanmaq

İş və qazancın rəvnəqlənməsinə səbəb olan qayda-lardan biri də insanın öz işində lazımı məharəti əldə et-məsidir.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Elm və məlumatı olmadan bir iş görənlər şəxs düzəlt-məkdən çox xarab edir».⁴

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur: «Hər bir peşə sa-hibinə qazancının rəvnəqlənməsi üçün üç xislətə malik olmaq zəruridir: Birincisi, peşəkarlıq və məharət, ikincisi,

¹ Sireye pişvayan, səh. 575

² Kənzül-ümmal, həd. 9124

³ Vəsail, c. 13, səh. 245

⁴ Kafi, c. 1, səh. 42, həd. 3

əmanətdarlıq, üçüncüsü, (tabeliyindəki) fəhlələrlə mehribanlıq».¹

Cürət və ürəklilik

Cürət və ürəklilik işin rəvnəqlənməsi üçün mühüm amil, qazanc və ticarətin qaydalarından biridir.

Əziz İslam Peyğəmbəri (s) bu barədə belə buyurmuşdur: «Qorxaq tacir ruzidən məhrum olar, cəsəətli tacir isə ruzi tapar».²

Əhdə vəfa

İslam dininin vacib buyurduğu əməllərdən biri də əhdə vəfadır. İslamda bu məsələyə çox təkid edilmiş və o, möminlərin nişanələrindən sayılmışdır. Bu xüsusiyyətin qazanc əldə etməkdə və işdə xüsusi əhəmiyyəti vardır.

İmam Baqir (ə) buyurur: «Həzrət Peyğəmbər (s) belə buyurub: «Vay olsun, ümmətimdən öz vədlərinə salf çıxan və bugün-sabah edən sənətkarlarının halına!»³

Gülərüzlülük və xoşrəftarlılıq

Gülərüzlülük və xoşrəftarlılıq həm aqlın, həm də şəriətin təkid etdiyi gözəl bir əməldir. Onun iş və fəaliyyətdə böyük əhəmiyyəti vardır.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Gözəl əxlaq ruzini artırır».⁴

Həmçinin belə bir hədis də nəql edilmişdir ki:

«Öz işində gözəl əxlaq və bəyənilən əməllərdən kömək al. Onun sənin həm dininə, həm də dünyana xeyri var».⁵

¹ Biharul-ənvər, c. 78, səh. 236, həd. 64

² Nəhcül-fəsahə, Əbülqasim Payəndənin tərcüməsi, səh. 240, həd. 1199

³ Vəsail, c. 17, səh. 420, bab 25, həd. 22892

⁴ Biharul-ənvər, c. 71, səh. 396, bab 92, həd. 77

⁵ Biharul-ənvər, c. 103, Əbvabut-ticarət vəl-buyu, bab 1, səh. 100, həd. 40

Düzlük və doğruculuq

Düzlük və doğruculuq ətrafdakı insanların inam və etimadının qazanılmasına səbəb olur. Bu keyfiyyətlərlə iqtisadi fəaliyyətlər göstərsə, işin rəvnəqlənməsinə səbəb olar.

İmam Sadiq (ə) öz səhabələrindən birinə iş və qazanc barəsində belə tövsiyə etmişdir:

«Sözündə doğruçu ol və malında olan nöqsanı gizlətmə, səninlə ünsiyyətdə olan şəxsi aldatma. Çünki onu aldatmaq sələmdir... Doğruçu tacir Qiyamət günü Allahın möhtərəm və yaxşı əməl sahibi olan elçilərinin zümrəsində olacaq».¹

Ölçü və çəkiddə əyrilikdən çəkinmək

Allah-taala Qurani-kərimdə bir neçə ayədə xüsusi dəstələrə əzab vəd edib və onlara nifrətini «vay olsun!» ifadəsi ilə bildirib. Həmin dəstələrdən biri də ölçü və çəkiddə əliəyri olan insanlardır. Buyurur:

«Vay halına, əskik satanların! O kəslər ki, özləri insanlardan ölçü ilə bir şey aldıqda, onu tam ölçüb alarlar, onlar üçün bir şey ölçdükdə və ya çəkdikdə isə onu əskildərlər».²

İş və ticarət haqqında dini qanunları öyrənmək

Ticarətin hökmlərinin öyrənilməsi insanın sələm və digər haramlara düçar olmasının qarşısını alır.

İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurur: «Gərək, ticarət etmək istəyən şəxs, dinin hökmlərini öyrənsin ki, halal ilə haramı bir-birindən seçə bilsin. Dinin hökmləri-

¹ Biharul-ənvar, c. 103, Əbvabüt-ticarət vəl-buyu, bab 1, səh. 101, həd. 43

² əl-Mutəffifin, 1-3

ni öyrənmədən ticarətə başlayan şəxs şübhələrə düşər olar».¹

Əsbəğ ibn Nubatə deyir: «Əlinin (ə) belə buyurmasını eşitdim: «Ey tacirlər, əvvəl ticarətin şəri hökmlərini öyrənin, sonra alverə başlayın».

Bunun ardınca belə buyurardı: «And olsun Allaha, bu ümmətdə sələm qarışqanın qara daşın üzərindəki hərəkətindən də gizlidir».²

Düz və əməlisaleh insanlarla alver

İş və qazanc əldə etməyin qaydalarından biri də insanın öz alver və iqtisadi fəaliyyətlərini çalışıb düz, əməlisaleh insanlarla qurması, şəhər və etibar edilməyən insanlarla fəaliyyət göstərməkdən çəkinməsidir.

İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurur:

«Yalnız xeyir içində böyümüş insanlarla ünsiyyətdə olun və alver edin».³

İmam Kazım (ə) həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edərək belə buyurmuşdur:

«İnsan üçün dörd şey xoşbəxtlikdir: Ünsiyyətdə olunduğu və alver etdiyi şəxslərin əməlisaleh olması...»⁴

Borc verənin hüquqlarına riayət edilməsi

«Tühəful-üqul» kitabının «Borc verənin hüquqları» bölümündə belə oxuyuruq: «Borc verənin haqqı budur ki, əgər imkanın varsa, onun borcunu qaytar, onu təmin edib ehtiyacını aradan qaldır, onu gözlətmə. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurub ki: «İmkanı olanın borc verəni

¹ Vəsail, c. 18, səh. 382

² Kafi, c. 5, səh. 150, həd. 1

³ Kafi, c. 5, səh. 158, həd. 5

⁴ Biharul-ənvar, c. 103, Əbvabul-məkəsib, bab 17, səh. 86, həd. 17

gözlətməsi zülmüdür». Əgər imkanın yoxdursa, onu gözəl sözlə razı sal və ondan möhlət istə...».¹

Borclu ilə yumşaq davranmaq

Qurani-kərim bu barədə belə buyurur:

*«Əgər (borclu şəxs) sıxıntı və ehtiyac içində olsa, onda imkan olana kimi ona möhlət vermək (sizin öhdənizədir). Sədəqə verməyiniz (borcu bağışlamaq) isə sizin üçün daha xeyirlidir».*²

Borcun yazılması

Ticarət və iqtisadi fəaliyyətlərdə tərəflər arasında müqavilə yazılması işlərin möhkəmləndirilməsindən əlavə, ehtimal olunan anlaşılmazlıqları da aradan qaldırır.

Qurani-kərim bu barədə belə buyurur:

*«Ey iman gətirənlər, (borc almaq və ya alver etməklə) müəyyən müddətə qədər bir-birinizə borclu olduqda, onu yazın. (Borc sənədini) sizin aranızda bir katib ədalətlə yazmalıdır».*³

Şərikin haqqına riayət edilməsi

Bəzən insan özünün iqtisadi fəaliyyətlərini bir və ya bir neçə şərikin iştirakı ilə qurur. İslam şərikin haqqına dəqiq riayət edilməsinə təkid etmişdir.

«Tühəful-üqul» kitabında bu barədə belə oxuyuruq:

«Şərikin haqqı budur ki, olmayanda onu əvəz edəsən, yanında olanda bərabər davranasan. Onunla məsləhətləşmədən və təkcə özbaşına qərar qəbul etməyəsən, malını qoruyasan, ona, istər az, istərsə də çox xə-

¹ Tühəful-üqul, səh. 275

² əl-Bəqərə, 280

³ əl-Bəqərə, 282

yanət etməyəsen. Çünki eşitmişəm, nə qədər ki, şəriklər bir-birinə xəyanət etmərlər, Allahın əli onların üzərindədir».¹

Sələmdən çəkinmək

Sələm ticarətin böyük bəlalarındandır və İslamda onun haram olmasına çox təkid edilmişdir.

Qurani-kərim buyurur:

«Allah alış-verişi halal, sələmi isə haram etmişdir».²

Digər bir ayədə buyurur:

«Allahdan qorxun və əgər imanınız varsa, sələmin qalanından (sərmayədən artıq aldığınız miqdardan) əl çəkin».³

Başqa bir yerdə buyurur:

«Xalqın var-dövləti hesabına sərvətinizin artması üçün başqasına sələmlə verdiyiniz mal Allahın yanında artmaz».⁴

Mülayimlik və yumşaqılıq

Sevimli Peyğəmbərimiz (s) buyurmuşdur:

«Allah bərəkət versin həm alanda, həm də satanda mülayimlik və yumşaqılıq edən bəndəyə!»⁵

Həmçinin İmam Əli (ə) buyurur: «Həzrət Peyğəmbərin (s) belə buyurmasını eşitdim:

«Ticarətdə mülayimlik gəlirin artmasına şərait yaradır».⁶

¹ Tühəful-üqul, səh. 273

² əl-Bəqərə, 275

³ əl-Bəqərə, 278

⁴ ər-Rum, 39

⁵ Kənzül-ümmal, həd. 9453

⁶ Vəsail, Əbvabü adabit-ticarət, bab 4, həd. 4

İqtisadi böhranlardan sui-istifadə etməmək

Bu gün cəmiyyətin bəlalılarından biri bəzi ictimai və iqtisadi böhranlardan sui-istifadə edərək böyük gəlirlərin götürülməsidir. Bu məsələ, daha artıq gəlir götürmək istəyən şəxslərin belə böhranlar yaratmalarına və ya ən azı bu cür böhranları xoş qarşılamalarına səbəb olur.

İmam Sadiq (ə) öz qulu Müsadifə min dinar pul verir ki, Misirə gedib ticarət etsin. O, tacirlərlə birlikdə Misirə yola düşür. Onlar Misirin yaxınlığında oradan qayıdan bir karvana rast gəlirlər. Müsadif və onunla birlikdə olan digər tacirlər həmin karvandan Misirə aparmaqda olduqları malın bazarının necə olmasını soruşurlar. Həmin karvanda olanlar onların apardıqları malın Misirdə az tapıldığını deyirlər. Müsadiflə digər tacirlər öz aralarında belə bir əhd-peyman bağlayırlar ki, hər bir dinara bir dinardan az gəlir götürməsinlər. Onlar (Misirə daxil olub) öz mallarını satırlar və pullarını alıb Mədinəyə dönlür. Onlar Mədinəyə çatanda Müsadif İmam Sadiqin (ə) yanına gəlir. O, əlində iki dənə min dinarlıq kisə tutub İmam Sadiqə (ə) belə deyir: «Bu kisələrdən biri sərmayə, ikincisi isə gəlirdir». İmam Sadiq (ə) buyurur: «Necə oldu ki, belə böyük gəlir əldə etdiniz?» Müsadif baş verənləri İmama (ə) danışır. İmam (ə) (narahatlıqla) buyurur: «Sübhənallah!...». Sonra həmin kisələrdən birini götürərək buyurur:

«Bu, mənim sərmayəmdir. Bizim elə gəlirlərə ehtiyacımız yoxdur. Ey Müsadif! Qılınc ilə vuruşmaq halal ruzi qazanmaqdan daha asandır».¹

¹ Biharul-əнвар, c. 47, səh. 59, həd. 111

• Bu fəslin sonunda, İslam baxımından, iş və iqtisadi fəaliyyətlər haqqında bir neçə məqama diqqət etməyimiz də lazımdır:

1. Hərislikdən çəkinmək

İslam baxımından, iş və qazanc əldə etməyin əhəmiyyəti böyükdür. Lakin buna baxmayaraq, İslam dinində, hərislik olduqca pis hesab edilir.

Hərislik insanı ehtiyacından artıq var-dövlət toplamaqla məşğul olmağa sövq edir. Bu xislət dünyağirliyin ən bariz nümunəsidir. Həris şəxs heç vaxt doymur. Həzrət Əli (ə) buyurur:

«İki ac heç vaxt doymaz: elm axtaran və dünya axtaran».¹

Həmçinin digər bir hədisdə o həzrətin (ə) belə buyurması nəql edilmişdir:

«Tamahkar zillət və xarlıq zəncirində əsirdir».²

Hərisliyin kökü ya dünyaya hədsiz bağlılıqdır, ya da Allaha inamsızlıq. Buna görə də Allaha etiqadı olan şəxs həris olmaz. Qurani-kərimdə bu barədə belə buyurulur:

«Həqiqətən, sənin Rəbbin istədiyi şəxs üçün ruzini genişləndirər və (istədiyi şəxs üçün də) daraldar. Əlbəttə, O həmişə Öz bəndələrindən xəbərdar və (onları) görür».³

2. Halal qazancla məşğul olmaq

İslam baxımından, bəzi işlərlə məşğul olmağa icazə verilmir və ondan əldə edilən mal haram sayılır. Buna misal olaraq şərab alverini, sələmdən əldə edilən gəliri,

¹ Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, səh. 1296, 449-cu hikmət

² Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, səh. 1186, 217-ci hikmət

³ əl-İsra, 30

eləcə də, alverinə icazə verilməyən digər şeylərdən götürülən gəliri göstərmək olar.

Bəzi işlər də, məsələn, saxtakarlıq edərək yaxşı mal ilə pisi bir-birinə qatmaq qazancın puç olmasına və korlanmasına səbəb olur. Bu cür alverlərdən əldə edilən gəlir haramdır.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurmuşdur:

«Kim haram yol ilə gəlir əldə etsə, Allah onu yoxsul və möhtac edər».¹

3. Qadının evdə işləməsi

Adətən, qadınların əsas fəaliyyətləri evdə olur.

İslam baxımından, qadının evdarlıq etməsinin əhəmiyyəti böyükdür.

Tarixdə həzrət Peyğəmbər (s) barəsində belə yazırlar:

«Bir gün o həzrət (s) öz qızından soruşub: «Qadın Allaha hansı anda daha yaxın olur?»

Həzrət Zəhra (ə) buyurub:

«Qadının evdə oturduğu və məişət işləri, övladlarının tərbiyəsi ilə məşğul olduğu an».²

Həmçinin digər bir hədisdə əziz Peyğəmbərimizin (s) belə buyurması nəql edilmişdir:

«Siz qadınların hər birinin öz evində işləməsi, Allahın istəyi ilə, Allah yolunda cihad edən mücahidlərin sava-bına bərabərdir».³

İmam Əli (ə) qadının evdə işləməsini onun cihadı hesab edərək belə buyurmuşdur: «Qadının cihadı onun ərinə yaxşı həyat yoldaşı olmasıdır».⁴

¹ Biharul-ənvar, c. 103, Əbvabul-məkəsib, bab 1, səh. 5, həd. 17

² Nəhcül-həyat, səh. 164. Ravəndidən söylənilir, səh. 14

³ Nəhcül-fəsahə, Əbülqasim Payəndənin tərcüməsi, səh. 592, həd. 2892

⁴ Biharul-ənvar, c. 103, səh. 247, bab 4, həd. 28

İmam Baqir (ə) Fatimeyi-Zəhra (ə) ilə İmam Əlinin (ə) davranışı barəsində belə buyurmuşdur: «Əli (ə) ilə Fatimə (ə) müştərək həyata aid işlərin bölüşdürülməsi üçün həzrət Peyğəmbərin (s) yanına gedirlər. Peyğəmbər (s) çöl işlərini Əlinin (ə) öhdəsinə, ev işlərini isə Fatimənin (ə) öhdəsinə qoyur».¹

Tarixdə həzrət Fatimeyi-Zəhranın (ə) həyatı barəsində belə yazılmışdır: «Buğdanın üyüdülməsi və digər ev işlərindən çox əziyyət çəkən Fatimeyi-Zəhra (ə) həyat yoldaşı Əlinin (ə) tövsiyəsi ilə həzrət Peyğəmbərin (s) yanına gedir ki, o həzrətdən (s) bir xidmətçi istəsin. Həzrət Peyğəmbər (s) onun cavabında buyurur: «Mən sənin evdə gördüyün işlərin savabının səndən alınmasını istəmirəm».²

Həzrət Rəsulallahın (s) bu kəlamından belə məlum olur ki, qadının evdə gördüyü işlərin savabı var və o, həmin işlərə görə Allahdan mükafat alacaqdır.

Bu mövzunun sonunda bir neçə məqamı qeyd etmək lazımdır:

1. Ev işlərinin qadının öhdəsinə qoyulmasının mənası, evin bütün işlərinin onun öhdəsinə düşməsi və kişinin ev işlərinə etinasız olması demək deyil.

İslam Peyğəmbərinin (s) həyatında, həmçinin məsum şəxsiyyətlərin (ə) hədislərində kişinin evdə işləməsi və həyat yoldaşına kömək etməsi də çox tövsiyə edilmişdir. Həmin hədislərin birində deyilir ki, həzrət Peyğəmbər (s) evdə iş görərdi və onun əsas işi tikiş idi. Həmçinin o həzrət (s) öz paltarlarını yuyar, qoyunlarını sağar, öz şəxsi işlərini özü yerinə yetirərdi.³

¹ Biharul-ənvār, c. 43, səh. 81

² Biharul-ənvār, c. 43, səh. 85

³ Məarif və maarif, c. 4, səh. 1831

2. Qadının əsas işi evdə olsa da, onun müxtəlif səbəblərdən ictimai səhnələrdə olması və cəmiyyətdə müəyyən işi boynuna götürməsi də lazımdır. Qadının ictimai fəaliyyəti İslam qaydalarına riayət edilməsi çərçivəsində, İslam qanunları ilə ziddiyyət təşkil etmir.

4. Peşə seçimi

İslam baxımından, işləmək və qazanc əldə etmək vacib olsa da, işlərin hamısı bərabər dəyəərə malik deyil. İslam baxımından, bəzi işlərlə məşğul olmaq haram sayılmasa da, bəyənilmir və imkan daxilində, insanın onlardan çəkinməsi daha yaxşı hesab edilir.

Hədislərin birində belə deyilir:

«İshaq ibn Əmmar deyir: «İmam Sadiqə (ə) dedim ki, mənə bir oğlum var, onu bir işə qoymaq istəyirəm. Sizin nəzərinizcə, hansı iş daha yaxşıdır?»

İmam (ə) buyurdu: «Onu beş işə qoyma... Oğlunu sərraflığa qoyma. Çünki sərraf¹ sələmdən amanda deyil».²

¹ Sərraf müəyyən faizlə pul dəyişməklə məşğul olan adama deyilir. Hədisdən anlaşılır ki, pul dəyişmə məntəqəsində işləmək bəyənilmir, çünki bu işdə sələmə bulaşmaq ehtimalı çoxdur. Bu göstəriş tövsiyə xarakterlidir, şəriət nöqtəyinə nəzərdən olan qadağa deyil. – Red.

² Məarif və maarif, c. 4, səh. 1850

İbadət

Müsəlman şəxsin gündəlik əməllərinin mühüm bir hissəsi ibadətdən ibarətdir. Onun işlə yanaşı qoyulmasından belə məlum olur ki, İslam həm dünyaya önəm verir, həm də axirətə. İslam baxımından, axirəti dünyaya qurban vermək pis olduğu kimi, axirətə rəğbət bəhanəsi ilə dünyanı tərk etmək də pis sayılır. Biz bu fəsildə ibadətənin növləri, kamilliyi və onların qəbul olunması şərtləri haqqında danışacağıq.

1. İbadətin çərçivəsi

İslam mədəniyyətində ibadət, namaz və orucdan daha geniş məfhumdur. İbadət əsas etibar ilə, həyatın yanında deyil, həyatın özüdür. Əgər insanın işlərinin hədəfi Allaha yaxınlaşmaq olsa, onların hamısı ibadət sayılır.

İndi İslamın ibadət saydığı şeylərin bəzi nümunələrinə nəzər salaq:

Günahın tərk edilməsi

Günahı tərk etmək, nəinki ibadətdir, hətta ibadətlərin ən mühümü sayıla bilər.

İmam Baqir (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«İbadətlərin ən ağır günahın tərk edilməsidir».¹

¹ Biharul-ənvar, c. 70, səh. 297

Elm öyrənilməsi və ondan düzgün istifadə

Əziz İslam Peyğəmbəri (s) belə buyurmuşdur:

«Kim evindən elm öyrənmək üçün çıxsa və məqsədi həmin elm vasitəsi ilə batili rədd etmək, yolunu azmışı doğru yola yönəltmək olsa, onun əməli qırx ilin ibadətinə bərabərdir».¹

«Fərəc»in² intizarı

Həzrət Peyğəmbərdən (s) belə buyurması nəql edilmişdir:

«Fərəcin intizarını çəkmək ən üstün ibadətdir».³

Həmçinin İmam Kazımdan (ə) belə nəql edilmişdir:

«Allahı tanımaqdan sonra ən üstün ibadət fərəc intizarını çəkməkdir».⁴

Təbii ki, fərəcin intizarını çəkməkdə məqsəd, İmam Mehдинin (ə) zühuru intizarı ilə əli-əlin üstünə qoyub oturmaq deyil, əksinə, o həzrətin (ə) zühuru (zühurunun tezləşməsi – Red.) üçün çalışmaq, bu istiqamətdə səy göstərməkdir. İnsan özünü o həzrətin (ə) yanında mübarizəyə hazırlamalıdır.

¹ Məhəccətül-beyza, c. 1, səh. 19

² “Fərəc” sözünün mənası “işlərin düyününün açılması, çətinliklərin aradan qalxması, qəm-qüssədən qurtulmaq”dır. Lakin dini terminologiyada bu söz on ikinci imam həzrət Mehдинin (ə) zühuru bərsində işlədilir. İmam Mehдинin (ə) zühuru bərsində bu kəlmənin işlədilməsi həzrət Peyğəmbərin (s) hədisindən qaynaqlanır. Belə ki, o həzrətin (ə) zühurunda işlərin düyününün açıldığı, çətinliklərin aradan qalxdığı üçün həzrət Peyğəmbər (s) həmin dövr bərsində belə bir ifadə işlətmişdir. – Tərc.

³ Biharul-ənvar, c. 52, səh. 125, həd. 11

⁴ Biharul-ənvar, c. 58, səh. 326

Allah barəsində nikbin olmaq

Allah Rəsulu (s) buyurur:

«Bütün ibadətlərin başı Allah barəsində nikbin olmaqdır».¹

Əlbəttə, Allah barəsində nikbin olmağın mənası razılıq – insanın ilahi qərarlar müqabilində razı olmasıdır.

Sükut

Həzrət Peyğəmbər (s) (Merac səfərində Allahdan – Red.) soruşub:

«Ey Rəbbim, ilk ibadət nədir?» Allah buyurub: «İlk ibadət sükut və orucdur».²

Ata-anaya baxmaq

Əziz Peyğəmbərimiz (s) bu barədə belə buyurmuşdur: «Övladın ata-anaya məhəbbət dolu baxışları ibadətdir».³

Din qardaşlarına baxmaq

Həzrət Peyğəmbər (s) bu barədə belə buyurmuşdur: «Allaha xatir sevdiyin din qardaşına baxmaq ibadətdir».⁴

Ədalətli rəhbərə baxmaq

Sevimli Peyğəmbərimiz (s) bu barədə belə buyurub: «Alimə və ədalətli rəhbərə baxmaq ibadətdir».⁵

¹ Biharul-ənvar, c. 51, səh. 258, həd. 5

² Biharul-ənvar, c. 77, səh. 27, həd. 6

³ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 1799

⁴ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 1799

⁵ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 1799

Yaradılış aləmi barədə fikirləşmək

İslam baxımından, dünyanın, insanın və digər varlıqların yaradılışı barədə fikirləşmək ibadətdir.

İmam Rza (ə) buyurur:

«İbadət çox namaz qılmaq və oruc tutmaq deyil, Allahın işi haqqında fikirləşməkdir».¹

Həmçinin o həzrət (ə) digər bir hədisdə Əbuzərin ibadəti barəsində belə buyurmuşdur:

«Əbuzərin ibadətinin çoxu təfəkkür və ibrət götürmək idi».²

Halal qazanc

İbadətin nümunələrindən biri də halal ruzi qazanmaqdır. Həzrət Peyğəmbər (s) öz kəlamlarının birində belə buyurur:

«İbadət on qismdir, onun doqquz qismi halal ruzi qazanmaqdadır».³

Ailə ilə ünsiyyət

Əziz Peyğəmbərimiz (s) bu barədə belə buyurmuşdur: «Allah, kişinin öz ailəsinin yanında oturmasını mənim məscidimdə günlərlə ibadətə çəkilməkdən daha çox sevir».⁴

Dini elmləri öyrənmək

Allah Rəsulu (s) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Ən üstün ibadət dini elmləri öyrənməkdir».⁵

¹ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 2465

² Biharul-ənvar, c. 22, səh. 431

³ Biharul-ənvar, c. 7, səh. 304

⁴ Mizanul-hikmət, c. 7, səh. 304

⁵ Biharul-ənvar, c. 7, səh. 304

Möminin haqqına riayət etmək

İmam Sadiq (ə) bu bəradə belə buyurmuşdur:

«And olsun Allaha, möminin haqqına riayət etməkdən üstün bir əməllə Allaha ibadət edilməyib».¹

Səbir

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Ən üstün ibadət səbirdir».²

Bütün bu deyilənlərdən belə məlum olur ki, ibadətin olduqca geniş dairəsi var və ümumilikdə, Allahın razılığını qazanmaq üçün edilən hər bir əmələ ibadət deyilir.

İbadətin nümunələri deyilənlərdən daha çoxdur. Əlbəttə, bizim burada ibadətdən danışmaqda məqsədimiz ibadətin terminoloji mənası, yəni namaz, oruc və bu qəbildən olan əməllərdir.

2. İbadətin kamilliyi

İbadətlərin hamısı kamillik baxımından bir səviyyədə deyildir. Allah dərgahında ibadətlər üstünlük baxımından bir-birindən fərqlənir.

Hətta yerinə yetirilmə şəraiti fərqli olan eyni ibadət müxtəlif kamillik dərəcələrinə malikdir. Məsələn, piyada yerinə yetirilən həcc ziyarətinin savabı nəqliyyat vasitəsi ilə yerinə yetirilən həcdən daha artıqdır. Biz bu fəsildə ibadətin kamillik amili sayılan mövzulardan danışacağıq.

¹ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 20

² Biharul-ənvar, c. 71, səh. 96, həd. 6

Elm ilə olan ibadət

İslam baxımından, alimlə nadanın ibadəti eyni kamillik dərəcəsinə malik deyil. İmam Əlidən (ə) nəql edilmiş hədislərin birində buyrulur:

«Alimin iki rükət namazı nadanın yetmiş rükət namazından üstündür».¹

Həmçinin həzrət Peyğəmbərin (s) belə buyurması nəql edilmişdir ki:

«Düşüncə və diqqətlə qılınan iki rükət namaz gecə oyaq qalıb qafilcəsinə namaz qılmaqdan daha yaxşıdır».²

Digər bir hədisdə nadan insan belə təsvir edilmişdir:

«Fəhm və idrak ilə ibadət etməyən abid, dəyirman daşını fırladan və nə qədər hərəkət etsə də, irəliləməyən uzunqulaq kimidir».³

İbadətdə ixlas

Əməli yalnız tək olan Allaha görə yerinə yetirməyə ixlas deyilir. Bu xüsusiyyət əmələ dəyər verən əsas amildir. Kiçik bir əməl ixlasla yerinə yetiriləndə dəyər qazınır. Böyük əməl isə niyyət saflığı və ixlas olmayan təqdirdə dəyərsiz olur.

Qurani-kərim insanları ibadətdə Allaha şərik qoşmaqdan çəkirdirmişdir.

«(Allaha və Qiyamətə imanını olan kəs, gərək,) ibadət-də heç kəsi öz Rəbbinə şərik qoşmasın».⁴

¹ Biharul-ənvār, c. 1, səh. 208, bab 5, həd. 10

² Biharul-ənvār, c. 84, səh. 259

³ Biharul-ənvār, c. 1, səh. 208, bab 5, həd. 10

⁴ əl-Kəhf, 110

İmam Sadiq (ə) ixlasın əhəmiyyəti barəsində belə buyurmuşdur: «Allah-taala Öz bəndəsinə onun qəlbində Allahla yanaşı qeyrisinin olmamasından yaxşı nemət verməmişdir».¹

Həmçinin İmam Rza (ə) buyurur:

«İbadətlərin ən üstünü ixlasdır».²

İbadətdə ixlasın çoxlu təsir və bərəkətləri var və onların hamısının qeyd edilməsi bu kitabın imkanlarından xaricdir. Biz hədislərdən istifadə edərək, onların ikisinə işarə edəcəyik.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Əgər bəndə qırx gün Allaha ixlas göstərsə, Allah-taala, hökmən, hikmət çeşmələrini onun qəlbindən dilinə cari edər».³

İmam Əli (ə) ixlası qəlbın aydınlıq amili sayaraq buyurur:

«Qəlbə ixlas gələndə onunla birlikdə nuraniyyət və bəsirətli baxış gələr».⁴

İmam Sadiq (ə) əməldə ixlasın meyarı barəsində belə buyurur:

«Xalis əməl odur ki, onun müqabilində Allah-taaladan başqa heç kəsin səni tərifləməsini istəməyəsən».⁵

Gizli ibadət

İbadətin kamillik amillərindən biri də onun gizli saxlanmasıdır. Adətən, bu cür ibadətlərdə ixlas daha çox olur. Çünki gizli ibadət, adətən, riyadan amanda qalır.

¹ Biharul-ənvər, c. 70, səh. 249

² Biharul-ənvər, c. 70, səh. 245

³ Üyünü əxbarir-Rza, c. 2, səh. 69

⁴ Gürərul-hikəm, səh. 93

⁵ Camius-səadat, c. 2, səh. 417

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Ən çox savabı olan ibadət gizli ibadətdir». ¹

İbadətin çətinliyi

Adətən, asan ibadəti hamı edə bilir. Çətin ibadətlərin zəhməti isə daha çox olur və onlar daha çox əzmkarlıq tələb edir. Buna görə də onların savabı daha çoxdur.

İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Ən üstün ibadət özünü yerinə yetirilməsinə vadar etdiyən ibadətdir». ²

Allah eşqi ilə edilən ibadət

İbadətlərin içində o ibadət daha kamildir ki, Allah eşqi ilə və Onun nemətlərinə təşəkkür məqsədi ilə yerinə yetirilmiş olsun, Cənnət tamahı və ya Cəhənnəm qorxusu ilə yerinə yetirilməsin. Başqa sözlə desək, o ibadət kamil sayılır ki, o, dini vəzifə xatirinə deyil, Allah eşqinə yerinə yetirilsin.

İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurur:

«Bəziləri Allaha Cənnət ümidi ilə ibadət edirlər. Bu, tacirlərin ibadətidir. Bəziləri Allaha Cəhənnəm qorxusundan ibadət edirlər. Bu, qulların ibadətidir. Bəziləri isə Allaha nemətlərinə şükür üçün ibadət edirlər. Bu, azad insanların ibadətidir». ³

İbadətin kamilliyi üçün digər şərtlər də lazımdır. Lakin biz deyilənlərlə kifayətlənirik.

¹ Biharul-ənvar, c. 70, səh. 251

² Qısarul-cəməl, c. 2, səh. 75

³ Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, 237-ci hikmət

3. İbadətin düşmənləri

İbadətin kamillik amili sayılan cəhətlərin əksinə olan bir sıra amillərin də adını çəkmək olar ki, onlar əməli ya batil edir, ya da onun dəyərini aşağı salırlar. Onların bəzisi aşağıdakılardan ibarətdir:

Riyakarlıq

Riya əməlin batil olmasına səbəb olan ən mühüm amildir. *Hər hansı bir iş və ya ibadəti Allahdan qeyrisinə görə yerinə yetirməyə və ya ibadətin məqsədində insanları Allaha şərik qoşmağa riyakarlıq deyilir.*

Riyakarlıq üç mərhələdə əməli batil edə bilər: əməldən qabaq, əməldən sonra, əməl əsnasında. Buna görə də insan həmişə bu baxımdan şeytanın hücumunun hədəfindədir.

İmam Həsən Əsgəri (ə) buyurur:

«Riyakarlıq və şirkin əmələ daxil olması qara qarışqanın zülmət gecədə qara daşın üstündəki hərəkətindən də gizlidir»¹...

Özündənrazılıq

Əməlin batil olmasına səbəb olan amillərdən biri də xudbinlik, özündənrazılıqdır. İmam Səccad (ə) «Məkarimul-əxlaq» duasında buyurur:

«Allahım, mənə ibadət etməyi nəsim et və ibadətimi özündənrazılıq (etməyim) ilə batil etmə!»²

Özündənrazılıq insanın daha artıq çalışmasına mane olur. Bir neçə yaxşı iş görüb özündənrazılığa düşər ol-

¹ Tühəful-üqul, səh. 478

² Səhifətüs-Səccadiyyə, iyirminci dua

muş şəxs elə bilir ki, daha onun yaxşı iş görməyə ehtiyacı yoxdur. Bu da onun Allahdan uzaqlaşmasına səbəb olur.

Əməlin davamlı olmaması

İbadətin davamlı olmaması onun düşmənlərindən biridir və əməlin dəyərinin azalmasına səbəb olur. Əməlin davamlı olmamasından belə məlum olur ki, o, münasib mənbədən qaynaqlanmayıb və insanın onu yerinə yetirməsinə yalnız ötəri bir hal səbəb olub.

Əziz Peyğəmbərimiz (s) buyurur:

«İbadətin düşməni onun yerinə yetirilməsində süstlüyün olmasıdır (yəni bəzən yerinə yetirilməsi, bəzən tərkdilməsidir)».

Günah

İbadətin batil olmasına, yaxud dəyərinin azalmasına səbəb olan bəlalardan biri də günahdır. Hədislərə əsasən, paxıllıq, qeybət, ata-ananı incitmək və bu kimi günahlar əməlin batil olmasına səbəb olur.

Məsələn, həzrət Peyğəmbərimiz (s) buyurur:

«Kim bir müsəlman kişi və ya qadının qeybətini etsə, Allah-taala qırx gün onun namaz və orucunu qəbul etməz¹, bu istisna ilə ki, həmin şəxs onu bağışlasın».²

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«İnsanlarla pis davranmaq, sirkə balı zay etdiyi kimi imanı zay edir».³

¹ Əgər qeybət edən şəxs halallıq alacağı təqdirdə, bu iş abır-həyasının aradan getməsinə, şəxsiyyətinin kiçilməsinə səbəb olacaqsə, bu halda, peşman olub, tövbə etsə, qeybət etdiyini həmin şəxsin özünə deməsi lazım deyil. – Red.

² Camius-səadat, c. 2, səh. 234

³ Üsuli-kafi, c. 2, səh. 361

İbadətdə mötədillik

Mötədillik əksər əməllərin təməlidir və demək olar ki, bütün əməllərdə mötədil olmaq tövsiyə edilmişdir. Hədislərdə bütün cəhətlərdə, o cümlədən ibadətdə həm if-rata varmaqdan, həm də səhlənkarlıqdan çəkinmək tap-şırılmışdır.

İmam Əli (ə) şəhid olan zaman etdiyi vəsiyyətində öz övladına belə buyurmuşdur:

«Oğulcan, yaşayışında mötədil ol».¹

Əziz Peyğəmbərimizin (s) həyatı barəsində də belə oxuyuruq:

«Hər bir ibadətdə şövq və həyəcan olur və o, yavaş-yavaş soyuyur. Buna görə də şövq və həyəcanı mənim sünnəm (yolum) əsasında olan şəxs doğru yoldadır, mənim sünnəmin əksinə olan isə azğınlıqdadır və əməli onun öz zərərinə tamamlanacaqdır. Mən həm namaz qılıram, həm də yatıram (həmişə namaz qılmıram, istirahət də edirəm – Red.), gah (müstəhəb) oruc tutu-ram, gah tutmuram, həm gülürəm, həm ağlayıram (yə-ni mənim dinim yalnız ağlamaq dini deyil. Bu dində ağ-lamağın öz yeri, gülməyin də öz yeri var. – Red.). Buna görə də kim mənim yolumdan üz döndərsə, məndən deyil».²

¹ Əməli, Şeyx Tusi, c. 8, səh. 8

² Məarif və maarif, c. 4, səh. 1494

Əylənmək və İstirahət

Əylənmək və istirahət etmək müsəlmanın gündəlik işlərinin bir hissəsini təşkil edir. O, insanın qüvvələrinin yenidən toplanmasına səbəb olur və onu daha artıq fəaliyyətə hazırlayır. Bu baxımdan, o, böyük əhəmiyyət kəsb edir.

İslam mömini süstlükdən çəkindirir, onu şən və yüksək əhval-ruhiyyəli olmağa çağırır. Süstlük və halsızlığın pisliyini başa düşmək üçün İmam Səccadın (ə) «Əbu Həmzə Sumali» duasında¹ buyurduğu bu cümlələr kifayətdir:

«Allahım, süstlük və tənbellikdən Sənə sığınırım».

İslam mömini iş və fəaliyyətə dəvət etməklə yanaşı, onun ruhi ehtiyaclarından da xəbərdardır və onun fiziki gücünün məhdud olmasını bilir. Buna görə də onu sağlam əyləncə ilə məşğul olmağa və istirahətə dəvət edir ki, onun yenidən fəaliyyət göstərməsinə şərait yaratsın və o, daha yüksək ruhiyyə və həvəslə yenidən işə başlasın.

Yorğunluq amal və arzulara çatmaq yolunda böyük maneədir. Bu, xoşagəlməz hal və ruh düşkünlüyünün yaranmasına səbəb olur. İşin növ və üsulunu dəyişmək, bir sıra yeniliklərin edilməsi yorğunluğu aradan qaldıra bilsə də, bu, həmişə baş vermir. Belə olan halda, ən yaxşı vasitə əylənmək, istirahət etmək və fikiri dağıtmaqdır.

¹ Ramazan ayının səhərlərində oxunan mübarək bir duadır. Bu dua Abbas Quminin "Məfatihül-cinan" kitabında var. – Red.

1. Sağlam əyləncənin xüsusiyyətləri

Əyləncələrin çoxu insana əyləncə, məşğuliyyət kimi görünə bilər, pis və mənfi nəticələrə malikdir. Buna görə də, İslam baxımından, sağlam əyləncənin hansı xüsusiyyətlərə malik olmasını müəyyənləşdirmək lazımdır. Bu məqsədlə həzrət İmam Kazımdan (ə) nəql edilmiş bir hədisə diqqət edək. O həzrət (ə) buyurur:

«Özünüzdə dünya nemətlərinin halalından istədiyiniz şeyi götürməklə pay ayırın. (Çalışın ki, ürəyinizin istədiyi şey) şəxsiyyətinizə ziyan vurmasın və israfçılığa yol açmasın. Bunlardan (din və dünya) işlərinizdə kömək alın».¹

Bu və digər hədisləri nəzərə alaraq, əyləncənin ümumi xüsusiyyətlərini belə sadalamaq olar:

Əyləncənin halal və şəriətə müvafiq olması

Əyləncənin halal və şəriətə müvafiq olması onun ən mühüm şərtidir. Bu şərt nəzərə alınmayanda insan hansısa bir ləzzət əldə edə bilər, amma həmin ləzzət davamlı olmaz və öz ardınca çoxlu mənfi nəticələr gətirir.

İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Dünyanın acılığı axirətin şirinliyi, dünyanın şirinliyi isə axirətin acılığıdır».²

Digər bir yerdə buyurur:

«İki əməl – ləzzəti gedən və cəzası qalan əməl ilə çətinliyi sona çatdır, amma mükafatı qalan əməl arasında nə qədər də fərq var!»³

¹ Biharul-əнвар, c. 78, səh. 321

² Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, 243-cü hikmət

³ Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, 117-ci hikmət

Sağlam ağıl ruhun kamilləşməsinə mane olan, ruhi və fiziki xəstəliklərə səbəb olan ləzzəti heç cür qəbul edə, onu müsbət qiymətləndirə bilməz.

Bu cür ləzzətlərdən çəkinməyin özü inkişaf, kamillik və əbədi ləzzətlər mənbəyidir. Əgər insan bu ani ləzzətlər müqabilində bir az səbir etsə, həmin yüksəlişlərə nail olar. İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Nə çox bir saatlıq səbir var ki, arxasınca uzunmüddətli sevinc gətirir. Həmçinin nə çox bir saatlıq ləzzətlər də var ki, uzun-uzadı kədərlərlə nəticələnir».¹

Növbəti bölümlərdə şəriətə müvafiq əyləncə nümunələrinə işarə edəcəyik.

Şəxsiyyətin qorunması

İnsan, gərək, həmişə öz şəxsiyyətinə diqqətli olsun və ona ləkə gətirəcək bir iş görməsin. Allah-taala insanı Öz xəlifəsi adlandırır və heç bir halda onun şəxsiyyətinə ləkə gəlməsini rəva bilmir. Çünki insanın şəxsiyyəti ləkələndikdən və sındıqdan sonra, o, hər bir çirkin əmələ əlatar, əlini istənilən cinayətə bulaşdırar.

Buna görə də sağlam əyləncənin xüsusiyyətlərindən biri onun şəxsiyyətə uyğun olmasıdır. Mömin əylənən zaman öz şəxsiyyət və vüqarını qormalıdır.

Mötədilliyin qorunması

Mötədillik həyatın bütün sahələrində bəyənilən bir işdir. Lakin buna baxmayaraq, bəzilərinin «siratəl-müstəqim» (düz yol) adlandırdığı mötədilliyin dərəcəsinin müəyyənləşdirilməsi çox çətinidir. Əyləncə və istirahət za-

¹ Biharul-ənvar, c. 71, səh. 91

manı mötədilliyə riayət edilməsi də çətindir. Çünki insanın ruhu əylənməyə meyillidir. Onun ifratdan qorunması çoxlu səy və proqram tələb edir.

Əyləncə və istirahətdə orta həddə riayət edilməsi üçün bir sıra amillərdən istifadə etmək olar. O cümlədən, hər bir kəs öz istedad və maraqlarını müəyyənləşdirər, sevdiyi işlə məşğul ola bilər. Belə olan halda, o, həmin işlə şövqlə məşğul olacaq və yorulanda dincələcək, yorğunluğu aradan qalxan kimi, özündən asılı olmayaraq, yenidən həmin işə üz tutacaq.

Mühüm amillərdən biri də, bəlkə də, istirahətin ən mühüm amili – ölümün yada salınmasıdır. Fərsətin məhdud olmasının nəzərə alınması, insanın ömrünün hər an sona çatmasının mümkünlüyü ehtimalı onu öz vaxt və qüvvəsini sərf etməkdə diqqətli olmağa vadar edir. İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Əgər Şeytan düşməndirsə, qəflət nə üçün?! Əgər ölüm haqdırsa, sevinmək nə üçün?!»¹

Şübhəsiz, həzrət İmamın (ə) sevinc haqqında dediyində məqsədi insana Allahı unutduran, başqa sözlə desək, ifrata yönələn sevinc və şadlıqdır.

Əyləncələri mötədilliyə sövq edən amillərdən biri də insanın Qiyamət günü ömrünü necə keçirməsi barədə hesabat verəcəyini xatırlamasıdır.

Başqalarının hüquqlarına riayət etmək

Bəzi insanlar öz əyləncələrini başqalarını incitmək və onların hüquqlarını pozmaq üzərində qururlar. Onlar, İslam baxımından, başqalarının hüquqlarına riayət edilməsinin vacib olduğunu unudurlar. İnsanları incitmək

¹ Məarif və maarif, c. 3, səh. 1290

və narahat etmək, hətta cüzi olsa belə, yaramaz bir əməldir. Buna görə də sağlam əyləncənin şərtlərindən biri başqalarının hüquqlarının pozulması üzərində qurulmasıdır.

Müəmmər deyir: «İmam Kazıma (ə) dedim:

«Bəzən, bir dəstə dostla oturub bir-birimizlə söhbət edirik. Söhbətimiz gedib zarafata çıxır. Dostlar gülməli əhvalatlar danışır, gülürlər».

Həzrət İmam (ə) buyurdu:

«Eybi yoxdur, nə qədər ki... (İmam sükut etdi.)» Müəmmər deyir: «Mən belə başa düşdüm ki, həzrət İmam (ə) «nə qədər ki, söyüşə gedib çıxmayıb, eybi yoxdur» demək istəyir».¹

Sağlam məqsəd

Əyləncə özlüyündə məqsəd deyil. Əyləncə o vaxt gözəl sayılır ki, yenidən güc toplamaq, iş və fəaliyyət üçün övqatı qaldırmaq məqsədi ilə yerinə yetirilsin. Əgər əylənməyin özü məqsədə çevrilsə, bu, əslində, İslam baxımından, çox məzəmmət edilmiş əyyaşlıqla vaxt keçirmək olacaqdır. Bunun əvəzində, əgər əyləncənin niyyəti yenidən güc toplamaq olsa, onun özü də bir növ ibadətdir və böyük dəyərə malikdir.

Əyləncədə bu sağlam niyyətin olmasının özü insanı mütədil həddə saxlayır.

2. Sağlam əyləncə və istirahətin nümunələri

Biz indi İslamın təkid etdiyi sağlam əyləncə nümunələrindən bir neçəsinə diqqət edəcəyik.

¹ Məarif və maarif, c. 3, səh. 1348

Atıcılıq

Atıcılıq İslamın təkid etdiyi əyləncə növlərindəndir. Bu əyləncənin təlim cəhəti də var. İslamda ümmətin müdafiə hazırlığına təkid edilməsini nəzərə alanda atıcılığın böyük dəyərə malik olması məlum olur.

Nəql edirlər ki, həzrət Peyğəmbər (s) *«Onların qarşısında bacardığınız qədər qüvvə tədarük görün»*.¹ ayəsi barəsində – ayədəki «qüvvə» kəlməsində məqsədin atıcılıq olmasını buyurmuşdur.²

Digər bir hədisdə atıcılıq Allahın nemət və bəxşişi kimi təqdim edilmişdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Kim atıcılığı³ öyrənsə və sonra həvəssizlik üzündən onu tərk etsə, nemətə nankorluq edib».⁴

Həmçinin buyurub:

«Atıcılıq öyrənin. O, sizin ən yaxşı əyləncələrinizdəndir».⁵

Üzgüçülük

Üzgüçülük ən yaxşı idman və əyləncələrdən biridir. Bu idman fiziki və ruhi xəstəliklərin çoxunun dərmanıdır.

İslamda üzgüçülüyə təkid edilmişdir. Həzrət Peyğəmbər (s) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Övladlarınıza üzgüçülük və atıcılıq öyrədin».⁶

¹ əl- Ənfal, 60

² Biharul-əнвар, c. 19, səh. 185, bab 8, həd. 40

³ Əziz Peyğəmbərimizin (s) yaşadığı dövrdə atıcılıq ox və bu kimi silahlarla aparılırdı. Dövrümüzdə isə bu idman növü ilə məşğul olmaq istəyənlər üçün pnevmatik tüfəng və tapançalardan atıcılıqlar təşkil olunur. Hədisin tövsiyəsinə əsasən, atıcılıqla məşğul olmaq istəyənlər qeyd olunan güllə atıcılığı ilə də məşğul ola bilərlər. – Red.

⁴ Kənzül-ümmal, həd. 10847

⁵ Mizanul-hikmət, c. 2, səh. 1120, həd. 7465

⁶ Kənzül-ümmal, həd. 45342

Minicilik (at sürmək)

İslamın təkid etdiyi əyləncələrdən biri də minicilikdir və o, İslamın ilk əsrlərində qəhrəmanlıq peşələrindən sayılıb. Həzrət Peyğəmbərin (s) belə buyurması nəql edilmişdir:

«Minicilik və atıcılıqla məşğul olun».¹

Digər bir hədisdə deyilir ki, həzrət Peyğəmbər (s) Mədinədə at sürmək yarışını keçirib və yarış məsafəsi kimi “Həsba” və ya “Həfya” ilə “Bəni-Rəziq” məscidinin arasını müəyyənləşdirib, birinci, ikinci və üçüncü yeri tutanlar üçün mükafat olaraq bir xurma ağacı təyin edib.²

Ov

Ov etmək də yaxşı və sağlam əyləncədir, amma bu şərtlə ki, hökumətin qayda-qanunlarına riayət edilsin.

İmam Sadiqdən (ə) soruşurlar ki: «Əgər bir şəxs ova getsə və onun həmin işdən məqsədi sağlamlıq və əylənmək olsa, hökmü nədir?»

O həzrət (ə) buyurur: «Əgər əyyaşlıq və bihudəçilik olmasa, eybi yoxdur».³

Səfər

Səfər və ya, başqa sözlə desək, ab-havanı dəyişmək də sağlam və insan ovqatına müsbət təsir göstərən, insanın yeni fəaliyyətə başlaması üçün qüvvəsini təzələyən əyləncələrdəndir.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

¹ Mizanul-hikmət, c. 2, səh. 1120, həd. 7469

² Məarif və maarif, c. 3, səh. 1196

³ Məarif və maarif, c. 3, səh. 1336

«Səfər edin ki, sağlam olasınız. Səfər edin ki, faydalanasınız».¹

İmam Sadiqin (ə) həyatı barəsində belə oxuyuruq: Əmr ibn Hərs deyir:

«Bir gün İmam Sadiqin (ə) yanına getmək istədim. O həzrəti (ə) qardaşının, deyəsən, şəhərin kənarında olan evində tapdım. O həzrətdən (ə) soruşdum: «Bura nə üçün gəlmisiniz?»

Buyurdu: «Dincəlmək və ab-havanı dəyişmək üçün».²

Səfər insanın çoxlu məlumatlar əldə etməsinə səbəb olur. Səfərlərdə müxtəlif mədəniyyətlər və ictimai qaydalarla daha yaxşı və rahat tanış olmaq olur.

Qurani-kərim səfərdə öyrənmək məsələsinə xüsusi əhəmiyyət vermiş və bir çox yerlərdə insanları səfərə çıxmağa həvəsləndirmişdir. Həmçinin səfər etməyi əmr etdikdən sonra, onun fəlsəfəsi olaraq, ibrət götürməyi qeyd etmişdir. Məsələn, buyurur:

«(Ya Peyğəmbər!) De: «Yer üzündə gəzib dolanın, baxın görün ki, (Allah) məxluqları necə yaratmışdır. Sonra isə Allah başqa bir aləm icad edəcəkdir. Həqiqətən, Allah hər şeyə qadirdir».³

Dostlarla görüş

İmam Sadiq (ə) dostlarla görüşmək barəsində belə buyurmuşdur:

«Dostlarla görüşmək ruhun çiçəklənmə və böyüməsinə, ağıln bəhrəsinin artmasına səbəb olur – hətta qısamüddətli olsa belə».⁴

¹ Məarif və maarif, c. 3, səh. 1228

² Biharul-ənvar, c. 69, səh. 5

³ əl-Ənkəbut, 20

⁴ Biharul-ənvar, c. 74, səh. 353

Zarafat və gülüş

Zarafat faydalı əyləncədir və ovqatın yüksəlməsinə səbəb olur, amma bu şərtlə ki, onda başqalarının hüquqları pozulmasın. Gülüş çox dərdlərin dərmanıdır. Lakin yaddan çıxarmaq olmaz ki, İslamda çox gülməkdən çəkinmək tövsiyə edilmişdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Çox gülməkdən çəkin. Çünki o, qəlbi öldürür».¹

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Davud peyğəmbər oğlu Süleymana belə buyurub:

«Çox gülməkdən çəkin. Çünki çox gülmək bəndəni Qiyamətdə əliboş edir».²

Həm Peyğəmbərin (s), həm də din rəhbərləri olan məsum imamların (ə) həyatında, bəzən, zarafatlara rast gəlmək mümkündür. Şəhid Sani «Kəşfür-reybə» kitabında Hüseyin ibn Səiddən nəql edir ki:

İmam Sadiqə (ə) dedim: «Sənə fəda olum, Peyğəmbər (s) kiminləsə zarafat edərdi?»

Həzrət İmam (ə) buyurdu: «O həzrətin məhəbbət və mehribanlıq nümunələrindən biri onun öz səhabələri ilə zarafatlaşması idi. (O bunu edirdi) ki, əzəmət və böyüklüyü onları tutmasın, ona baxa və istəklərini onun yanında söyləyə bilsinlər».

Həzrət İmam (ə) kəlamının davamında belə buyurdu:

«Peyğəmbər (s) səhabələrindən birini kədərli görəndə zarafat edərək onun kefini açardı».³

Həmçinin İmam Baqir (ə) buyurur:

¹ Məaniul-əxbar, səh. 335

² Məarif və maarif, səh. 891

³ Sünənün-Nəbi, səh. 60

«Allah-taala camaat arasında söyüş söymədən zarafat edən şəxsi sevir».¹

Qeyd edilən hədisləri nəzərə alanda belə məlum olur ki, bəzi hədislərdə zarafat etməkdən çəkindirilməsinin səbəbi bu işdə ifrata varmaqdır. Zarafatda ifrata varmaq insanın yelbeyinliyinə gətirib çıxarır. Əlbəttə, ümumilikdə sağlam əyləncənin ümumi qayda və şərtlərinə malik hər bir əyləncə, hətta o barədə əldə heç bir hədis olmasa belə, İslamın nəzərdə tutduğu əyləncə kimi təqdim edilə bilər. Qaçış, futbol, voleybol və digər müsabiqələr də yuxarıda qeyd edilən şərtlərə malik olacağı və çirkin cəhətləri olmadığı təqdirdə, faydalı ola və qəbul edilə bilər.

¹ Kafi, c. 2, səh. 663

İctimai münasibət

İnsan ictimai varlıqdır və cəmiyyətlə ünsiyyətdə olmaq məcburiyyətindədir. İslam dini insan həyatının bütün sahələri üçün qayda-qanun müəyyənləşdirmişdir. İslam baxımından, ictimai münasibətlərin də öz qayda və şərtləri var. Biz bu fəsildə həmin qayda-qanunlar barəsində danışacağıq.

- 1 -

İslamda ictimai münasibətlərin ümumi qayda və prinsipləri

Dostluq və düşmənçiliklərdə

Allahın razılığının nəzərə alınması

İmanın ən yüksək dərəcəsi İmam Sadiqin (ə) bu cümləsində qısaca ifadə edilmişdir:

«Kim Allaha xatir sevsə, Allaha xatir nifrət etsə, Allaha xatir əta etsə, imanı kamil olanlardandır».¹

Həmçinin İmam Baqir (ə) buyurur:

«Möminin digər mömini Allaha xatir sevməsi imanının ən yüksək mərhələlərindəndir».²

Sonrakı bölümdə də qeyd edəcəyimiz kimi, İslamda ictimai münasibətlərin qaydalarının biri də münasib ünsiyyət yoldaşının seçilməsidir. Ünsiyyət yoldaşının seçil-

¹ Vəsail, c. 16, səh. 165, bab 15, Vücubu hubbil-mumin, həd. 1

² Vəsail, c. 16, səh. 166, bab 15, Vücubu hubbil-mumin, həd. 3

məsində ən yaxşı meyar dostluq və düşmənçiliklərin Allahın razılığını qazanmaq üçün olmasıdır.

Əziz Peyğəmbərimiz (s) bu barədə belə buyurur:

«Ey Əbuzər, məgər din (dostlara) məhəbbət və (düşmənlərə) nifrətdən ayrı bir şeydir?!»¹

Dost və yoldaşın seçilməsində diqqət

İctimai münasibətlər əxlaq mübadiləsi bazarıdır. Müsbət və mənfi əxlaqi xüsusiyyətlərin çoxu ünsiyyət vasitəsi ilə keçir.

Əgər müvəffəqiyyət qazanmış insanlardan müvəffəqiyyətlərin rəhninin nədən ibarət olmasını soruşsanız, dərhal cavab verərlər ki, müvəffəqiyyətə səbəb olan mühüm amillərdən biri yaxşı dostlarla ünsiyyətdir. Həmçinin həyatda uğursuzluğa düşər olmuş şəxslərdən: «sizin uğursuzluğunuzun səbəbi nə olub?» – deyər soruşsanız, «pis yoldaş», deyər cavab verərlər.

Pis dostlarla ünsiyyətdə olmaq insanı təkamüldən saxlayır. Buna görə də müsəlman, gərək, öz dostlarını dini baxışlar əsasında seçsin. Yəni, gərək, kiminlə ünsiyyətdə olmaq və kiminlə ünsiyyətdə olmamaq barədə İslamın nəzərini meyar götürsün.

İctimai münasibətlərdə mötədillik

Mötədillik həyatın müxtəlif sahələrində ən yaxşı və bəyənilən meyardır və məşhur «işlərin ən yaxşısı mötədillikdir»² kəlamı da buna işarədir.

İctimai münasibət qaydalarından biri də mötədillikdir. Müsəlman öz həyatını mötədillik əsasında idarə et-

¹ Biharul-ənvar, c. 68, səh. 63, həd. 114

² Biharul-ənvar, c. 48, səh. 103, bab 5

mək məsuliyyəti daşıyır. İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Mötədillik Allahın sevdiyi, ifrat isə Allahın sevmədiyi bir işdir».¹

İctimai münasibətlərdə də həm ifrata varmaq, həm də səhlənkarlıq etmək məzəmmət edilir və bəyənilmir. Bundan əlavə, dostluq və düşmənçilikdə də mötədil olmaq lazımdır. İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurmuşdur: «Dostluq məşəqqətə səbəb olan həddə olmamalıdır».²

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Dostunu bütün sirlərindən xəbərdar etmə və ona yalnız o sirlərini de ki, əgər düşmənin onlardan xəbərdar olsa, sənə bir ziyan vura bilməsin. Çünki ola bilər sizin dostluğunuz pozulsun və düşmənçiliyə çevrilsin».³

Həmçinin İmam Əli (ə) buyurur:

«Dostunu həddini aşmayacaq qədər sev».⁴

Dostun sınaqması

İnsanlar barəsində bədgüman olmaq bəyənilmədiyi kimi, onların zahirinə etimad etmək də məzəmmət edilir. Buna görə də, gərək, insan dost olmaq istədiyi şəxsi sınaq. İmam Əli (ə) bu barədə buyurur:

«Sınamamışdan qabaq hər kəsə etimad etmək acizlikdir».

Həmçinin buyurur: «Sınamamış heç kəsə etimad etmə».⁵

¹ Xisal, Səduq, səh. 10

² Biharul-ənvar, c. 4, səh. 178

³ Mizanul-hikmət, c. 2, səh. 427, həd. 8419

⁴ Nəhcül-bəlağə, 260-cı hikmət

⁵ Məarif və maarif, c. 71 və 78, səh. 190, bab 54, həd. 56

İnsanların sınıanması barəsində İmam Sadiq (ə) belə buyurur:

«Camaatın namaz və orucuna aldanmayın. Çünki ola bilər insan namaz və oruca elə adət edib ki, əgər onu tərk etsə, vahiməyə düşür. Onları sözlərinin düzlüyü və amanətdarlıqla sınaın».¹⁻²

İnsanların xarakterinə uyğun ünsiyyət

Bəşər cəmiyyətində yaşamaq insandan dəyişkən münasibət, davranış tələb edir. Cəmiyyətdə müxtəlif xasiyyətə malik insanlar yaşayır. Bəziləri tez inciyəndir, bəzisi geniş ürəkli, bəzisi zarafatçı, bəzisi isə ciddi və sərt. Bəziləri adamın yumşaqlığından sui-istifadə etmir, bəzisi isə...

Buna görə də, təbii ki, hamı ilə eyni cür rəftar etmək mümkün deyil. Əksinə, hər kəslə onun bələd olduğumuz xasiyyətinə uyğun davranmalıyıq.

İmam Əli (ə) bu barədə buyurur:

«İnsanlarla onların xasiyyətinə uyğun davranmaq, onların şərindən amanda qalmaqdır».³

Yoldaşın haqqına riayət etmək

Bu məsələ ictimai münasibətlərin mühüm amillərindəndir. Yoldaşın haqqına riayət edilməsi ictimai əlaqələrin möhkəmlənməsinə səbəb olur. Bilmək lazımdır ki, insanların bir-birinə münasibətdə qarşılıqlı hüquq və və-

¹ Kafi, c. 2, səh. 104

² Hədisdən də görüldüyü kimi, dinin göstərişlərinə zahiri əməl etmək, heç də əsl müsəlmançılığa dəlil deyil, bəzən namaz kimi əməllər adət üzrə yerinə yetirilir. Ona görə də nə ifrata varıb bədgüman olmaq, nə də sadələvh olub insanın zahiri əməllərinə, oruc, namazına aldanıb tam etibar etmək lazımdır. İslam dini hər zaman orta yolu tutmağın tərəfindədir. – Red.

³ Nəhcül-bəlağə, qısa kəlamlar, hikmət 401, səh. 433

zifələri vardır. Onlara misal olaraq, atanın övlad, həmçinin övladın ata üzərində olan haqqını, qonşunun haqqını, iş yoldaşının haqqını, dostun haqqını və sairəni göstərmək olar.

İslamda insanların haqqının əhəmiyyəti böyükdür və hətta o, Allahın haqqından yüksəkdə durur. İmam Əli (ə) buyurur:

«Allah-taala bəndələrinin haqqını Öz haqqından qaçağa salmışdır».¹

İnsanların bir-birinin boynunda olan haqlarından biri də yoldaşın haqqıdır. İmam Səccad (ə) bu barədə buyurur:

«Yoldaşın haqqı budur ki, onunla insaf və bəxşislə yoldaşlıq edəsən, ona o sənə göstərdiyi kimi ehtiram göstərəsən... və ona mərhəmət amili olasan, əzab yox».²

Digər bir yerdə buyurur:

«Ünsiyyətdə olduğun şəxs sənənin boynundakı haqqı budur ki, ona nifrין etməyəsən, ona xəyanət etməyəsən, ona yalan deməyəsən, kələk gəlməyəsən və ona aid işlərdə Allahdan qorxasan».³

O həzrət (ə) əlli fərdi və ictimai haqqı bəyan etdikdən sonra buyurur:

«Bu əlli haqq sənənin boynundadır və heç bir halda, onlardan kənara çıxıbilməzsən. Sənə onlara riayət etmək vacibdir. Bu yolda Allahdan yardım dilə».⁴

İslam baxımından, qarşılıqlı münasibətlər o vaxt sağlam sayılır ki, yoldaşlar bir-birinin haqqına riayət etsinlər və onların yerinə yetirilməsinə çalışsınlar.

¹ Mizanul-hikmət, c. 1, həd. 4150

² Biharul-ənvar, c. 74, səh. 7

³ Mizanul-hikmət, c. 2, səh. 591, həd. 10335

⁴ Tühəful-üqul, səh. 273-278

Sonrakı bölmələrdə dostun haqqı barəsində də danışacağıq.

Dostluğun mehvəri dəyər olmalıdır

İslamda ictimai münasibətlərin əsaslarından biri də dostluq və yoldaşlığın dəyər əsasında olmasıdır.

İslam dini baxımından, fərd İslami dəyərlərə nə qədər bağlı olsa, onun ehtiramı daha çox vacibdir. Müsəlmana vacibdir ki, başqaları ilə münasibətlərdə onlara dəyərlərə bağlılıqları qədər ehtiram göstərsin.

İmam Əli (ə) buyurur: «Yaramaz adamlara yaxşılıq edən şəxs ona cəfa edib».¹⁻²

İslam baxımından, xüsusi məqama malik olduqları üçün, ata-anaya, ustada, müəllimə ehtiram göstərilməsi böyük əhəmiyyət daşıyır.

İmam Əsgəri (ə) buyurur:

«Bir gün bir ata ilə oğul İmam Əlinin (ə) yanına gəlir. O həzrət (ə) onlara böyük ehtiram göstərir və yemək gətirir. Yemək yeyildəndən sonra o həzrətin (ə) xidmətçisi Qənbər ləyən, su və dəsmal gətirir ki, qonaqlar əllərini yusunlar. Əli (ə) kuzəni alır və atanın əlinə su tökür. Sonra qabı oğlu Məhəmməd Hənəfiyyəyə verərək buyurur: «Əgər bu ata ilə oğul burada bir-birinin yanında olmasaydılar, oğul burada tək olsaydı, mən onun əlinə su tökərdim ki, əlini yusun. Lakin o, atasının yanında olduğu üçün Allah mənim onların arasında fərq qoymamağımı sevmir».³

¹ Gürəul-hikəm, c. 2, səh. 474

² Bildirdiyimiz kimi, İslam dini həmişə orta yolu tutmağın tərəfindədir. Kitabın bir sıra yerində pisliyin qarşısında yaxşılıq etmək tövsiyə olunsa da, göründüyü kimi, bu hədisdə tövsiyə başqa cürdür. Burdan belə anlaşılır ki, hər bir şeyin öz yeri var. Bunu ayırd etmək isə insanın öz öhdəsindədir. – Red

³ Camius-səadat, c. 1, səh. 363

Qarşılıqlı məhəbbət və ehtiram

Müsəlmanlar arasında ünsiyyət və münasibətlər qarşılıqlı ehtiram və məhəbbətə əsaslanır.

Qurani-kərim əl-Fəth surəsində möminləri belə təsvir edir:

«Onlar kafirlərin qarşısında möhkəm və sərt, öz aralarında isə mehribandırlar».¹

Həmçinin əl-Bələd surəsində buyurur:

«Bir-birinə mehribanlıq və mərhəməti tövsiyə edirlər».²

Qurani-kərim əl-Hucurat surəsində buyurur:

«Həqiqətən, bütün möminlər bir-biriləri ilə qardaşdırlar».³ Ayənin bütün nisbətler içindən «qardaşlığı» qeyd etməsi bərabərliyin göstəricisidir. Buna görə də kim başqalarından məhəbbət gözləyirsə, gərək, özü də onlara ehtiram və məhəbbət göstərsin.

¹ əl-Fəth, 29

² əl-Bələd, 17

³ əl-Hucurat, 10

İslami münasibət qaydaları

İndiyə kimi deyilənlər İslami münasibətlərin ümumi prinsipləri idi. İndi isə İslami ünsiyyət qaydalarını bəyan etmək istəyirik.

İslam baxımından, münasibətin bir çox «əmr» və «qadağa»ları var və biz indi davranış qaydaları adı altında onları sadalayacağıq:

Yoldaşlarla gözəl davranmaq

İslam gözəl əxlaq və gözəl davranışa böyük əhəmiyyət vermişdir. Qurani-kərimin həzrət Peyğəmbər (s) barəsindəki ən böyük tərif o həzrətin əxlaqı barəsindədir:

***«Həqiqətən, sən böyük əxlaq maliksən».*¹**

Quran digər bir ayədə əziz Peyğəmbərimizin (s) bu gözəl əxlaqını onun müvəffəqiyyət amili hesab edir:

***«Əgər qaba və daşürəkli olsaydın, onlar mütləq sənənin ətrafından dağılırdılar».*²**

Düzgün davranış və gözəl əxlaq ictimai inkişafın səbəblərindən biridir. Həzrət Peyğəmbər (s) Əbdülmüttəlib övladlarına tövsiyəsində belə buyurmuşdur:

«Ey Əbdülmüttəlib oğulları! Siz heç vaxt camaatı öz malınızla ətrafınıza toplaya bilməzsiniz. Buna görə onlarla xoş və gülər üzlə qarşılaşın».³

¹ əl-Qələm, 4

² Ali-İmran, 159

³ Üsuli-kafi, (İslamiyyət nəşriyyatının çapı, Tərcümə ilə) c. 3, səh. 161

Gözəl əxlaqın əhəmiyyəti barədə çox hədislər nəql edilmişdir. O cümlədən, həmin hədislərin birində İmam Baqir (ə) buyurur:

«Möminlərin ən kamil imanlısı onların ən yaxşı əxlaqlısıdır».¹

Həmçinin buyurur:

«Kişinin öz qardaşının üzünə gülməsi yaxşılıqdır».²

Həmçinin həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Əməl tərəzisinə qoyulacaq ən ağır əməl gözəl əxlaqdır».³

Pis əxlaq cəmiyyətdə kin-küdurət və ixtilaf kimi digər çoxsaylı mənfi sonluqlarla nəticələnir.

Qəbir sıxıntısı, əməllərin puç olması, Cəhənnəmə düşər olmaq və sairə kimi axirət cəzaları da pis əxlaqın nəticələridir. Allah Rəsulu (s) buyurur:

«Pis əxlaq, sirkə balı zay etdiyi kimi, insanın əməlini zay edir».⁴

Ehsan

Ehsan kəlməsinin mənası çox genişdir. Onun məna-larından biri başqalarına yaxşılıq etməkdir. Ehsan kəlməsinin əhatə dairəsinə başqalarına əl tutmaq, xeyriy-yəçilik, başqaları ilə əməkdaşlıq etmək və köməkləşmək, möminə kömək və sairə də daxildir.

İmam Əli (ə) ehsanın əhəmiyyəti barəsində buyurur:

«İmanın ən yüksək dərəcəsi ehsandır».⁵

¹ Məhəccətül-beyza, c. 3, səh. 284

² Biharul-ənvar, c. 74, səh. 288

³ Məhəccətül-beyza, c. 3, səh. 284

⁴ Vəsail, c. 11, səh. 324

⁵ Gürərul-hikəm, həd. 6112

Həmçinin buyurur:

«İmanın başı insanlara ehsan etməkdir».¹

Ehsan özünün geniş mənası ilə İslami davranış qaydalarından, hətta İslam cəmiyyətinin zərurətlərindəndir. Qurani-kərimin sevdiyi simalardan biri ehsan edən şəxsdir. Bu bərdə Qurani-kərimdə belə buyurulur:

«Allah yaxşılıq edənləri sevir».²

«Yaxşılıq edin ki, şübhəsiz, Allah yaxşılıq edənləri sevir».³

Allah-taala möminlərə göstəriş verir ki, Allahın onlara etdiyi yaxşılığın şükrü olaraq, onlar da bir-birilərinə yaxşılıq etsinlər: **«Allah sənə yaxşılıq etdiyi kimi, sən də (başqalarına) yaxşılıq et».**⁴

İnsanlara yaxşılıq etmək onların yaxşılıq edənə məhəbbətinin artmasına səbəb olur. İmam Əli (ə) buyurur:

«Kim çox yaxşılıq etsə, qardaşları onu sevir».⁵

Digər bir yerdə buyurur:

«Kim camaata yaxşılıq etsə, onların daimi məhəbbətini qazanar».⁶

Yaxşılığın dəyəri o vaxt artır ki, müsəlman başqalarının ona etdiyi pisliyin müqabilində pislik yox, yaxşılıq edir. Bu, imanın yüksək dərəcəsidir. Allah-taala Qurani-kərimdə Özünün sevimli bəndələrini belə təqdim edir:

«Və nadanlar (xoşagəlməz sözlərlə) onlara xitab edən zaman onlar «salam» (xoş və yumşaq söz) deyirlər».⁷

¹ Ğürərul-hikəm, həd. 9912

² Ali-İmran, 134

³ əl-Bəqərə, 195

⁴ əl-Qəsəs, 77

⁵ Ğürərul-hikəm, həd. 8473

⁶ Ğürərul-hikəm, həd. 8715

⁷ əl-Furqan, 63

Yaxşılığın bu dərəcəsinin dəyəri barədə çoxlu hədislər nəql edilmişdir. Onlardan biri də İmam Əlidən (ə) nəql edilmiş bu hədisdir:

«Allahın bağışlaması yalnız pisliliyə yaxşılıqla cavab verən şəxsə rəvadır».¹

Həmçinin buyurur:

«Pislik edənə yaxşılıq et ki, ona (qəlbinə) sahib olasan».²

Həmçinin həzrət Peyğəmbərin (s) həyatı barəsində belə oxuyuruq:

«İslam Peyğəmbəri (s) başqalarının pisliliyi müqabilində pislik etməzdi, əksinə, onların günahına göz yumar və onları bağışlayardı».³

Başqalarının pisliliyinə yaxşılıqla cavab vermək ən yaxşı yoldur. İmam Əli (ə) buyurur: «Qardaşını etdiyi xoşagəlməz işə görə öz yaxşılığınla məzəmmət et və onun şərini bağışlamaq, yaxşılıq və bəxşişlə uzaqlaşdır».⁴

Salam vermək

«Salamun əleykum», milliyyətindən asılı olmayaraq, hər bir müsəlmanın onun vasitəsi ilə başqalarına təvazökarlıq və dostluğunu elan etdiyi bir ifadədir.

İslam müsəlmanları salam verməkdə qarşı tərəfi qabaqlamağa həvəsləndirmişdir. Həmçinin buyurub ki, əgər salamda cavab verən tərəfdirlərsə, salamin cavabını daha yaxşı və gözəl versinlər. Qurani-kərimdə bu barədə belə buyurulur:

¹ Ğürərul-hikəm, həd. 1076

² Ğürərul-hikəm, həd. 2273

³ Sünənün-Nəbi, səh. 75

⁴ Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, 158-ci hikmət

«Sizə salam verildikdə siz ondan daha gözəl və yaxud onun kimi bir salam(la cavab) verin».¹

İmam Əli (ə) salamı möminin haqqı sayaraq buyurur:

«Müsəlmanın digər müsəlmanın boyununda altı haqqı var: birincisi, nə vaxt onunla qarşılaşsa, salam versin...».²

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«İnsanların ən xəsisisi salam verməkdə xəsislik edən kəsdir».³

Biz həzrət Peyğəmbərin (s) və məsum imamların (ə) həyatına nəzər salanda onların hamıya, hətta kiçik uşaqlara salam vermələrinin şahidi oluruq. Həzrət Peyğəmbər (s) həmişə salam verməkdə öndə olub və bu yolla müsəlmanlara onun əhəmiyyətini çatdırıb.

Salamın aşkar (aydın səsle, qarşı tərəfin eşidəcəyi şəkildə – Red.) verilməsi dostluğa, ürəklərdən kin-küdurətin təmizlənməsinə, təvazökarlığa və s.-ə səbəb olur.

Sirdaşlıq və əmanətdarlıq

İslam baxımından, davranışın mühüm əsaslarından və qaydalarından biri də əmanətdarlıq və sirdaşlıqdır. Müsəlman, gərək, özünün digərləri ilə münasibətlərində, ümumiyyətlə, əmanətdar olsun. Yəni camaatın ona tapşırdığı şeyi qaytarsın və onların sirlərini qorusun.

İmam Əli (ə) buyurur:

«Peyğəmbər (s) vəfatından bir az qabaq mənə üç dəfə belə buyurdu:

«Ey Əbülhəsən, əmanətini (sahibinə) qaytar, istər o, yaxşı insana məxsus olsun, istərsə də günahkara, istər

¹ ən-Nisa, 86

² Hilyətül-müttəqin, səh. 350

³ Hilyətül-müttəqin, səh. 406

_____ Müsəlmanın işi, ibadəti, əyləncəsi və ictimai münasibətləri

az olsun, istərsə də çox, hətta əgər həmin əmanət iynə, yaxud sap olsa belə!»¹

Həzrət Peyğəmbər (s) hədislərin birində əmanətdarlığı yaxşılığın meyarı kimi təqdim etmişdir:

«Heç vaxt insanların namaz və orucunun çoxluğuna, çox həcc yerinə yetirməsinə, xeyriyyəçiliyinə, gecə minacatlarına baxmayın. Onların sözlərinin düzlüyünü və əmanətdarlığını yaxşılıq və pisliyin meyarı təyin edin».²

Abdullah ibn Sənan deyir:

«İmam Sadiqin (ə) yanına getdim. O həzrət (ə) məsciddə əsr namazını qılıb qurtarmış və üzü qibləyə oturmuşdu. Mən dedim:

«Ey Peyğəmbər (s) övladı, bəzi hökumət adamları mənim yanına əmanət olaraq mal qoyurlar. Onlar sizin xümsünüzü³ verməyən kəslərdəndirlər. Həmin malları onlara qaytarım?»

O həzrət (ə) üç dəfə buyurdu:

«And olsun qiblənin Allahına, əgər atam Əmirəl-mömininin (ə) qatili İbn Mülcəm mənə əmanət tapşırırsa, onu ona qaytararam».⁴

Əmanətdarlığın əhatə dairəsi genişdir və o, sirdaşlığı da əhatə edir. Başqalarının sirlərini faş etmək əmanətə xəyanətin aşkar nümunələrindəndir və bir çox hallarda cəmiyyətdə fəsadın yayılmasına səbəb olur. Bəlkə də, qeybət və töhmətin haram olmasının əsas səbəbi də elə budur.

¹ Məarif və maarif, c. 1, səh. 254

² Məarif və maarif, c. 1, səh. 254

³ İslamda vacib buyurulan əməllərdən biridir. Xüms, yəni illik qazancdan artıq qalan gəlirin 1/5-ni vermək. Xüms haqqında təfərrüat ilə şəriət hökmləri açıqlanmış kitablarda oxuya bilərsiniz. – Red.

⁴ Məarif və maarif, c. 1, səh. 255

Qurani-kərimdə həmin şəxsləri pis aqibətin gözləməsi bəyan edilmişdir:

*«Həqiqətən, iman gətirənlərin arasında çirkin əməlin yayılmasını (birinin pis işinin faş olmasını və ya həmin pis əməlin cəmiyyətdə yayılmasını) sevənlər (və bu istiqamətdə fəaliyyət göstərənlər) üçün dünya və axirətdə ağır bir əzab vardır».*¹

Şəxsiyyətin qorunması

İctimai ünsiyyət və davranış qaydalarından biri də insanın öz münasibətlərində şəxsiyyətinin sarsılmasına səbəb olan şərait yaratmamasıdır. Yersiz zarafatlar, yaramaz münasibətlər, təkrar istəklər, öz yükünü başqalarının boynuna qoymaq insanın şəxsiyyətinin zəifləməsinə səbəb olur.

Öz narahatlıq, nigranlıq və problemlərini başqalarına açan şəxs, əslində iti balta ilə öz şəxsiyyətinə zərbə vurur. İmam Sadiq (ə) Müfəzzələ belə tövsiyə etmişdir:

«Ey Müfəzzəl, öz tərcümeyi-halını camaata açıb danışmaqdan çəkin. Çünki əgər elə etsən, camaatın yanında xar və zəlil olacaqsan».²

Aranın düzəldilməsi

İctimai ünsiyyətlərdə insanlar arasında ixtilaf və kin-küdurətin yaranması təbii haldır. Lakin həmin kin-küdurətlərin davam etməsi xoşagəlməz bir haldır. Bir-birinə qarşı kin-küdurəti olan insanlar həmin kin-küdurəti yenedən dostluqla əvəz etmək məsuliyyəti daşıyırlar. Başqaları da iki müsəlman qardaş arasındakı incikliklərə son

¹ ən-Nur, 19

² Biharul-əнвар, c. 47, səh. 44

qoymaq məsuliyyəti daşıyırlar. Allah-taala möminlərə araları düzəltmək göstərişi vermişdir. Buyurur:

«Allahdan qorxun, aralarınızı düzəldin».¹

Digər bir yerdə buyurur:

«İki qardaşınızın arasını düzəldin».²

İmam Əli (ə) bu məsələnin əhəmiyyəti barəsində belə buyurur: «Mən bütün tərəfdarlarıma və siz övladlarıma Allahdan qorxmağı, işlərinizdə nizam-intizamlı olmağı və aranızı düzəltməyi tövsiyə edirəm. Çünki babanız Peyğəmbərdən (s) eşitmişəm ki: «İnsanların arasını düzəltmək bir illik namaz və orucdan üstündür».³

Müfəzzəl deyir:

«İmam Sadiq (ə) mənə belə buyurdu:

«Əgər bizim iki tərəfdarımız arasında çəkişmə yaranmasını görsən, mənim malımdan istifadə edərək onu həll et».⁴

İnsanların arasının düzəldilməsinin əhəmiyyətini başa düşmək üçün təkəcə bu kifayətdir ki, bu işin həlli üçün ən pis günlərdən olan yalan danışmağa icazə verilmişdir.

Əhd-peymanə vəfa etmək

Əhdə vəfa doğruluğun qollarındandır və insanların bir-birinə etimad etməsinə səbəb olur.

İslamda əhdə vəfanın əhəmiyyəti böyükdür və Qiya-mətdə insandan soruşulacaq şeylərdən biri əhd-peymanə vəfadır. Allah-taala Qurani-kərimdə buyurur:

¹ əl-Ənfal, 1

² əl-Hucurat, 10

³ Biharul-ənvər, c. 72, səh. 24

⁴ Kafi, c. 2, səh. 209, həd. 3

«Və əhd-peymanınıza vəfa edin. Həqiqətən, (Qiyamət günü) əhd-peymandan soruşulacaqdır».¹

Allah-taala möminlərin xüsusiyyətləri barəsində buyurur: **«Əhd-peyman bağlayan zaman öz əhdinə vəfali olurlar».**²

Digər bir ayədə buyurur: **«Və o kəslər ki, özlərinin əmanətlərinə və əhd-peymanlarına riayət edirlər».**³

İmam Baqir (ə) buyurur:

«Allah-taala heç kəsə üç şeyi tərک etmək icazəsi verməyib: ...Əhdə vəfa, istər (tərəf müqabili) yaxşı əməl sahibi olsun, istərsə də pis».⁴

Həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edilmiş digər bir hədisdə deyilir: «Əhdinə vəfa etməyənin dini də yoxdur».⁵

Bu və buna bənzər hədislərdən belə məlum olur ki, din namaz və orucla məhdudlaşmır, o, ictimai məsələləri də nəzərə alır.

Hədislərin birində deyilir:

«Həzrət Peyğəmbər (s) bir kişi ilə birlikdə idi. Həmin şəxs harasa getmək istədi. Həzrət Peyğəmbər (s) bir daşın yanında dayanıb dedi: «Mən sən gələnə kimi buradayam». Həmin şəxs getdi və bir müddət gəlmədi. Günəşin şüaları getdikcə qalxdı və birbaşa həzrət Peyğəmbərin (s) üzünə düşməyə başladı. Səhabələr dedilər: «Ey Allahın Peyğəmbəri, kölgəyə çəkilin». Həzrət Peyğəmbər (s) buyurdu:

«Mən onunla əhd bağlamışam ki, (başqa yerdə deyil, məhz) burada dayanım».⁶

¹ əl-İsra, 34

² əl-Bəqərə, 177

³ əl-Muminun, 8; əl-Məaric, 32

⁴ Biharul-ənvar, c. 75, səh. 92, həd. 2

⁵ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 2147

⁶ Biharul-ənvar, c. 75, səh. 95

Həmçinin Əmmar Yasir deyir: «Bizim bir neçə qoyunumuz var idi və mən onları otarırdım. Həzrət Məhəmməd (s) də qoyun otarırdı. Bir gün o həzrətə (s) dedim: «Filan dağda çoxlu otu olan bir otlaq tanıyıram, razılaşsan, sabah qoyunlarımızı ora apararıq». O həzrət (s): «bəli», – deyə cavab verdi. O, səhəri gün həmin yerə məndən tez getmişdi. Mən ora çatanda gördüm ki, öz qoyunlarını ora aparıb, amma onları otlağa girməyə qoymur. Mən ondan otlağa girməməsinin səbəbini soruşdum. Buyurdu: «Çünki biz səninlə söz qoymuşduq ki, ora birlikdə gedək. Buna görə də ora sənsiz getməyi rəva bilmədim».¹

Yumşaqlıq və mehribanlıq

Yumşaqlıq və mehribanlıq, yəni insanlarla mərhəmətlə davranmaq və onların kobudluğu qarşısında səbir edərək dözümlü olmaq da mühüm davranış qaydalarındandır.

Cəmiyyətdə müxtəlif insanlar yaşayır. Əgər insan başqalarının kobudluğu qarşısında güzəşt etməsə, ya gərək, ünsiyyətdən əl çəksin və guşənişin olsun, ya da (səbir etməyib) psixoloji xəstəliklərlə keçinməli olsun.

Yumşaqlıq nadanın doğru yola gəlməsinə səbəb olur və onun təsiri sərt cavabdan daha çoxdur.

Allah-taala Musa ilə Haruna belə buyurub:

«Fironun yanına gedin ki, o, həddini aşaraq azğınlaşsın. Onunla yumşaq danışın, bəlkə, qəbul etdi və ya qorxdu».²

Bu ayədən belə məlum olur ki, yumşaq danışmaq ilə məqsədə daha yaxşı çatmaq mümkündür.

¹ Məarif və maarif, c. 5, səh. 26

² Taha, 43-44

İslam Peyğəmbərinin (s) öz işində müvəffəqiyyət qazanmasının müxtəlif səbəbləri olub. Lakin ən mühüm amil o həzrətin (s) yumşaqlığı və güzəşt etməsi olub. Qurani-kərim buyurur:

«Beləliklə, Allah tərəfindən olan rəhmətin bərəkəti sayəsində onlarla mülayim oldun və əgər qaba, daş-ürəkli olsaydın, onlar mütləq sənənin ətrafından dağılışardılar».¹

Bir çox insanlar həmin bu davranış tərzini sayəsində İslama üz tutublar.

İmam Səccadın (ə) həyatı barəsində belə oxuyuruq:

«İmam Səccadın (ə) qohumlarından biri o həzrətin evinə gəlir və səs-küy qopararaq ona pis sözlər deyir. İmam (ə) həmin vaxt qəzəb alovunda yanan həmin şəxsə heç nə demir. Həmin şəxs çıxıb gedir. İmam (ə) öz səhabələri ilə onun qarısına gedir və onu çağırır. Həmin şəxs elə bilir ki, İmam (ə) intiqam almaq üçün gəlib. Buna görə də özünü davaya hazırlayaraq evdən çıxır. Həmin vaxt İmam Səccad (ə) ona xitab edərək deyir: «Əgər sənənin mənə dediklərin mənə varsa, Allahdan onları bağışlamasını istəyirəm. Əgər onlar mənə yoxdursa, Allahdan istəyirəm ki, səni bağışlasın». İmamın (ə) rəftarından mat qalmış həmin şəxs o həzrətin alnından öpür və üzr istəyərək deyir: «Mənim sizə dediklərim sizdə yoxdur. Həmin sözlərə mən özüm layiqəm».²

Həmçinin Zöhəri deyir:

«Mən İmam Səccad (ə) ilə ünsiyyətdə olurdum. And olsun Allaha, mən həmin vaxt kimi görürdüm sə, arxada o həzrətə düşmən idi, amma İmamın (ə) yanında olan-

¹ Ali-İmran, 159

² İrşad, Mufid, c. 2, səh. 146

da ona öz sevgisini izhar edirdi. Çünki onlar o həzrətin üstünlüklərindən xəbərdar idilər və buna görə də ona paxıllıq edirdilər. Lakin o həzrət (ə) camaatla o qədər yumşaq və xoş davranırdı ki, hamı onu sevirdi».¹

Həzrət Peyğəmbər (s) yumşaq və mehribanlıq bərəsində belə buyurmuşdur:

«Biz peyğəmbərlərə insanlarla yumşaq davranmaq, vaciblərin yerinə yetirilməsinə əmr edildiyi kimi əmr edilmişdir».²

Allah Rəsulundan (s) nəql edilmiş digər bir hədisdə belə deyilir:

«İnsanların ən ağıllısı camaatla daha çox mülayim davranandır».³

Həmçinin buyurur:

«Əgər yumşaq və mehribanlıq gözə görünən bir varlıq olsaydı, Allahın yaratdıqları içində ondan gözəli olmazdı».⁴

İmam Əli (ə) buyurur:

«Yumşaq qurtuluşun açandır».⁵

Həmçinin həzrət Peyğəmbərin (s) belə buyurduğu nəql edilmişdir:

«Yumşaq həyatın yarısıdır».⁶

Fədakarlıq

Ünsiyyət qaydalarından biri də fədakarlıqdır. Yəni insan bacardıqca başqalarının ehtiyaclarının aradan qaldırılmasına çalışmalıdır. Bu sifətin əhəmiyyəti bərəsində

¹ Məarif və maarif, c. 5, səh. 2034

² Mizanul-hikmət, c. 2, səh. 1103

³ Mizanul-hikmət, c. 2, səh. 1103

⁴ Kafi, c. 2, səh. 120

⁵ Gürərül-hikəm, 294

⁶ Mizanul-hikmət, c. 2, səh. 1102

çoxsaylı hədislər nəql edilmişdir. O cümlədən, İmam Əli (ə) buyurur:

«Fədakarlıq əxlaqi keyfiyyətlərin ən üstünüdür».¹

Həmçinin buyurur:

«Fədakarlıq yaxşılığın ən yaxşısı və imanın ən yüksək dərəcəsidir».²

Qurani-kərimdə fədakarlıq möminlərin sifətlərindən sayılmışdır:

«Özləri ehtiyac içində olduqları halda, onları özlərindən üstün tutarlar».³

Hədislərdə var ki, həzrət Əli (ə) öz bağıını on iki min dirhəmə satır və pulun hamısını Mədinənin yoxsul və imkansızları arasında bölür, sonra öz evinə qaydır.

Həzrət Fatimə (ə) soruşur: «Bağın pulunu neylədin?»

İmam (ə) cavab verir ki: «Allah yolunda verdim».⁴

Həmçinin bu barədəki digər bir hədisdə belə deyilir:

«Bir gün Fatimeyi-Zəhra (ə) həzrət Əliyə (ə) deyir ki, atamın yanına get və ondan bu günə yemək tədarükü görmək üçün bir şey borc al. Həzrət Əli (ə) həzrət Peyğəmbərin (s) yanına gedir və o həzrətdən (s) bir dinar alır. Sonra bazara gedir ki, həmin pula yemək alsın. Yolda Miqdad ibn Əsvədi görür və onun kefini soruşur. Söhbət əsnasında onun çox sıxıntı içində olması məlum olur. Buna görə də həzrət Əli (ə) həmin dinarı ona verir və özü məscidə gedir. Evə əliboş qayıtdığı üçün xəcalət çəkir. Bir müddət sonra həzrət Peyğəmbər (s) Əlini (ə) axtarmaq üçün məscidə gəlir və ondan harada olmasını

¹ Mizanul-hikmət, c. 1, səh. 16

² Mizanul-hikmət, c. 1, səh. 16

³ əl-Həşr, 9

⁴ Fərhəngə soxənane həzrətə Zəhra (ə), səh. 21

və evə bir şey almamasının səbəbini soruşur. İmam Əli (ə) cavab verir: «Miqdadı gördüm. O, çox ehtiyac içində olduğu üçün dinarı ona verdim». Peyğəmbər (s) buyurur: «Bu hadisədən xəbərim var. Çünki (artıq) Allah-taala sənənin barədə *«özləri ehtiyac içində olduqları halda, onları özlərindən üstün tutarlar»*¹ ayəsini nazil edib».²

Göz yummaq və özünü görməməzliyə vurmaq

Bundan öncə də qeyd etdiyimiz kimi, insan ictimai varlıqdır və cəmiyyətdə, digər insanların yanında yaşamaq, onlarla ünsiyyətdə olmalıdır.

Ola bilər ki, bu ünsiyyətlərdə insanlar bir-birinin eyiblərindən xəbərdar olsunlar. Həmin eyiblərin üzə çıxarılması və üzə vurulması bəyənilən iş deyil. Buna görə də, İslam baxımından, ünsiyyətin qaydalarından biri eyiblərə göz yummaq və özünü görməməzliyə, bilməməzliyə vurmaqdır. İmam Baqir (ə) bu barədə belə buyurur:

«Məişətin və ünsiyyətin islah edilməsinin üçdə ikisini zirəklik, üçdə birini isə göz yummaq və özünü bilməməzliyə vurmaq təşkil edir».³

Qohumlarla əlaqə

İslam təlimləri baxımından, ünsiyyət qaydalarından biri qohumlarla əlaqədə olmaq, yəni onların qayğısına qalmaqdır. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, müasir avtomatlaşmış cəmiyyətdə insani duyğu çeşmələri quruyub və qohum-əqrəba arasında get-gəllər gündəlik işlərin kölgəsində qalıb.

¹ əl-Həşr, 9

² Məarif və maarif, c. 1, səh. 321

³ Biharul-ənvar, c. 46, səh. 230, bab 4

İnsanın vücudunu əlaqə və bağlılıqlar əhatə etmişdir. Onların biri insanın yaradanla əlaqəsidir ki, əgər bu əlaqə kəsilsə, insanın məhvinə səbəb olar. Digər bir əlaqə ümumilikdə insan cəmiyyəti, xüsusilə ata-ana və digər qohumlarla əlaqədir.

Bu əlaqələrin bərqərar edilməsi **«Allahın, birləşilməsinə əmr etdiyi şeyə birləşir»¹** ayəsinin nümunəsidir. Buyurur ki, ağıl sahibləri Allahın bərqərar edilməsini əmr etdiyi əlaqələri bərqərar edirlər. Qohumlarla əlaqənin kəsilməsi isə **«Allahın birləşilməsinə əmr etdiyi şeyi kəsirlər»²** ayəsinin nümunəsidir. Yəni günahkar kəslər Allahın, bərqərar edilməsi haqqında göstəriş verdiyi əlaqələri kəsirlər.

Əmirəl-möminin Əli (ə) buyurur:

«Qohumlarınızla əlaqə qurun, hətta salam verməklə olsa belə».³

Əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım

Məlum olduğu kimi, insan işlərin çoxunu köməkli şəkildə yerinə yetirməlidir. Məscid, məktəb, təlim mərkəzləri, küçə, bina, şəhər və sairənin vəziyyətinin düzəldilməsi hamının birgə çalışmasını və bir-biri ilə əməkdaşlıq etməsini tələb edən işlərdir. Nə qədər ki, əməkdaşlıq quruculuq və xeyir istiqamətindədir, İslam onu dəstəkləyir. Qurani-kərim buyurur:

«Bütün xeyir iş(lərdə) və təqvada bir-birinizə kömək edin, günah və həddi aşmaqda bir-birinizlə kömək-ləşməyin!»⁴

¹ ər-Rəd, 21

² ər-Rəd, 25 və əl-Bəqərə, 27

³ Biharul-ənvar, c. 74, səh. 191

⁴ əl-Maidə, 2

Hər hansı bir gəncin ailə qurmasına kömək etmək, möminin borcunu qaytarmasına yardım etmək, bekar gəncə əl tutmaq və ona sərmayə vermək xeyirxahlıq istiqamətində köməkləşməyin bariz nümunələrindəndir.

İmam Əli (ə) bu barədə buyurur:

«Allahın bəndələrinin boynunda olan vacib haqlardan biri imkanları qədər öyüd-nəsihət vermələri və haqqın bərqərar edilməsində bir-birinə yardım göstərmələridir».¹

İnsanlara öyüd-nəsihət vermək

Yoldaşlığın qaydalarından biri də öyüd-nəsihət verməkdir.

İslami cəmiyyətdə müsəlman heç vaxt başqalarının ziyana düşməsinə, bəla və müsibətə düşər olmasına razı ola bilməz və özünün xeyrini nə qədər istəyirsə, camaatın da xeyir və yaxşılığını o qədər istəyir.

Öz xeyir və mənfəətini güdmək insanın zatındadır. Lakin bu xüsusiyyət başqalarının hüquqlarının pozulmasına səbəb olmamalıdır.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Allaha xatir Onun yaratdıqlarına öyüd-nəsihət verin! Çünki siz Allah dərgahına ondan üstün bir əməllə getməyəcəksiniz».²

Həmçinin həzrət Peyğəmbər (s) buyurub:

«Qiyamət günü Allah dərgahında ən üstün şəxs Onun yaratdıqlarına daha çox nəsihət verənlərdir».³

Eləcə də, İmam Əli (ə) buyurur:

¹ Biharul-ənvār, c. 41, səh. 152, həd. 46

² Kafi, c. 2, səh. 208

³ Kafi, c. 2, səh. 208

«Nəsihət verməyən şəxs dostluq haqqını yaxşı yerinə yetirməyib».¹

Hədislərin birində belə deyilir: «Allah-taala həzrət Adəmə (ə) vəhy edib ki, Mən bütün sözləri sənə dörd kəlmədə qısaca deyəcəyəm: ...Səninlə camaat arasında olan budur ki, özün üçün bəyəndiyin şeyi camaat üçün də bəyən və özün üçün istəmədiyən şeyi onlar üçün də istəmə».²

Əfv və güzəşt

Başqaları ilə birgə yaşamağı insan üçün şirinləşdirən şey əfv etmək və bağışlamaqdır. İnsanın intiqam almaq imkanı olan halda, əfv etməsi olduqca bəyənilən bir əməldir və mərdliyin nişanəsidir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Əfv edin! Çünki əfv etmək bəndənin yalnız izzət və baş ucalığını artırır».³

Bu əməlin dəyəri barəsində çoxlu hədislər nəql edilmişdir. Onların həzrət Peyğəmbərimizdən (s) nəql edilmiş bu hədisdir:

«Sizə dünya və axirətin ən yaxşı xislətindən xəbər verimmi? Sənə zülm edəni ilk olaraq bağışlamaq...».⁴

Əgər insan özünün də hər an başqalarının əfvinə möhtac ola biləcəyini nəzərə alsa, onda əfv və bağışlamanın dəyərini dərk edər.

İntiqam, bəzən, zülmə məruz qalmış şəxsin haqqı olsa da, həmişə bəyənilən əməl deyil və çox vaxt ailə və ya cəmiyyətin tellərinin qırılmasına səbəb olur.

¹ Mizanul-hikmət, c. 4, səh. 3279

² Kafi, c. 3, səh. 317

³ Kafi, c. 2, səh. 108

⁴ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 2013

Qəzəbi boğmaq

Qəzəb də insanın zati xüsusiyyətlərindəndir və Allah-taala insanda məhəbbət, mərhəmət və sevgi hissi yaratdığı kimi, qəzəb də yaradıb. Lakin qəzəbdə ifrata varmaq və yersiz qəzəblənmək insana çoxlu ziyanlar vura bilər.

İmam Əlinin (ə) öz oğlu İmam Həsən Müctəbaya (ə) vəsiyyətlərindən biri belədir: «Öz qəzəbini ud. Mən qəzəbi udmaqdan şirin bir içki görməmişəm».¹

Qəzəb bir çox günahların mənbəyidir. İnsanın ən təhlükəli halları özünü qəzəbli vaxt büruzə verir. Məsələn, qəzəblənib bir nəfəri qətlə yetirmiş şəxs, əgər qəzəb dəliliyinin əsiri olmasaydı və öz qəzəbini cilovlasaydı, belə bir böyük səhvə yol verməzdi.

Allah-taala pəhrizkarları öyərək belə buyurur:

«(Təqvalılar) qəzəblərini udan və camaat(ın xətalərindən) keçən (kəs)lərdir. Allah yaxşılıq edənləri sevir».²

Həmçinin möminləri belə təsvir edir:

«Qəzəblənəndə bağışlayarlar».³

İslami mənbələrdə İmam Sadiqin (ə) həyatı barəsində belə oxuyuruq:

«O həzrətin (ə) qohumlarından biri bir məsələyə görə camaatın yanında o həzrətin arxasınca pis sözlər danışır. Bir nəfər bunu o həzrətə çatdırır. İmam (ə), heç bir əks hərəkət göstərmədən tam yumşaq və sakitliklə ayağa qalxır, dəstəmaz alır və namaz qılmağa başlayır. Orada olan Həmmad adlı bir şəxs deyir:

¹ Biharul-əнвар, c. 71, səh. 168

² Ali-İmran, 134

³ əş-Şura, 37

«Mən elə bildim ki, o həzrət (ə) həmin şəxsə lənət oxumaq istəyir. Lakin gördüm ki, o həzrət (ə) namazdan sonra belə dua etdi:

«Allahım, mən haqqımı ona bağışladım. Sən məndən daha böyük və daha səxavətliyənsən. Onu mənə bağışla və cəzalandırma».¹

Həzrət Sadiq (ə) buyurur:

«Kim (intiqam almaq) imkanı olan halda qəzəbini boğsa, Allah Qiyamətdə onun qəlbini Öz razılığı ilə doldurar».²

Qonaqpərvərlik

Ünsiyyətin dəyərli qaydalarından biri də qonaqpərvərlikdir. Deyilənlərə görə Allahın dostu (Xəlilür-Rəhman) həzrət İbrahim (ə) o qədər qonaqpərvər olub ki, evinə qonaq gəlməyəndə qonaq axtarmağa çıxarmış.³

Həmçinin İmam Əlidən (ə) nəql edirlər ki, onu narahat görürlər. Səbəbini soruşanda buyurur: «Yeddi gündür bizə qonaq gəlməyib».⁴

İslam mədəniyyətində qonaq Allahın dostu sayılır və ona ehtiram göstərmək dəyər hesab edilir.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Həzrət Peyğəmbərin (s) yanına əsir gətirirlər. Cəzalandırmaq üçün onlardan birini qabağa çıxarırlar. Cəbrail nazil olaraq deyir: «Ya Məhəmməd, Rəbbin sənə salam yetirir və buyurur ki, sənin əsirin aclara yemək verən, qonaqpərvər, çətinliklərə səbr edən bir insandır».

¹ Fərazhaye bərcəstə, c. 2, səh. 181

² Nurus-səqəleyn təfsiri, səh. 390

³ Məarif və maarif, c. 5, səh. 2182

⁴ Məarif və maarif, c. 5, səh. 2182

Həzrət Peyğəmbər (s) əsirə deyir: «Cəbrail mənə sənin qonaqpərvər bir insan olduğunu xəbər verdi. Buna görə də səni azad edirəm».

Həmin əsir Peyğəmbərdən (s) soruşur: «Allah bu xisləti sevir?» Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Bəli». Əsir deyir:

«And olsun səni haqq olaraq göndərənenə, heç vaxt heç kəsi öz sərvətimdən məhrum etməyəcəyəm». Sonra o, müsəlman olur».¹

Möminlərin ehtiyaclarının aradan qaldırılması və insanların dərdinə şərik olmaq

Ünsiyyət qaydalarından biri də camaatın ehtiyaclarının aradan qaldırılması və onlara yardım edilməsidir. Bu, möminlərin xüsusiyyətlərindən sayılır. Həzrət Peyğəmbərin (s) barəsində oxuyuruq:

«Hatəmin qızı İslam qüvvələrinin əlində əsir idi. O, həzrət Peyğəmbərə (s) deyir: «Əgər məsləhət bilirsinizsə, məni azad edin və ərəb qəbilələrinin məzəmmətindən qurtarın. Mənim atam qulları azad edər, acı hadisələrdə camaata kömək edərdi». Allah Rəsulu (s) ona deyir: «Bu, möminlərin xüsusiyyətlərindəndir». Həzrət Peyğəmbər (s) sonra göstəriş verir ki, atasının əxlaqi dəyərlərinə ehtiram əlaməti olaraq onu azad etsinlər».²

Müsəlman, imkanı daxilində möminlərin ehtiyaclarının aradan qaldırılması istiqamətində çalışmaq məsuliyyəti daşıyır. Əgər heç kəsin ehtiyacını aradan qaldıra bilmirsə, heç olmasa, onunla həmdərdliyini bildirməli, özünü onun qəminə şərik bilməlidir.

¹ Biharul-ənvar, c. 71, səh. 149

² Zəhrur-rəbi, səh. 89

Möminlərin ehtiyaclarının aradan qaldırılmasının əhəmiyyəti barəsində çoxlu hədislər nəql edilmişdir. Onların birində həzrət Peyğəmbər (s) belə buyurur:

«Mömin qardaşının ehtiyacını aradan qaldıran şəxs bir ömür Allaha ibadət etmiş şəxs kimidir».¹

Həmçinin digər bir hədisdə oxuyuruq:

«Öz qardaşının yanında gedən şəxs, istər onun işini görmüş olsun, istərsə də görməsin, bir ömür Allaha ibadət etmiş şəxs kimidir». Bir nəfər soruşur: «Öz qardaşının istəyinin arxasınca getsin və təvafı yarımçıq saxlasın?!»² İmam (ə) buyurur: «Bəli».³

Möminin ehtiyacının aradan qaldırılmasının Kəbənin təvafından üstün olmasını o həzrətin (ə) əməli haqqında Əban ibn Təğləbin dili ilə nəql edilmiş hədisdən də başa düşmək mümkündür.

Əban deyir: «İmam Sadiqlə (ə) birlikdə Kəbənin təvafına məşğul idik. Təvafın qızgın yerində Əhli-beytdən (ə) olan bir şəxs işarə ilə məndən ona kömək etməyim üçün getməyimi istədi. Lakin mən təvafımı yarımçıq kəsmək və İmamı (ə) buraxmaq istəmirdim. İmam (ə) (həmin şəxsin məni çağırmasını) başa düşüb buyurdu:

«Onunla get!» Mən dedim: «Təvafımı pozum?» Buyurdu: «Bəli».⁴

Həmçinin İmam Səccadın (ə) həyatı barəsində belə oxuyuruq: «Zeyd ibn Üsamə İmam Səccadın (ə) zamanında yaşamış müsəlmanlardan olub. İmam (ə) onun xəstələnib yatdığını eşidir və ona baş çəkməyə ge-

¹ Əməli, Şeyx Tusi, səh. 481

² Hədisdən belə anlaşılır ki, insan, hətta Kəbənin ətrafına fırlanmaq kimi mühüm və savabı böyük olan bir əməl ilə məşğul olsa belə, din qardaşının ehtiyacını aradan qaldırmağa üstünlük verməlidir. – Red.

³ Məarif və maarif, c. 2, səh. 657

⁴ Üsuli-kafi, c. 2, səh. 171-172

dir. İmam (ə) onun ağladığını görür və ağlamasının səbəbini soruşur.

Zeyd deyir: «On beş min dinar borcum var. Bu böyük məbləqli borca görə ağlayıram. Dünya malından da bir şey qoyub getmirəm ki, həmin məbləği ödəsin».

İmam Səccad (ə) buyurur:

«Ağlama, nıgaran olma. Mən sənin borcunun ödənilməsini boynuma götürürəm». Sonra İmam (ə) onun bütün borclarını ödəyir».¹

Üzrü qəbul etmək

Bəzən biri insana pislilik edir və sonra peşman olaraq üzr istəyir. İslam baxımından, ünsiyyət qaydalarından biri üzrü qəbul etməkdir.

İmam Səccad (ə) öz övladına nəsihətində belə buyurur:

«Əgər bir şəxs sağ tərəfindən sənə pislilik etsə və sonra sol tərəfdən səndən üzr diləsə, onun üzrünü qəbul et».²

Təvazökarlıq

Təvazökarlıq gözəl ictimai qaydalardandır və İslamda o, çox təkid edilmişdir. Təvazökar şəxsə camaat da ehtiram göstərir. Lakin təkəbbürlü adam vahiməli tənhalığa düşər olur və belələrinə camaat arasında da yer olmur.

Əgər insan özünün də başqaları kimi Allahın adı bəndələrindən biri olduğunu, Allah qarşısında acizliyini, xəstəliyə məruz qalma ehtimalını, əcəlin hər an yaxalaya biləcəyini və bu kimi xüsusiyyətlərdə başqalarından fərqlənmədiyini anlasa, həmişə təvazökarlıq yolunu tutar.

¹ Fərazhaye bərcəstə, c. 2, səh. 170

² Vəsail, c. 8, səh. 553

İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurur:

«Yazıq Adəm övladı! Əcəli gizli, xəstəlikləri naməlumdur. Əməlləri qorunub saxlanılır, bir ağcaqanad onu incidir, suyun boğazda ilişməsi onu öldürür, tər onu iyəndirir».¹

Bütün bu zəiflik və acizlikdən sonra insanın lovğalanmağa haqqı varmı?! O həzrət (ə) ünsiyyətdə təvazökarlığın əhəmiyyəti barəsində belə buyurur:

«Kimin varlıq ağacı yumşaq olsa (yəni kim təvazökar olsa), budaqları (dostları) çox olar».²

Həmçinin o həzrətin (ə) təvazökarlığın əhəmiyyəti barəsindəki digər bir kəlamında belə oxuyuruq:

«Təvazökarlıq insanın fəzilətlərini yayır».³

Allah-taala Özünün mömin bəndələri barəsində belə buyurur:

«Rəhman (olan Allah)ın (həqiqi) bəndələri yer (üzün)də sakit və təvazökarlıqla yol gedərlər».⁴

Həzrət Peyğəmbər (s) hədislərin birində belə buyurur: «Mənim ümmətimdən təvazökar insanlar görəndə onların qarşısında təvazökar olun. Lovğa insanlar görəndə isə onların qarşısında təkəbbürlü olun».⁵

Möminlərin hüquqlarının müdafiə edilməsi

İnsanın başqaları ilə dostluğu onun həmin şəxslərin hüquqlarını qorumasını tələb edir. Bu, dostluğun qaydasıdır. İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurur:

¹ Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, 411-ci hikmət, səh. 1283

² Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, 205-ci hikmət, səh. 1183

³ Mizanul-hikmət, c. 4, səh. 3554

⁴ əl-Furqan, 63

⁵ Camius-səadat, səh. 443

«Dost üç yerdə – çətinlik zamanı, yanında olmayan da və vəfat edəndə – öz dostunun fikirində olmayınca həqiqi dost deyil».¹

İmam Kazım (ə) İraqa səfər edəndə Əli ibn Yəqtin o həzrətə (ə) öz vəziyyətindən şikayətlənərək deyir: «Mənim vəziyyətimi görürsən? Görürsən, hansı quruluşda yer almış, kimlərlə işləyirəm?» İmam (ə) buyurur: «Allahın zalımların içində (işləyən) sevimli bəndələri var ki, onların vasitəsi ilə, Özünün yaxşı bəndələrini himayə edir. Sən Allahın sevimli bəndələrinin sırasındasan».²

Möminlərin hüquqlarının qorunmasının vacib olduğu yerlərdən biri onların özlərinin olmadıqları və qeybətləri edilən yerdir.

Allah Rəsulu (s) buyurur:

«Əgər bir (müsəlman) şəxsin yanında başqa bir müsəlmanın qeybətini etsələr və o, həmin şəxsi müdafiə etmək imkanına malik olduğu halda, bunu etməsə, Allah onu həm dünyada, həm də axirətdə xar edər».³

Xəbərdarlıq və yaxşılığa dəvət

İslam təlimlərində yaxşılığa dəvət və pis işlərdən çəkəndirmə ünsiyyətin mühüm qaydalarından sayılır. Xəbərdarlıq etmək və öyüd-nəsihət vermək kamala çatmağın, cəmiyyətin çirkinliklərdən təmizlənməsinin, gözəl adət-ənənələrin bərqərar edilməsinin mühüm amillərindəndir.

İslam baxımından, dostun xüsusiyyətlərindən biri onun dostuna xəbərdarlıq etməsi, yəni yaxşı işləri dostunun

¹ Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, səh. 1150, 129-cu hikmət

² Sireye pişvayan, səh. 456

³ Məarif və maarif, c. 1, səh. 2405

yardına salması və eyiblərini ona başa salmasıdır. İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Mənim ən yaxşı dostum, eyiblərimi mənə hədiyyə edən kəsidir».¹

Əgər kimsə bu işi görməsə, əslində, öz dostuna xəyanət edib.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Əgər kimsə qardaşını pis iş görən zaman görsə və onu həmin işdən çəkəndirmək imkanı olmasına baxmayaraq, bunu etməsə, ona xəyanət edib».²

Həmçinin o həzrət (ə) digər bir kəlamında buyurur:

«Kim pis bir işin şahidi olsa və onun qarşısını almaq imkanı ola-ola, bunu etməsə, deməli, o, əslində, Allaha qarşı itaətsizlik edilməsini istəyib. Kim Allaha qarşı itaətsizlik edilməsini istəsə, həqiqətən, Allahla açıq-aşkar düşmənçilik edib».³

Haris ibn Müğeyrə deyir: «Mədinənin küçələrində İmam Sadiqlə (ə) rastlaşdım. O həzrət (ə) məni görən kimi dedi: «Ey Haris, bil ki, bilənləriniz, nadanlara görə məsuliyyət daşıyırlar». O həzrət (ə) bunu deyib getdi və dayanmadı. Mən ilk münasib fürsətdə o həzrətin (ə) evinə getdim. İcəzə aldıqdan sonra yanına daxil olub dedim: «Sizin o sözlünüz məni tutdu. Bu barədə daha artıq izah verə bilərsiniz?»

İmam (ə) buyurdu: «Sizə özünüzdən birinin bizim əzab-əziyyətimizə, narahatlığımıza səbəb olan bəzi işlər görməsini eşidəndə onun yanına gedib ona xəbərdarlıq etməyə, öyüd-nəsihət verməyə, yumşaq və ağıllı sözlərlə onu həmin əmələndən çəkəndirməyə nə mane olur?»

¹ Tühəful-üqul, səh. 273

² Biharul-ənvar, c. 75, səh. 65

³ Mizanül-hikmət, c. 3, səh. 1942, həd. 12701

Mən dedim: «Axı onlar bizə qulaq asmırlar». Buyurdu: «Onda vəzifəniz onlardan ayrılmaq, onlarla oturub-durmamaqdır».¹

İslam şəriətində yaxşılığa dəvətin xüsusi yeri var. Bu əməl o qədər mühümdür ki, İmam Əli (ə) onunla digər yaxşı əməlləri müqayisə edərək onu dəniz, digər yaxşı əməlləri isə ağız suyu sayır:

«Bütün yaxşı əməllər, hətta cihad yaxşılığa dəvətin yanında dənizin yanındakı ağız suyu kimidir».²

Digər bir hədisdə İmam Əli (ə) yaxşılığa dəvəti dinin son məqsədi kimi təqdim edərək buyurur:

«Dinin son məqsədi yaxşılığa dəvət və pis işlərdən çəkəndirməkdir».³

Həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edilmiş digər bir hədisdə deyilir:

«Allah-taala dini olmayan zəif möminə qəzəb edəcək». Soruşdular: «Dinsiz mömin kimdir?» Buyurdu:

«Pis işlərdən çəkəndirməyən kəs».⁴

Əgər insan başqalarına yaxşı işlər görməyi tövsiyə etsə, amma onu özü yerinə yetirməsə, sözünün təsiri olmayacaq. Bu, yağış suyunun daşa təsir göstərməməsinə oxşadılmışdır.

Bu barədə olan hədislərin birində İmam Əlinin (ə) belə buyurması nəql edilmişdir:

«Allah lənət etsin, özlərinin yerinə yetirmədikləri yaxşı işləri başqalarına əmr edənlərə və həmçinin başqalarını özlərinin yerinə yetirdikləri pis əməllərdən çəkəndirənlərə!»⁵

¹ Məarif və maarif, c. 1, səh. 263

² Nəhcül-bəlağə, Sübhü Saleh, səh. 543, 374-cü hikmət

³ Gürurul-hikəm, həd. 6373

⁴ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 1941, həd. 12698

⁵ Nəhcül-bəlağə, 129-cu xütbə

Allah-taala həmin şəxsləri məzəmmət edərək buyurur:

«Ey iman gətirənlər, etmədiyiniz bir şeyi niyə (başqalarına) deyirsiniz?!»¹

Namaz dinin sütunu və İslam məktəbinin simasıdır. Lakin buna baxmayaraq, cəmiyyətdə bütün əməllərin, hətta namazın sütunu həmin vacibin yerinə yetirilməsindən asılıdır. İslam cəmiyyəti yalnız yaxşılığa dəvət və pis işlərdən çəkəndirmək vasitəsi ilə cəmiyyət şəklinə düşə bilər. Cəmiyyətdə İslam hökmləri yalnız bu yolla gerçəkləşə bilər.

Həya

Həya iffət kəlməsinin sinonimidir və o, şəhvəti idarə edən ruhi sifətdir. Başqa sözlə desək, həya insanda onu pis işlərdən saxlayan bir haldır.²

Pis sözlərdən çəkinmək (danışıqda həya), münasib olmayan paltar geyinməkdən və nalayiq zarafatlardan çəkinmək (davranışda həya) ünsiyyətdə həyanın nümunələrindəndir.

İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurur:

«Ən üstün ibadət iffət-ismətdir».³

Digər bir hədisdə buyurur:

«Həya bütün yaxşılıqların başıdır».⁴

Eləcə də, başqa bir hədisdə buyurur:

«Dünyanın ən yaxşı libası həyadır».⁵

Digər bir hədisdə o həzrətin (ə) belə buyurmasını oxuyuruq:

¹ əs-Saff, 2

² Qamusul-lügət; Müfrədat, Rağib

³ Biharul-ənvār, c. 71, səh. 270

⁴ Gürərul-hikəm, həd. 730

⁵ Gürərul-hikəm, həd. 2997

«İnsanın həyasının çoxluğu onun imanının nişanəsidir».¹

Bəziləri həya ilə utanmağı sinonim bilir. Halbuki bu belə deyil. Çünki, ümumiyyətlə, İslamda utancaqlıq bəyənilmir.

Hədislərə və İslam təlimlərinə əsasən, həya insanın pis işlər görməsinə, ağılına gələn hər şeyi dilinə gətirməsinə mane olan bir qüvvədir. İmam Əli (ə) buyurur:

«Həya insanı pis əməldən saxlayır».²

Həya hamı üçün yaxşı, qadınlar üçün isə daha yaxşıdır. İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurur:

«Həya on qışmdır və onun doqquz qismi qadınlarda, bir qismi isə kişilərdədir».³

Həyanın dəyərinin böyük olmasını sübut etmək üçün tək-cə bu kifayətdir ki, İslam baxımından, həya pərdəsini yırtan kəs abırsız və şəxsiyyətsiz adam sayılır və İslam belələrinin qeybətini edilməsinə icazə verir. Həzrət Peyğəmbər (s) bu barədə belə buyurur:

«Həyası olmayan şəxsin qeybətini etmək olar».⁴⁻⁵

Ünsiyyət və ictimai münasibət qaydaları barəsində digər məsələlər də var. Lakin biz bu qədər ilə kifayətlənirik.

¹ Qürəul-hikəm, həd. 17097

² Qürəul-hikəm, həd. 1339

³ Biharul-ənvər, c. 71, səh. 336

⁴ Mişkətül-ənvər, səh. 234-235

⁵ Hədisdə məqsəd həyanın önəmini çatdırmaqdır. Bildiyimiz kimi, qeybət başqasının gizli nöqsanlarını aşkar etməyə deyilir. Həyası olmayan isə açıq-aşkar günaha, ədəbsizliklərə yol verdiyindən, onun etdikləri heç kəsə gizli olmadığına görə, onun barəsində qeybət, onun eyblərindən danışmaq qadağan olunmayıb. – Red.

Ünsiyyətdə tərک edilməsi lazım olan şeylər

Biz indi, İslam təlimləri baxımından ünsiyyətin bəlaları, yeni İslamın ünsiyyətdə rədd etdiyi və tərک edilməsini lazım bildiyi şeylər barəsində danışıacağıq.

Xəbərçilik

Xəbərçilik bəyənilməz bir əməldir və o, cəmiyyətdə parçalanma, kin-küdurət kimi çox pis işlərə səbəb olur.

Həzrət Peyğəmbər (s) öz səhabələrinə belə buyurmuşdur:

«İstəyirsiniz, sizə ən pis insanın kim olmasını xəbər verim?»

Səhabələr deyirlər: «Bəli, ey Allahın Peyğəmbəri!»

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «İnsanların ən pisi onların arasında söz gəzdirən, dostları bir-birindən ayıran və eybi olmayanlardan eyib axtaran kəsdir».¹

İmam Əli (ə) buyurur:

«Söz gəzdirən və xəbərçini təkzib et, istər yalan olsun, istər düz».²

Sədi xəbərçi barəsində gözəl deyib (məzmunu):

«İki nəfərin arasındakı dava yanar od kimidir; bədbəxt xəbərçi (həmin oda) odun daşıyandır».

¹ Hilyətül-müttəqin, səh. 379; Vəsail, c. 8, səh. 408, həd. 8

² Mizanul-hikmət, c. 4, səh. 3368

Eyib axtarmaq

Rəzil sifətlərdən biri başqalarının həyatı barəsində eyib axtarmaqdır. Qurani-kərim bu barədə belə buyurur:

«(Başqalarının eyib və sirlərini) arayıb-axtarmayın».¹

Həmçinin Allah Rəsulu (s) buyurub:

«Möminlərin səhvlərini axtarmayın. Çünki kim qardaşının səhvlərini axtarsa, Allah da onun səhvlərini izləyər, hətta evinin içində olsa belə».²

İmam Hüseyin (ə) buyurur: «Bir gün bir kişi atamın yanına gəlib kimlərinsə barəsində xəbərçilik etdi. O həzrət mənə Qənbəri çağırmaq göstərişi verdi. Qənbər gələndən sonra o, Qənbərə dedi: «Bu xəbərçiyə de ki, sən bizə Allaha xoş getməyən şeylər dedin. Get, Allahın pənahında olmayasan!»³

Başqalarının eybini axtarmaq insanlara hörmətsizlik edilməsinə, onların abırının tökülməsinə və cəmiyyətdə fəsadın genişlənməsinə səbəb olan ictimai bir bələdir.

İslam baxımından, nəinki başqalarının eyiblərini axtarmaq pis sayılır, hətta əgər mömin bir şəxs özündən asılı olmayaraq, başqasının eybindən xəbərdar olsa, onu gizli saxlamaq məsuliyyəti daşıyır. İmam Baqir (ə) bu barədə buyurur:

«Möminə mömin qardaşının günahını yetmiş dəfə gizlətmək və ya möminin yetmiş böyük günahını gizli saxlamaq vacibdir».⁴

¹ əl-Hucurat, 12

² Təfsir Safi, c. 2, səh. 593

³ Biharul-əнвар (Məarif və maarifin nəqlinə əsasən)

⁴ Biharul-əнвар, c. 71, səh. 301

Pis gümana düşmək

İslam cəmiyyətində, ümumiyyətlə, cəmiyyətdə olan intizamsızlıqların çoxunun kökü pis gümana düşməkdir. Şayiələr, tələsik mühakimələr, yalan və sairənin kökündə pis güman durur. Allah-taala pis güman barəsində belə buyurur:

«Ey iman gətirənlər, gümanlardan çox çəkinin. Çünki gümanların bəzisi günahdır».¹

Möminlərin əmiri həzrət Əli (ə) yaxşı gümanın əhəmiyyəti barəsində belə buyurmuşdur:

«Pəhrizkarlığın ən üstünü yaxşı gümandır».²

İmam Əlinin (ə) nəzərinə, pəhrizkarlıq və yaxşı güman təqvanın ən üstün mərhələsidir.

Həmçinin həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Kim öz qardaşı barəsində pis gümana düşsə, Allaha bədbin olub. Allah-taala buyurur ki, gümanların çoxundan çəkinin».³

Əlbəttə, çox yaxşı güman da bəzən bir sıra problemlərə səbəb olur. İmam Sadiq (ə) bu barədə buyurur:

«Əgər dövr haqq-ədalətin zülm və haqsızlıqdan üstünlük təşkil etdiyi dövr olsa, pisliliyi isbat olunmadan birinə qarşı pis gümana düşmək rəva deyil. Amma əgər dövr zülm və haqsızlığın haqq-ədalətdən üstünlük təşkil etdiyi bir dövr olsa, yaxşılığını sübut olmayınca birinə qarşı nikbin gümanda olmaq rəva deyil».⁴

¹ əl-Hucurat, 12

² Gürərul-hikəm, həd. 3027

³ Kənzül-ummal, səh. 7587

⁴ Məarif və maarif, səh. 1905; Biharul-ənvar, c. 75, səh. 10

Rəsmiyyətçilik və dəbdəbəçilik

Dostluq nə qədər riyakarlıqdan kənar və səmimi olsa, bir o qədər möhkəm və davamlı olar. İsraf, ailə münasibətləri və boşanmaların çoxunun kökü yersiz ictimai rəsmiyyətçilik və dəbdəbəçilikdir. Bəhsəbəhsliyin acı hekayəsi rəsmiyyətçilik və dəbdəbəli qonaqlıqların nəticəsidir.

Həzrət Peyğəmbərin (s) həyat tarixində o həzrətin çox sadə, təmtəraqsız və rəsmiyyətçilikdən uzaq bir həyat sürməsi qeyd edilmişdir. O həzrətin (s) məclisində onunla səhabələri arasında heç bir fərq hiss edilməzdi. Həzrət Peyğəmbər (s) camaatla dövrə halında oturardı ki, heç bir üstünlük fərqi hiss edilməsin. O həzrət (s) bütün növ dəbdəbədən tam uzaq idi.¹

Xülasə, ünsiyyətin böyük bəlalərindən biri puç rəsmiyyətçilik və dəbdəbəçilik zəncirlərində əsir olmaqdır. Əlbəttə, bunun mənası, əsla, insanın qonağa imkanı çatanndan az qulluq etməsi demək deyil. Qonağa imkan çatan qədər qulluq etmək yüksək qiymətləndirilən əməldir.

Qarşı tərəfə hörmətsizlik etmək

(lağa qoymaq, pis ləqəblər vermək, məzəmmət etmək)

Qurani-kərimin əxlaq məsələlərinə daha çox toxunan əl-Hucurat surəsinin 11-ci ayəsində Allah-taala ünsiyyətin üç bəlasını xatırladaraq, müsəlmanları onlardan çəkindirmişdir:

«Ey iman gətirənlər! Heç vaxt bir dəstə digər bir dəstəni lağa qoymasın. Bir-birinizi məzəmmət etməyin və bir-birinizə çirkin ləqəblər verməyin».

¹ Siretün-Nəbəvi, c. 1, səh. 214

Bu bələlərin hamısının kökü başqalarını kiçik saymaq, özünü böyük bilmək və təkəbbürdür. Bu ayədə göstərilən bələlərin ayrı-ayrılıqda qeyd edilməsinin səbəbi onların qəbahətinin böyüklüyüdür. Söyüş və pis sözlər danışmağın pislili barəsində çoxlu hədislər nəql edilmişdir. Həmin hədislərin birində İmam Əli (ə) belə buyurur: «Söyüş söymək və bihudə danışmaq İslamdan deyil».¹

Həmçinin həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«İnsanların ən pisi o kəsdir ki, söyüş söydüyünə görə onunla birlikdə oturmağı sevmirsən».²

Əziz Peyğəmbərimiz (s) buyurur:

«Heç bir müsəlmanı kiçik sayma. Çünki onların, hətta kiçiyi Allah yanında böyükdür».³

Həmçinin digər bir kəlamında buyurur:

«Kim bir mömini və ya möminəni xar etsə və ya yoxsulluğuna görə kiçik saysa, Allah-taala Qiyamətdə onu (hamiya) tanıtdırar, sonra rüsvay edər».⁴

Əslində, məzəmmət etmək başqalarının yarasına duz tökməkdir və bu, ünsiyyət qaydalarından olan həmdərliliklə ziddiyyət təşkil edir.

Başqalarını incitmək

İslam baxımından, möminləri, hətta azacıq da olsa, incitmək pis iş sayılır. İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Kim möminin zərərinə, hətta bir kəlmə danışsa, Qiyamət günü onun alınına: «Bu bəndənin Allahın rəhmətindən əli üzülüb» – yazılacaq».⁵

¹ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 2376, həd. 15684

² Kafi, c. 2, səh. 325

³ Mizanul-hikmət, c. 1, səh. 651, həd. 4077

⁴ Biharul-ənvar, c. 72, səh. 44

⁵ Biharul-ənvar, c. 72, səh. 149

Dünya cəza evi deyil. Buna baxmayaraq, insanın əməllərinin çoxunun dünyəvi nəticələri vardır. Camaatı incitmək də bu qəbildəndir. İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Kim camaatdan əlini çəksə (onları incitməsə), onlardan bir əl çəkmiş olur, amma, bunun qarşılığında, ondan çox əllər çəkilir (çox narahatçılıqlar uzaqlaşdırılır)».¹

Şair deyir (məzmunu):

«Birini əzişdirmək üçün barmağını incitmə ki, biri də səni əzişdirmək üçün yumruğuna əziyyət verməsin».

Təfriqə salmaq və təkbaşınalıq

İctimai bələlərdən biri də təfriqə və ayrılıqdır. Cəmiyyətdən ayrılmaq və toplumun hərəkət etdiyi haqq yolun əks istiqamətinə hərəkət etmək məhvə səbəb olur. İmam Əli (ə) buyurur:

«Həmişə böyük kütlə (haqq tərəfdarı olan əksəriyyət) ilə bir olun. Çünki Allahın əli toplumladır. Parçalanmadan çəkinin. Tək qalmış qoyun qurda yem olduğu kimi, tək qalmış insan da şeytana yemdir».²

Həzrət Peyğəmbər (s) də parçalanmanı cəmiyyətin məhv olması amili sayaraq buyurur:

«Keçmiş ümmətləri məhv edən yeganə şey ixtilaf və təfriqə olub».³

Allah-taala da İslam cəmiyyətini təfriqədən çəkindirərək buyurur:

«Bir-birinizlə çəkişməyin ki, süstləşərsiniz».⁴

¹ Xisal, Şeyx Səduq, c. 1, səh. 17

² Nəhcül-bəlağə, 127-ci xütbə

³ Məarif və maarif, c. 1, səh. 148

⁴ əl-Ənfal, 46

Əlbəttə, hədislərdə təkbaşınalıqdan çəkinmək barəsində deyilənlərin mənası, insanın pis əməllərlə məşğul olan bir dəstəyə qoşulması demək deyil. Həmin hədislərdə məqsəd, şəriət və İslam qanunları baxımından, məqbul sayılan iş ətrafında birləşmiş müsəlman cəmiyyətinə qarşı çıxmaqdan çəkinməkdir.

Qeybət

Qeybət cəmiyyəti pozan və onda pis güman yaranan bir günahdır. Quran ayələri və hədislər çox sərt, kəskin şəkildə qeybətə qarşı çıxıblar. Qurani-kərim bu barədə belə buyurur:

«Bir-birinizin qeybətini etməyin».¹

Alimlər qeybətin mənası barəsində belə deyiblər:

«Qeybət, müsəlmanın onu eşidəcəyi təqdirdə, narahat olacağı danışıqdır».

Qeybətin pis ictimai nəticələri var. O cümlədən, qeybətin geniş yayıldığı cəmiyyət birliyini itirər, insanlar arasında əməkdaşlıq və əlbirlik olmaz, cəmiyyəti düşmənçilik və kin-küdurət bürüyər, onda pozğunluq baş alıb gedər.

Həzrət Peyğəmbər (s) qeybətin məzəmmətində belə buyurmuşdur:

«Qeybət müsəlman şəxsin dininə cüzam xəstəliyinin onun daxilinə təsir göstərməsindən daha sürətli təsir göstərir».²

Qeybətin cəzası təkcə qeybət edən şəxsə aid deyil. Qeybətə qulaq asmaq və qeybət məclisində oturmaq da haramdır. İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurur:

¹ əl-Hucurat, 12

² Məhəccətül-beyza, c. 5, səh. 255

«Qeybətə qulaq asan da (günah qazanmaq və cəza baxımından) qeybət edən şəxs kimidir».¹

İmam Sadiqin (ə) səhabələrindən olmuş Əmr ibn Cəmi deyir: «Bir gün İmam (ə) mənə dedi: «Kim bizim yanımıza fiqh, Quran və təfsir öyrənmək üçün gəlirsə, onu burax. Amma əgər kimsə camaatın Allahın gizlətdiyi eyiblərini faş etməyə gəlsə, geri qaytar və onu bizim evə buraxma».²

Böhtan

Ən çirkin günahlardan biri də böhtan atmaqdır.

İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurur:

«Günahsız bir adama böhtan atmaq böyük dağlardan da ağır (günah)dır».³

Həmçinin buyurur:

«Mömin öz müsəlman qardaşını ittiham edəndə, iman onun qəlbində duz suda əriyən kimi əriyər».

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Kim bir mömin kişi və ya möminə qadına böhtan atsa və onun barəsində onda olmayan bir şey desə, Allah Qiyamət günü onu böyük od təpəsinin üstündə saxlayar».⁴

Bu çirkin əməlin cəmiyyətdə yayılması əmin-amanlığın itməsi, parçalanma, ümumi inamın aradan getməsi və pozğunluğun yaranması kimi pis nəticələr verir.

¹ Mizanul-hikmət, c. 7, səh. 352, həd. 15233

² Məarif və maarif, c. 1, səh. 331

³ Biharul-ənvər, c. 75, səh. 194

⁴ Üsul Kafi, c. 2, səh. 269; Biharul-ənvər, c. 2, səh. 198

Yoldaşlıq və çevrədəkilər

Dostun insan həyatına təsiri o qədər çoxdur ki, onu, əsla, nəzərdən qaçırmaq olmaz. Bir çox müvəffəqiyyətlər yaxşı dostluq nəticəsində əldə edildiyi kimi, bir çox uğursuzluqlar da pis dostluqların nəticəsində yaranıb. Buna görə də İslam dost və yoldaşın tanınmasına çox təkid etmişdir. İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Üç şey möminin nişanəsidir: Allahı tanıması, dostlarını tanıması və düşməninə tanıması».¹

Dostluğun əhəmiyyətini nəzərə alaraq, bu bölümüdə yaxşı və pis yoldaşların xüsusiyyətlərini qeyd edəcəyik.

Yaxşı yoldaş

Həzrət Peyğəmbər (s) «yaxşı yoldaş kimdir?» sualının cavabında aşağıdakı meyarları sadalamışdır:²

1. Görüşü sizin yadınıza Allahı salsın.

Allah-taala Öz Peyğəmbərinə (s) möminlər və yaxşı yoldaşlar barəsində belə buyurmuşdur:

«Rəbblərinin razılığını qazanmaq və Ona yaxınlaşmaq istəyərkən səhər-axşam Onu çağıranları öz yanından qovma!»³

¹ Kafi, c. 3, səh. 196

² Həzrət Peyğəmbər (s) həzrət İsadın (ə) nəql edərək belə buyurur: «İsa ondan «kiminlə yoldaşlıq edək?» soruşan həvarilərin cavabında belə buyurub: «O şəxslə ki, onu görmək sizə Allahı xatırlatsın, danışığı elminizi artırsın və əməli sizi axirətə şövqləndirsin». (Əməli, Şeyx Tusi, c. 1, səh. 157)

³ əl-Ənam, 52

Həmçinin buyurur:

«Özünü, həmişə özlərinin Rəbbinin razılığını diləyən halda sübh vaxtı və axşamçağı Onu çağıranlara qoş».¹

Görüşü insana Allahı xatırladan şəxslərlə ünsiyyətdə olmaq insanın pisliklərdən təmizlənməsinə səbəb olur.

2. Danışığı elminizi artırsın.

Alimlə ünsiyyətdə olmaq İslamın təkid etdiyi, bəyənilən ünsiyyətlərdəndir. Bu cür ünsiyyətlər insanı nadanla yoldaşlıqdan yaranan zərər-zıyanlardan qoruyur. Bundan əlavə, o, insanın elm və ədəblə tanışlığına səbəb olur.

İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Ağıllılarla həmsöhbət ol, alimlərlə otur-dur!»²

3. Əməli sizin yadınıza axirəti salsın.

Həzrət Peyğəmbərin (s) hədisində qeyd edilən üçüncü meyara əsasən, insan, gərək, elə adamlarla yoldaşlıq etsin ki, Cəhənnəm və Qiyamət qorxusu onun özünü günaha bulaşdırmamasına səbəb olsun. Bu da insanın həmin şəxsi görəndə axirət və Qiyaməti xatırlamasına səbəb olur.

Qiyamətin yada salınması insanı günahdan qoruyan ən mühüm amildir və insanın doğru yola gəlməsində onun rolu böyükdür. Allah-taala Qurani-kərimdə buyurur:

«Məgər onlar böyük bir gündə, (haqq-hesab üçün) dirildiləcəklərini güman etmirlər?!»³

Bu müqəddəs ayədən belə məlum olur ki, əgər insan Qiyamətin olmasını hətta ehtimal etsə, günah etməz.

¹ əl-Kəhf, 28

² Gürərul-hikəm, həd. 5837

³ əl-Mutəffifin, 4-5

Allah-taala Öz peyğəmbərləri barəsində buyurur:

«Biz onları axirət evinin fikrində (qərq) olmaqdan ibarət saflıq və xalislik sifəti ilə seçdik».¹

Əgər insan, görəndə axirəti xatırladan və günah etməyən şəxsle yoldaşlıq etsə, düz yoldan çıxmaz.

İmam Əli (ə) buyurur:

«Səni Qiyamətə dəvət edən və axirətə aid işlərdə sənə kömək edən şəxs, həqiqətən də, mehriban dostdur».²

Deyənlərdən, yaxşı dostun xüsusiyyətlərindən əlavə, dostluğun qaydalarını da başa düşmək mümkündür.

Pis yoldaş

Qurani-kərim müsəlmanları aşağıdakı fərdlərlə dost olmaqdan çəkindirib:

1. Kafirlər; **«Ey iman gətirənlər, kafirləri özünüzdə dost götürməyin!»**³

2. Yəhudi və xaçpərəstlər; **«Ey iman gətirənlər, yəhudi və xaçpərəstləri özünüzdə dost tutmayın».**⁴

3. Allah düşmənləri; **«Ey iman gətirənlər, Mənim düşmənimə və öz düşməninizi dost tutmayın!»**⁵

4. Dinə hörmətsizlik edənlər; **«Ey iman gətirənlər, sizin dininizi lağa qoyan və ələ salanları özünüzdə dost tutmayın».**⁶

5. Qəzəb olunmuşlar; **«Ey iman gətirənlər! Allahın qəzəb etdiyi bir qövmü özünüzdə dost tutmayın».**⁷

¹ Sad, 46

² Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 1584, həd. 10249

³ ən-Nisa, 144

⁴ əl-Maidə, 51

⁵ əl-Mumtəhinə, 1

⁶ əl-Maidə, 57

⁷ əl-Mumtəhinə, 13

6. *«Məbada dünya həyatının zinət və bər-bəzəyini is-təmək üçün gözlərini onlardan (başqa bir şəxsə və şeyə tərəf) çevirəsən. (Keçmişdəki azgınlıq və itaətsizliklərinə görə) qəlbini Öz zikrimizdən qafil etdiyimiz kəsə itaət etmə».*¹

Bu ayələrdən belə məlum olur ki, müsəlmanın hər kəslə yoldaşlıq edib ünsiyyət qurmasına icazə verilmir. İmam Səccad (ə) Ənam surəsinin 68-ci ayəsinə istinad edərək buyurur:

«İstədiyini hər kəslə yoldaşlıq edə bilməzsən».²

Biz indi, İslami hədislər baxımından, ünsiyyət qurulması qadağan edilmiş kəslərə işarə edəcəyik:

a) Nadan və ağılsız

Ünsiyyəti qadağan edilmiş şəxslərdən biri nadan və ağılsız adamdır.

Əlbəttə, dinin axmaq adamla dostluğu qadağan etməsi tövsiyə xarakterlidir. Çünki ağılı olan hər bir kəs bilir ki, nadan və axmaqla dostluq etməkdə, əsla, bir xeyir yoxdur və o, zərər-zıyanla dolu bir dostluqdur.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Axmaq adamla yoldaşlıq etməkdən çəkin!»³

Digər bir hədisdə o həzrətin (ə) belə buyurması nəql edilmişdir:

«Yalançı, axmaq adamla yoldaşlıq etmə. Çünki o, nə vaxt sənə xeyir vermək istəsə, ziyan vurur. O səndən çox uzaq şeyi sənə yaxınlaşdırır, yaxın şeyi sənə uzaq göstərir. Əgər ona etibar etsən, sənə xəyanət edər, əgər

¹ əl-Kəhf, 28

² Təfsir Safi, c. 1, səh. 523, əl-Ənam surəsinin 68-ci ayəsinin təfsiri

³ Kafi, c. 4, səh. 456

o sənə etibar etsə, sənə hörmətsizlik edər. Əgər səninlə söhbət etsə, yalan danışar, əgər sən onunla söhbət etsən, səni yalançı sayar».¹

Həmçinin İmam Əli (ə) buyurur:

«Əxlaqi pozğunluq ağılsızlarla ünsiyyət nəticəsində, əxlaqın sağlamlığı isə ağıllılarla ünsiyyətin bərəkətindən yaranır».²

Həmçinin buyurur:

«Axmaqla yoldaş olma. Çünki o öz əməlini sənə gözəl göstərəcək və sənin də onun kimi olmağını istəyəcək».³

b) Fasiq və günahkar

İslam baxımından, yoldaşlıq edilməsi məqbul sayılmayan kəslərdən biri də günahkar insandır. Günahkar insanla yoldaşlıq etmək insanın gözündə günahın çirkinliyini aradan aparır.

İmam Əli (ə) günahkarlarla yoldaşlıq etməkdən çəkindirərək buyurur:

«Günahkarlarla yoldaşlıqdan çəkin. Çünki hər hansı dəstənin işinə razı olan kəs də həmin işi görənlərdən sayılır».⁴

İmam Əli (ə) digər bir hədisdə buyurur:

«Günahkarlar, abır-həyası olmayanlar və aşkar şəkildə Allaha qarşı günah işlədənlərlə yoldaşlıqdan çəkin».⁵

İnsan günahkarlarla yoldaşlıq edəndə, şübhəsiz, Allahı az yada salır və imanını zəifləyir. Belə bir şəxs özü də günah tələsinə düşmək təhlükəsi ilə qarşılaşır. İmam Əli (ə) bu barədə belə buyurur:

¹ Biharul-ənvər, c. 74, səh. 193

² Məarif və maarif, c. 1, səh. 2095

³ Nəhcül-bəlağə, Feyzülislam, səh. 1228, 285-ci hikmət

⁴ Gürərul-hikəm, həd. 2702

⁵ Gürərul-hikəm, həd. 2601

«Nəfsi istəklərinə tabe olan insanla yoldaşlıq imanın yaddan çıxmasına və şeytanın insanın yanında hazır olmasına səbəb olur».¹

c) Yalançı

İmam Əli (ə) müsəlmanları yalançı və xəbərçi şəxslə dostluqdan çəkindirərək buyurur:

«Yalançı ilə yaşamaq sənə xoş olmayacaq. O sənin sözünü başqalarına çatdıracaq, başqalarının sözünü sənə. Bir hekayəni qurtaran kimi başqa bir dastana başlayacaq və iş o yerə çatacaq ki, düz söz danışanda da ona inanmayacaqlar. O, camaatın arasına düşmənçilik, ürəklərə kin-küdurət salar. Allahdan qorxun və yalançının qarşısında özünüzdən muğayat olun».²

İmam Səccad (ə) yalançı ilə ünsiyyətdə olmaqdan çəkinməyi tövsiyə etdikdən sonra belə buyurmuşdur:

«Yalançı ilğım kimidir və səni öz yalanları ilə aldadır».³

Dostluq o vaxt möhkəm olur ki, iki tərəf bir-biri ilə tam inanaraq rəftar etsin. Ortaya yalan gələndə, inam itir və heç bir insan inamsızlıq şəraitində başqası ilə dostluq edə bilməz.

ç) Xəsis

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Xəsis adamla yoldaşlıq etmə. Çünki o, çətin şərait və ehtiyac zamanı öz malını səndən əsirgəyəcək».

İmam Sadiq (ə) digər hədisdə buyurur:

«Dörd nəfərlə: axmaq, xəsis, qorxaq və yalançı ilə yoldaşlıq və qardaşlıq etmə».⁴

¹ Nəhcül-bəlağə, 86-cı xütbə

² Tühəful-üqul, səh. 204

³ Hilyətül-müttəqin, səh. 42

⁴ Xisal, Səduq, c. 1, səh. 244

d) Qohumlarla əlaqəsini kəsən

İmam Səccad (ə) İmam Baqirə (ə) vəsiyyətində buyurur: «Qohum-əqrəba ilə əlaqəsini kəsmiş adamdan uzaq ol. Çünki mən Quranın üç yerində onun lənətləndiyini görmüşəm».¹

İmam Səccad (ə) digər bir kəlamında beş şəxslə yoldaşlıq etməkdən çəkinməyi tövsiyə etmişdir ki, onlardan biri də qohum-əqrəba ilə əlaqələrini kəsmiş şəxsdir.²

e) Xəbərçi

Ünsiyyətdə olmaqdan çəkindirilən kəslərdən biri də xəbərçi və sözgəzdirəndir. Xəbərçi ilə dostluq etmək insanın rahatlığının pozulmasına səbəb olur. Çünki o özünün bu əməli ilə xəbərçilik etdiyi tərəflərin narahatlığına səbəb olur. Xəbərçi ilə yoldaşlıqdan çəkindirən hədislər çoxdur. O cümlədən, İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Üç dəstə insandan çəkin: xain, çox zülm edən və xəbərçi».³

ə) Günahı gözəl göstərənlər

Biz bəzən cəmiyyətdə elə insanlarla rastlaşırıq ki, onlar günah etməkdən əlavə, günah yolunda özlərinə yoldaş da axtarır və buna görə də özlərinin və başqalarının günahlarını gözəl göstərməyə çalışırlar. Bu cür adamlarla ünsiyyətdə olmaq insanın tənəzzülünə səbəb olur və İslam bu yoldaşlığı məqbul hesab etmir. İmam Əli (ə)

¹ Kafi, c. 4, səh. 455. Həzrət İmamın (ə) nəzərdə tutduğu ayələr bunlardır: Mühəmməd, 22 və 23, ər-Rəd, 25, əl-Bəqərə, 27

² Hilyətül-müttəqin, səh. 421

³ Biharul-əнвар, c. 78, səh. 229

«hamıdan pis hansı həmdəmdir?» sualının cavabında belə buyurmuşdur:

«Ən pis həmdəm Allaha itaətsizliyi sənin gözündə gözəl göstərən kəsdir».¹

f) Bidət əhli

Bidətin mənası, dini təlimlərin əksinə formalaşmış əməllər və adət-ənənələrdir. Bu əməl böyük haramlardan sayılır və İslam baxımından, bidət yaradan kəslərlə yoldaşlıq etmək qəbuledilməzdir.

İmam Sadiq (ə) bu bərədə belə buyurmuşdur:

«Bidət əhli ilə yoldaşlıq etməyin, onlarla oturub-durmayın. Çünki camaatın gözündə onlardan biri sayılırsınız».²

g) Şər insanlar

İslamın ünsiyyətdə olmağı qadağan etdiyi şəxslərdən biri də şər adamlar, yəni həmişə camaatı incitməklə məşğul olan və onların asayişini, müxtəlif şəkillərdə pozan şəxslərdir.

Çoxsaylı hədislərdə müsəlmanlar şər adamlarla yoldaşlıqdan çəkindiriliblər. O cümlədən, hədislərin birində İmam Əli (ə) belə buyurur:

«Şər adamlardan uzaqlaşın və yaxşılarla oturub-durun».³

Digər bir hədisdə İmam Cavad (ə) belə buyurur:

«Şər adamla yoldaşlıqdan çəkin. Çünki o, kəsən qılinc kimidir: zahiri gözəldir, amma təsiri pis».⁴

¹ Məaniul-əxbar, səh. 198

² Mizanul-hikmət, c. 1, səh. 404, həd. 2428

³ Gürərul-hikəm, həd. 4744

⁴ Biharul-ənvar, c. 74, səh. 198

h) Rəzil və alçaq

Alçaq və rəzil insanlar hər işə əl atırlar.

Həzrət Peyğəmbər (s) bu cür adamlarla ünsiyyətdən çəkindirərək buyurur:

«Üç dəstə ilə oturub-durmaq insanın qəlbini öldürür: birinci, rəzil və alçaq insanlarla yoldaşlıq...».¹

Bu cür adamlarla yoldaşlıq insanın əbədi peşmançılığına səbəb olur. Buna görə də kafirlər Qiyamətdə belə deyəcəklər: ***«Vay olsun mənə! Kaş (mənim azmağımıza səbəb olan) filankəsi (özümə) dost tutmayaydım».***²

Qeyd: Bizim qeyd etdiyimiz məqamlar mövzunu bütövlükdə əhatə etmir. Bu on növ zümrəni qeyd etməkdə məqsəd, diqqəti İmam Səccadın (ə) əl-Ənam surəsinin 68-ci ayəsinin təfsirində buyurduğu məsələyə, yəni müsəlmanın hər kəslə oturub-durmaq icazəsinin olmamasına yönəltmək üçündür.

¹ Xisal, Səduq, otuzuncu bab, səh. 98

² əl-Furqan, 28

Yoldaşlığın qaydaları

İslam təlimlərində yoldaşlığın özünəməxsus qayda-qanunları var. Düşünürük ki, onların burada qeyd edilməsi faydalı ola bilər. Yoldaşlığın qaydalarını bəyan etməmişdən qabaq, günah məclislərindən uzaqlaşmağın zəruriliyi barəsində danışacağıq.

İslam baxımından, günah məclislərində, istər məclisin özü günah xarakterli olsun, istərsə də onda günah baş versin, iştirak etmək qadağandır. Qurani-kərim buyurur:

«Həqiqətən, Allah sizə bu kitabda nazil edib ki, Allahın ayələrinin və nişanələrinin inkar və məsxərə edildiyini eşitdiyiniz zaman, onlar başqa bir söhbətə girişənə qədər, onlarla bir yerdə oturmayın, əks halda, siz də onlar kimisiniz».¹

Həmçinin həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Allaha və Qiyamət gününə imanını olan şəxs imamın (müsəlmanların din rəhbərinin) söylədiyü və ya müsəlmanın qeybətini edilən məclisdə oturmamalıdır».²

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Mömin şəxsə, günah edilən və onun (həmin vəziyyəti) dəyişdirə bilmədiyi məclisdə oturmaq yaraşmaz».³

¹ ən-Nisa, 140

² Təfsir Safi, c. 1, səh. 523, əl-Ənam surəsinin 68-ci ayəsinin təfsiri

³ Kafi, c. 2, səh. 374

Əl-Ənam surəsinin 68-ci ayəsi kimi ayələr, eləcə də, qeyd edilən qismdən olan hədislər bizə günah məclisindən çəkinməyin gərəkli olmasını xatırladır.

Günah məclislərindən çəkinmək qadağan edildiyi kimi, mömin və əməlisaleh insanların məclislərində iştirak etməyə də təkid edilmişdir.

Hədislərin birində Loğmanın öz oğluna belə deməsi nəql edilib: «Oğulcan, məclislərə bəsirət gözü ilə bax. Əgər orada olan camaatın Allahı yada salmalarını görsən, onlarla otur».¹

Həzrət Peyğəmbər (s) möminlərin məclisini Cənnət bağlarına bənzədib və möminləri həmin məclislərdə iştirak etməyə dəvət edib:

«Cənnət bağlarından görəndə ora daxil olun». Dedi-lər: «Ey Allahın Peyğəmbəri, Cənnət bağları nədir?» Bu-yurdu: «Möminlərin məclisi».²

İndi, İslam baxımından məclisin qaydalarına nəzər salaq:

Məclis iştirakçılarına hörmət etmək

Məclisdə iştirak edən insanların ehtiramını gözləmək İslam məclislərinin ilk qayda və şərtidir. Ədəbli danışmaq, danışiq tərzii, oturuş forması, başqalarının fikir və sözlərinə hörmətlə yanaşmaq məclis iştirakçılarında ehtiramın nişanələrindəndir.

İmam Əli (ə) həzrət Peyğəmbərin (s) məclisdə iştirak zamanı davranışı barəsində buyurur:

«O, heç vaxt öz səhabələrinin yanında ayaqlarını uzatmazdı».³

¹ Hilyətül-müttəqin, səh. 423

² Mizanul-hikmət, c. 1, səh. 399, həd. 2393

³ Biharul-ənvar, c. 16, səh. 236

Məclisdə ehtiram nümunələrindən biri də başqalarının sözünü kəsməməkdir. Həzrət Peyğəmbər (s) bu barədə belə buyurur:

«Başqasının sözünün arasında danışan şəxs, sanki, onun üzünü yaralayıb».¹

İmam Rzanın (ə) həyatı barəsində belə oxuyuruq:

«İbrahim ibn Abbas deyir: «Mən heç vaxt həzrət Rzanın (ə) kiminsə sözünə həmin şəxs özü sözünü qurtarmayınca, etiraz edib sözünü kəsməsini görməmişəm. O, heç vaxt məclisdə ayaqlarını uzatmaz, bir şeyə söykənməzdi».²

Mübahisədən çəkinmək

Məclislərdə müxtəlif adamlar iştirak etdiyi üçün, ora fikir mübadiləsi aparmaq və diskussiya üçün münasib yerdir. Lakin bəzən bu diskussiya mübahisə və çəkişmə ilə sona çatır. Mübahisə və höcətləşmə məclisin pozulmasına səbəb olur. Buna görə də fikir mübadiləsi aparmaq və diskussiya faydalı olsa da, diqqət etmək lazımdır ki, o, höcətləşmə həddinə çatmasın.

İmam Səccad (ə) buyurur:

«Müsəlmanın dininin kamilliyi bihudə söz danışmaması, müzakirədə mübahisə etməməsi, səbirli və təmkinli olması və gözəl əxlaqa malik olması ilə bilinir».³

Pıçıldeşmaqdan çəkinmək

Pıçıldeşmaqda məqsəd, birinin qulağına pıçılıtlı ilə nəşə deməkdir. İmam Sadiq (ə) bu əməldən çəkindirərək buyurur:

¹ Məarif və maarif, c. 1, səh. 1207

² Məarif və maarif, c. 1, səh. 1987

³ Məarif və maarif, c. 1, səh. 1207

«Üç nəfər bir yerdə olanda onların ikisi bir-birinin qulağına pıçıldaşmasın. Çünki bu, üçüncü şəxsin kədər və narahatçılığına səbəb olur».¹

İmamın (ə) pıçıldaşmanı qadağan etməsinin səbəbi, üçüncü şəxsin narahat olmasıdır. Çünki həmin əməlin onun bədgümanlığına səbəb olur və o elə bilir ki, onlar onun barəsində danışırlar.

Təvazökarlıq

Təkəbbürlük, lovğalıq başqalarının alçaldılmasına və onlara hörmətsizliyə səbəb olur. Lovğa insan başqalarının istək və nəzərlərinə əhəmiyyət vermir və onların hüquqlarını pozur. Buna görə də İslam mədəniyyətində təvazökarlığın və təvazökar şəxsin qiyməti yüksəkdir.

Təvazökarlıq daxili bir xüsusiyyətdir və o özünü insanın əməlinə bürüzə verir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Təvazökarlığın əlamətlərindən biri insanın öz oturduğu yerdən də alçaq bir yerdə oturmağa razı olmasıdır».²

Təvazökar şəxs məclisə daxil olanda hara boş olsa, orada oturur və məclisin yuxarı başına keçməyi fikirləşməz.

Dəbdəbə və rəsmiyyətçilikdən çəkinmək

Məclislərdə həmişə olmuş və indiki zamanda özünü daha çox göstərən bəlalardan biri də dəbdəbə və rəsmiyyətçilikdir. İslamda qonağın qulluğunda dayanmağa çox təkid edilmişdir. Lakin həddən artıq dəbdəbə israfdır.

İmam Həsən Əsgəri (ə) bu barədə buyurur:

¹ Kafi, c. 4, səh. 481

² Hilyətül-müttəqin, səh. 415

_____ Müsəlmanın işi, ibadəti, əyləncəsi və ictimai münasibətləri

«Kim dəbdəbəli olmayan məclisə razı olsa, həmin məclisdə oturandan durana kimi Allah və mələklər ona salam-salavat göndərirlər».¹

Başqalarına yer vermək

Məclisin qaydalarından biri də məclisə yeni gələn şəxsə yer verilməsi, onun oturmasına şərait yaradılmasıdır. Qurani-kərim buyurur:

*«Ey iman gətirənlər, sizə: «məclislərdə yer verin!» – deyildiyi zaman yer verin... «(Yer vermək və fəzilət əhlini irəli çəkmək üçün) qalxın!» – deyildiyi zaman qalxın».*²

¹ Biharul-ənvār, c. 78, səh. 371

² əl-Mücadələ, 11

İkinci fəsil

Müsəlmanın gündəlik
davranışı

1. Hesabat və nəzarət

Yaxşı olar ki, insan həmişə öz nəfsi ilə hesabat aparmaq üçün bir vaxt ayırsın və həmin vaxtda öz əməllərini dəyərləndirsin. Əgər həmin vaxt özünü müvəffəq görsə, təşviq etsin, uğursuz görəndə isə nöqsanların aradan qaldırılmasına çalışsın.

Nəzarət hesabatdan əvvəlki mərhələdir. Əlbəttə, onun hesabatdan sonra da təsəvvür edilməsi mümkündür. Belə ki, insan hesabat və peşmançılıq zamanı çıxarılan qərəra əməl edilməsinə nəzarət etməlidir.

Həm ağıl, həm də şəriət hesabatın zəruriliyini təsdiqləyir. Quran bu barədə belə buyurur:

«Hər kəs (özünün) sabah(i) üçün qabaqcadan nə göndərdiyinə nəzər salmalıdır».¹

Digər bir ayədə belə oxuyuruq:

«Sənin Rəbbinə and olsun ki, şübhəsiz, (Qiyamət günü) onların hamısını (dünyada) etdikləri əməllər barəsində sorğu-suala tutacağıq».²

¹ əl-Həsr, 18

² əl-Hicr, 92-93

İnsanın Allah-taalanın Qiyamətdə bütün bəndələri ilə hesabət aparacağını nəzərə alması onu, hesab günündən qabaq, özü ilə hesabət aparmağa və nöqsanları aradan qaldırmağa sövq edir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Sizinlə hesab çəkməmişdən qabaq özünüz özünüzlə hesab çəkin və əməllərinizi tərəziyə vurub çəkməmişdən özünüz onları çəkin».¹

Həmçinin İmam Kazım (ə) buyurur:

«Özü ilə hər gün hesabət aparmayan kəs bizdən deyil. Buna görə də (gərək, hər bir kəs hesabət aparsın və) əgər yaxşı iş görübsə, Allaha şükür etsin, pis iş görübsə, başışlanma diləsin».²

Həmçinin İmam Səccad (ə) buyurur:

«Ey Adəm övladı! Nə qədər ki, batinində öyüdverənin var və özünlə hesabət aparmağa çalışırsan, xeyir içindəsən».³

İnsanın ömrü onun sərmayəsidir və dünya onun ticarətlə məşğul olduğu bazardır. Əmirəl-möminin Əli (ə) buyurur:

«Dünya Allahın ləyaqətli bəndələrinin bazarıdır».⁴

İnsan bu bazarda, olduqca, qiymətli bir sərmayə satır. Buna görə də, gərək, oturub öz-özlüyündə qiymətli ömrünü hansı yolda sərf etdiyini, onu nəyin müqabilində satdığını düşünsün.

¹ Camius-səadat, c. 3, səh. 91

² Biharul-ənvar, c. 1, səh. 152, həd. 30 Bu hədis bəzi mənbələrdə İmam Əliyə (ə) istinad edilmişdir.

³ Mizanul-hikmət, c. 1, səh. 618

⁴ Nəhcül-bəlağə, 131-ci zikmət

2. Gigiyena qaydalarına riayət etmək

Həç bir din İslam dini qədər gigiyenik qaydalara riayət edilməsinə təkid etməyib. İslam paklıq və təmizlik dinidir.

Əziz İslam Peyğəmbəri (s) buyurur:

«İmkanınız olan şeylərlə özünü təmizləyin. Çünki Allah-taala İslamı təmizlik üzərində qurmuşdur».¹

Allah Özünün pak və təmiz bəndələrini sevir:

«Həqiqətən, Allah çox və tez tövbə edənləri, həmçinin pak olmağa çalışanları sevir».²

Dişləri fırçalamaq

Dişləri fırçalamaq gigiyenik və İslamın çox təkid etdiyi bir əməldir. Bu bəradə məsumlardan (ə) çoxlu hədislər nəql edilmişdir. O cümlədən, həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Əgər ümmətimə ağır olmasaydı, onlara hər namazda dişləri fırçalamağı əmr edərdim».³

Digər bir hədisdə isə belə oxuyuruq:

«Dəstəmaz imanın bir hissəsidir, dişləri fırçalamaq isə dəstəmazın bir hissəsi».⁴

Həmçinin həzrət Peyğəmbər (s) digər bir hədisdə belə buyurur:

«Cəbrail mənə dişləri fırçalamağı o qədər tövsiyə edirdi ki, mən onun tezliklə bunu vacib edəcəyini düşüncüydüm».⁵

¹ Kənzül-ümmal, səh. 212, həd. 26002

² əl-Bəqərə, 222

³ Kafi, c. 3, səh. 22

⁴ Kənzül-ümmal, həd. 3620

⁵ Biharul-ənvar, c. 76, səh. 126

Həmçinin İmam Sadiqdən (ə) soruşurlar ki: «Bu camaatın hamısını insan sayırsınız?» Buyurur:

«Dişlərini fırçalamayanları onlardan çıx».¹

3. Müsəlmanların işinə can yandırmaq

Müsəlmanın gündəlik işlərindən biri də müsəlmanların işinə can yandırmaqdır. Müsəlman irqindən, dərindən, rəngindən, dilindən, yaşadığı coğrafi məkanın uzaq və ya yaxın olmasından asılı olmayaraq, müsəlmanların çətinliklərinə etinasız qala bilməz. Müsəlman islami cəmiyyətdə baş verənlərə həssas yanaşmalı və İslam dünyasının hadisələri müqabilində məsuliyyət hiss etməlidir. Bu, o qədər əhəmiyyətli bir məsələdir ki, çoxsaylı hədislərə əsasən, İslamın mahiyyəti bütünlüklə bu işdə cəmlənib. Bu barədə nəql edilmiş hədislər çoxdur. Həmin hədislərin birində İmam Sadiq (ə) həzrət Peyğəmbərin (s) belə buyurmasını nəql edir:

«Müsəlmanların işinə əhəmiyyət verməyən kəs müsəlman deyil».²

Müsəlmanlara nəsihət vermək və onlar üçün dua etmək, hər bir müsəlmanın edə biləcəyi ən asan işdir.

İmam Əli (ə) həzrət Peyğəmbərin (s) möminlər üçün dua etməyə təşviq edərək belə buyurmasını nəql edir:

«Kim gündə iyirmi beş dəfə müsəlmanlara dua etsə, Allah-taala onun qəlbini kindən təmizləyər və onu saleh insanların cərgəsinə yazar».³

¹ Biharul-əнвар, c. 76, səh. 128

² Biharul-əнвар, c. 74, səh. 339, həd. 120

³ Müstədrəkül-vəsail, c. 5, səh. 246, bab 41

4. Allaha şükür etmək

Şəriət təlimlərinə əsasən, nemət sahibinə şükür etmək vacibdir. Bu həm də hər bir sağlam aqlın və ağılı olan insanın qəbul etdiyi bir məsələdir. Allah-taala bütün nemətlərin mənbəyi olaraq həmd və sənaya layiqdir. İmam Əli (ə) Allaha həmd etmək barəsində buyurur:

«Allahın insanın boynunda olan ilk haqqı Onun nemətlərinə şükür etməkdir».¹

5. Allahdan bağışlanma diləmək və Allaha sığınmaq

Müsəlmanın gündəlik yerinə yetirməyə dəvət edildiği işlərdən biri Allah-taaladan bağışlanma diləməkdir.

İnsanın həyatı boyu daim günah və itaətsizlik tələsinə düşmək ehtimalı vardır. Bu tələdən qurtarmaq üçün, günahdan «istiğfar» etmək – Allahdan bağışlanma diləmək zəruridir.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Həzrət Peyğəmbər (s), heç bir günah etməməsinə baxmayaraq, hər gün yetmiş dəfə «istiğfar» edərdi».²

Yaxşı olar ki, insan Şeytanın tələlərindən qaçmaq üçün, «istiğfar» etməkdən əlavə, hər gün Allah-taalaya sığınsın, Ona pənah aparsın. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Kim hər gün on dəfə Şeytanın şərindən Allaha pənah aparsa, Allah ona bir mələk təyin edər ki, onu Şeytandan qorusun».³

Əlbəttə, təbii ki, Allaha təkcə dildə sığınmaq kifayət deyil və insan, dil ilə «istiğfar» etməkdən əlavə, gərək, çalışıb Şeytanın vəsvəşələrinə də düçar olmasın.

¹ Mizanul-hikmət, c. 5, həd. 9580

² Biharul-ənvar, c. 16, səh. 258, həd. 41

³ Müstədrəkül-vəsail, c. 5, səh. 376, bab 40

6. İmam Hüseyin (ə) ziyarəti

İnsanın hər gün yerinə yetirməsi tövsiyə edilmiş əməllərdən biri də İmam Hüseyin (ə) ziyarətidir.

İmam Sadiq (ə) Sədidə belə buyurub:

«Ey Sədid, nə olar hər cümə beş dəfə və hər gün Hüseyin (ə) qəbrini ziyarət edəsən?»

Sədid deyib: «Bizimlə o həzrətin qəbri arasında məsafə çoxdur». İmam (ə) buyurub: «Evinin damına¹ çıx, sağa-sola bax, sonra başını qaldır, daha sonra Hüseyin qəbrinə (tərəf) baxıb belə de: «*Əs-Səlamu əleykə, ya Əba Əbdillah, əs-səlamu əleykə və rəhmətullahi və bərəkətuh!*» – «*Salam olsun sənə, ya Əba Əbdillah! Allahın salam, rəhmət və bərəkəti olsun sənə!*» Belə olan halda, sənə bir imam Hüseyin (ə) ziyarətinin, həmçinin bir həcc və bir ümrə ziyarətinin savabı yazılır».

7. Elm öyrənmək

İslam baxımından, elm öyrənməyin əhəmiyyəti böyükdür və alimin nadandan üstünlüyü gündən də aydın bir məsələdir. Qurani-kərim inkar yönümlü sual ilə belə buyurur:

«Məgər bilənlərlə bilməyənlər bərabərdirlər?!»²

Həmçinin həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Elm arxasınca getmək hər bir müsəlman kişi və qadına vacibdir».³

¹ Məqsəd tavansız yerdə dayanmaqdır. Əgər bir nəfər şəhər yerində yaşayır və bunu etmək imkanı zəifdirsə, necə etməlidir? Həmin şəxs bunu elə evin içində də edə bilər. Həmçinin çoxlu tövsiyə edilən əməllərdən biri də hər gün «Aşura ziyarəti»ni oxumaqdır. Əgər əziz müsəlmanlar çətinliyə düşməzlərsə, bunu oxuya bilərlər. – Red.

² əz-Zumər surəsi, ayə 9

³ Mizanul-hikmət, c. 3, səh. 2071, həd. 13745

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Loğmanın öz oğluna etdiyi nəsihətlərdən biri bu olub:

«Oğulcan, öz gündüzlərinin, gecələrinin və saatlarının bir hissəsini elm əldə etməyə ayır».¹

8. Xeyir işi artırmaq və günahı tərک etmək

İnsan, gərək, hər gün xeyir əməllərini artırsın və günahlarını azaltsın.

Əmirəl-möminin (ə) buyurur:

«Dünyada, iki nəfərdən başqa heç kəs üçün xeyir yoxdur: Birincisi, hər gün öz yaxşı əməllərini artıran, ikincisi isə öz (uzun) arzularını (günahlarını) tövbə ilə aradan qaldıran üçün».²

9. Namaza xüsusi diqqət

İslamda namazın xüsusi yeri var və müsəlman olan hər bir kəs gün ərzində beş dəfə namaz qılmaq məsuliyyəti daşıyır. İslamın ilk vacib əməli namazdır. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Gərək, namaz sənin ən çox diqqət yetirdiyin iş olsun. Çünki o, dinin qəbul edilməsindən sonra İslamın başı sayılır».³

O həzrət (s) digər bir hədisdə buyurur:

«Beş namaza diqqət yetirin».⁴

Namaz iman ilə küfrün sərhədi olduğu üçün müsəlman bu vacib əmələ xüsusi əhəmiyyət verməli, yəni onu

¹ Əmali, Şeyx Tusi, səh. 68

² Biharul-əнвар, c. 78, səh. 225, həd. 95. Digər bir hədisdə günahın tərک edilməsinə təkid edilmişdir.

³ Biharul-əнвар, c. 77, səh. 127

⁴ Biharul-əнвар, c. 10, səh. 369

ilk vaxtında qılmalı və onu tam ixlasla və (imkanı olan qə-
dər – Red.) camaatla birlikdə yerinə yetirməlidir.

10. Quran oxumaq

Quran Allah tərəfindən həzrət Peyğəmbərə (s) bəxş edilmiş əbədi möcüzə və İslam şəriətinin kitabıdır. Quran bəşəriyyətin hidayət və doğru yola gəlməsini təmin edən əxlaqi, ictimai və iqtisadi hökmlərlə boldur.

Quranın kəlmələri bəyan və bəlağət baxımından möcüzələr toplusudur. Yaxşı olar ki, müsəlman olan şəxs hər gün Quran oxusun və onun ayələrinin mənası barəsində düşünsün. Bu səbəbdən də çoxsaylı hədislərdə Quranın oxunmasının savabı barəsində bir sıra məsələlər nəql edilmişdir. O cümlədən, həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edilmiş hədislərin birində belə oxuyuruq:

«Kim gecə on ayə Quran oxusa, qəflətdə olanların sırasında yazılmaz. Kim əlli ayə oxusa, (Allahı) zikr edənlərdən sayılır».¹

Qurani-kərimin özü bu barədə belə buyurur:

«Qurandan (sizə) müyəssər olanı oxuyun».²

Quran oxumaq bütün saatlarda bəyənilir, gecə yarısı, eləcə də sübh azanı ilə günəşin çıxması arasındakı fasilədə oxunması isə daha yaxşı sayılır...

11. Paklıq və dəstəmaz

Dəstəmazlı olmaq çox bəyənilən bir əməldir. Ənəs ibn Malik deyir: «Həzrət Peyğəmbər (s) mənə dedi: «Öz vaxtının çoxunu pak (dəstəmazlı) keçir. Çünki bu iş

¹ Savabül-əmal, səh. 232

² əl-Muzzəmmil, 20

sənin ömrünün uzanmasına səbəb olar. Əgər gecə-gündüz pak (dəstəmazlı) ola bilirsənsə, bunu et».¹

Digər bir hədisdə İmam Sadiq (ə) belə buyurur:

«Kim öz dəstəmazını namazdan qeyri şey üçün təzələsə, Allah onun tövbəsini «istiğfar»sız qəbul edər».²

12. Başqalarına əl tutmaq və sədəqə vermək

Yaxşı olar ki, müsəlman günə, sədəqə verməklə başlasın³. Həzrət Peyğəmbər (s) bu barədə belə buyurur:

«Hər gün sədəqə vermək hər bir müsəlmanın boyundadır».⁴

Allah-taala möminləri belə təsvir edir:

*«O kəslər ki, onların mallarında dilənən və (dünya malından) məhrum olan kimsələr üçün məlum (müəyyən) bir haqq vardır».*⁵

İmamların (ə) həyatında başqalarına əl tutmağın xüsusi yeri olub. İslam mənbələrində İmam Səccadın (ə) həyatı barəsində belə oxuyuruq:

«İmam Səccad (ə) qaranlıq gecədə çiyində pul, ərzaq və odun daşıyır, yoxsulların qapısına gedər, qapını döyər və qapıya gələnə özü ilə gətirdiklərindən verərdi».⁶

¹ Məarif və maarif, c. 1, səh. 1457

² Savabül-əmal, səh. 46

³ Əziz oxucu, əgər siz sədəqə vermək üçün qəlbinizi razi salacaq adam tapmırsınızsa, nəzərdə tutduğunuz gündəlik sədəqəni evinizdə cəmləyib sonra onu bütövləyərək tanıdığınız kasıb möminlərə, müsəlmanlara verə bilərsiniz. Gündəlik sədəqənin miqdarı 5-10 qəpik də olsa, kifayətdir. Davamlı şəkildə olan az sədəqə, davamsız və aralıq verilən çox sədəqədən üstündür. – Red.

⁴ Biharul-ənvar, c. 75, səh. 50, həd. 4

⁵ Məaric surəsi, ayə 24-25

⁶ Biharul-ənvar, c. 46, səh. 62, bab 5, həd. 19

13. Allahı və Qiyaməti yada salmaq

Gündəlik həyat və çoxsaylı məşğuliyyət insanın Allahı və Qiyaməti yaddan çıxarmasına səbəb olmamalıdır. Allahı yaddan çıxarmaq çoxsaylı azgınlıqlara səbəb olur. Əgər insan bir an bu xeyir mənbəyindən uzaq olsa, nəfs İblisinin tələsinə düşər. Buna görə də müsəlmana gün ərzində öz Allahını daim yada salmaq zəruridir.

İmam Əli (ə) Kümeyl ibn Ziyada belə buyurmuşdur:

«Ey Kümeyl, hər gün Allahı yada sal, Onu zikr et və Allaha təvəkkül et».¹

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«İşlərin ən çətini üç işdir». Soruşurlar: «Həmin üç iş hansılardır?» O həzrət (ə) buyurur: «...Üçüncüsü, bütün hallarda Allahı yad etmək. Allahı yad etməkdə məqsəd təkcə «subhanəllah, vəlhəmdü lillah və la ilahə illəllah vəllahu əkbər» demək deyil. Məqsəd Allah tərəfindən sənə bir əmr gələndə (qarşıya Allahın əmri çıxanda – Red.) ona tabe olmağın, Allahın qadağan etdiyi bir şeylə rastlaşdıqın zaman onu tərk etməyindir».²

Dünyanın aldadıcı siması bəzən insanın axirəti yaddan çıxarmasına səbəb olur. Müsəlman, gərək, elə çalışsın ki, nə onun fikri-zikri dünya olsun, nə də axirəti yaddan çıxarsın.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

«Kim, ən böyük fikri-zikri axirət olan halda səhəri açsa, Allah onu mal-dövlətsiz zəngin edər...».³

O həzrət (s) digər bir hədisdə buyurur:

¹ Biharul-ənvar, c. 77, səh. 414, həd. 38

² Xisal, Səduq, səh. 128

³ Biharul-ənvar, c. 70, səh. 318

«Kim əzmini Allahdan başqa istiqamətə yönəlmiş halda səhəri açsa, ziyana uğrayanlardan olmuşdur». ¹

14. Zahirə qulluq

İnsanın zahiri gözəlliyi də İslamın çox təkid etdiyi məsələlərdəndir. İslamda geyimin təmiz və səliqəli olmasının, saçların daranmasının, gözəl ətirdən istifadə edilməsinin xüsusi yeri var.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Həzrət Peyğəmbər (s) yeməyindən çox ətirə pul xərcləyərdi». ²

İmam Sadiq (ə) digər bir hədisdə belə buyurur:

«Həzrət Peyğəmbərin (s) bir ətir qabı var idi. O, hər dəstəməzdan sonra dərhal onu götürər və özünə ətir vurardı».

Başqa bir hədisdə həzrət Peyğəmbərin (s) belə buyurmasını oxuyuruq: «Allah istəyir ki, mömin bəndəsi öz mömin qardaşının yanına gedəndə özünü tam səliqə-sahmana salsın». ³

Digər bir yerdə İmam Sadiqin (ə) belə buyurduğunu oxuyuruq: «Qadının özünü zinətsiz saxlaması yaxşı deyil. Heç olmasa, gərək, boynuna bir boyunbağı salsın». ⁴

Bunlar «hər gün...» və ya «hər axşam...» ifadələri ilə müsəlmanlara vacib buyurulmuş əməllər idi. Əlbəttə, bu qeyd olunanlar buyurulmuş əməllərin hamısı deyildi.

¹ Biharul-ənvar, c. 77, səh. 139

² Sünənün-Nəbi, səh. 97

³ Biharul-ənvar, c. 79, səh. 307

⁴ Vəsail, c. 3, səh. 335

Üçüncü fəsil

Müsəlmanın həyatında cümə günü

Cümə gününün xüsusi əməlləri

İslam baxımından, bütün zamanlar, yerlər əhəmiyyət və dəyərinə görə bərabər deyil. Buna görə də məscid, Kərbəla, Kəbə, Allah övliyalarının müqəddəs məqbərələri kimi məkanların dərəcəsi digər yerlərdən fərqlidir. Qədr gecəsi, cümə günü (gündüzü və axşamı)¹, Ramazan ayı və sairə vaxtların dəyəri də digər zamanlarla müqayisədə fərqlidir.

Cümənin gününün (gündüzü və axşamının) əhəmiyyəti barəsində çoxsaylı hədislər nəql edilmişdir. Məsələn, həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edilmiş bir hədisdə oxuyuruq: «Cümə günü günlərin ən üstünüdür və o, Allah yanında qurban və fitr bayramlarından da üstündür».²

İmam Baqirin (ə) buyurduqlarına əsasən, bu üstünlük həmin gün görülən yaxşı və pis işlərin hər birinə müvafiq olaraq, daha artıq mükafat, yaxud cəza verilməsinə səbəb olmuşdur.³

¹ Hicri-qəməri təqvimində birinci, günün gecəsi gəlir, sonra gündüzü. Bunu nəzərə alaraq cümə gününün gecəsi dedikdə, cümə axşamı gününün gecəsi nəzərdə tutulur. – Red.

² Biharul-ənvar, c. 89, səh. 367

³ İmam Baqir (ə) buyurur: «Cümə günü yaxşı və pis (işin savab və cəzası) artıq olur». Mizanul-hikmət, c. 1, səh. 410

Bu səbəbdən də bəzi hədislərdə cümə günü (gündüzü və gecəsi) üçün bir sıra əməllər nəql edilmişdir. Onların bəzisi bunlardan ibarətdir:

1. Quranın bəzi surələrinin oxunması

Cümə günündə (axşam və gündüz) Quranın bəzi surələrinin oxunması tövsiyə edilmişdir. Buna nümunə olaraq, əl-Cumua, ən-Nisa və digər bəzi surələri göstərmək olar. İmam Əli (ə) buyurur: «Kim hər cümə ən-Nisa surəsini oxusa¹, qəbir sıxıntısından nicat tapar».²

2. Dua

Allah Öz bəndəsinə həmişə yaxındır və onun duasını həmişə eşidir. Lakin cümə günü (axşam və gündüz) dua və raz-niyazın daha çox əhəmiyyəti var və həmin zamanlarda duanın qəbul edilməsi ehtimalı daha çoxdur.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Cümə gününün bir saati var ki, möminin duası həmin vaxt mütləq qəbul olar».³

İmam Əlidən (ə) nəql edilmiş digər bir hədisdə deyilir: «Cümə gününün fəzilətlərindən biri, həmin gün Allahdan istənilən hər bir (halal) diləyin qəbul edilməsidir».⁴

3. Ailəni sevindirmək

İslam mədəniyyətində cümə günü bayram sayılır. Adətən, evin kişisi bu tətil günü evdə olur və evlərdə məclis qızğın olur. Buna görə də İslamda kişinin bir az meyvə və şirniyyat alaraq qohum-əqrəbanı sevindirməsi

¹ Qurtuluş üçün lazım olan digər şərtlərə də əməl etmək şərt ilə – Red.

² Biharul-ənvar, c. 89, səh. 349

³ Müstədrəkül-vəsail, c. 6, bab 33, səh. 69

⁴ Müstədrəkül-vəsail, c. 6, bab 33, səh. 68

və ailə mühitində əhvali-ruhiyyəni daha da yüksəltməsi yaxşı sayılır.¹

İmam Əli (ə) buyurur: «Hər cümə yaxınlarınızı sevincirmək üçün bir az meyvə almaqla yeni iş görün».²

4. Vacib və haramlara əhəmiyyət vermək

Qeyd etdiyimiz kimi, İslamda cümənin axşamının və gündüzünün əhəmiyyəti böyükdür. Buna görə də həmin gün günah etmək çox bəyənilməz bir işdir. Cümə günü görülən yaxşı işlərin də savabı bir neçə qat artıq olur.

İmam Baqirin (ə) belə buyurması nəql edilib:

«Cümə günü yaxşı və pis işin savabı, cəzası artıq olur».³

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Cümənin axşamı günah etməkdən çəkinin. Çünki onda edilən yaxşı və pis (işin savab və cəzası) artıq olur. Kim cümənin axşamında günahı tərksə, Allah onun keçmiş günahlarını bağışlayar».⁴

5. Cəfər Təyyar namazının qılınması

Bu namaz müsəlmanlar arasında böyük əhəmiyyət və dəyəərə malikdir. Həzrət Peyğəmbər (s) onu çox sevər, onu böyük ehtiram və məhəbbətlə Cəfər ibn Əbu Talibə öyrədərdi.

Cəfər Təyyar namazı üçün ən yaxşı vaxt cümə günü, günəş çıxandan sonradır.

¹ Bizim cəmiyyətimizdə cümə günü rəsmi istirahət günü olmadığından, hər kəsin qeyd olunan istirahətləri cümə günü yerinə yetirməyi alınmaya bilər. Bu zaman bu kimi istirahətləri bazar günü də yerinə yetirmək olar. – Red.

² Müstədrəkül-vəsail, c. 6, səh. 42, bab 42

³ Biharul-ənvar, c. 89, səh. 283

⁴ Müstədrəkül-vəsail, c. 6, səh. 73

6. Həzrət Peyğəmbərə (s) salavat göndərmək

Cümə gününün ən yaxşı əməllərindən biri də həzrət Peyğəmbərə (s) salavat göndərməkdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurub:

«Qərra gecəsi və əzhər günü mənə çox salavat göndərin». (O həzrətdən (s) soruşdular ki, qərra gecəsi və əzhər günü nədir?) Buyurdu: «Qərra gecəsi cümənin axşamıdır, əzhər günü isə cümənin gündüzü».¹

7. Gigiyena və təmizlik

Cümə günü təmizlik və gigiyena günüdür. İslam hədislərində həmin gün gigiyena və təmizliklə məşğul olmaq çox təkid edilmişdir.

İmam Baqir (ə) buyurur: «Cümə qüslünü tərk etmə. Çünki o, Peyğəmbər sünnəsidir. Həmçinin gözəl ətirdən istifadə et və ən yaxşı paltarını geyin».²

İmam Sadiqdən (ə) nəql edilmiş digər bir hədisdə belə deyilir:

«Gərək, hamınız cümə günü özünüzü səliqə-sahmana salıb qüsl edəsiniz və gözəl ətir vurub, ən təmiz paltarlarınızı geyinə və özünüzü cüməyə hazırlayasınız».³

Həmçinin cümə günü dırnaqların kəsilməsi, çimmək, saçın qısaldırılması və evin təmizlənməsi də müstəhəbdir.

8. Cümə namazı

Cümə namazı siyasi cəhəti olan ibadətdir və onun olduqca böyük əhəmiyyəti vardır. Qurani-kərim buyurur:

¹ Müstədrəkül-vəsail, c. 6, səh. 70, bab 35

² Biharul-ənvar, c. 89, səh. 351, həd. 29

³ Vəsail, c. 7, Əbvabus-səlat, bab 47, səh. 395, həd. 9677

«Cümə günü namaza çağrılan zaman, Allahı zikr etməyə (cümə namazına) tələsin və alış-verişi buraxın!»¹

Həmçinin İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Allah cümə namazını möminlərə hörmət üçün müəyyən edib. Həzrət Peyğəmbər (s) onu öz sünnəsi edib ki, möminlərə müjdə, münafıqlərə məzəmmət olsun. Buna görə də onu bilərəkdən tərk etmək olmaz».²

9. Qəbiristanlıq əhlinin ziyarəti

Dünyadan köçüb, əli xeyir əməllərdən üzülmüş kəslərin gözü dünyada qalan yaxınlarındadır. Dünyada qalanların onlar üçün xeyirli işlər görmələri mərhəmət əməlləridir.

Buna görə də yaxşı olar ki, yerdə qalanlar həmişə, xüsusilə əməllərin neçə qat artıq əvəzi verilən cümənin axşamında və cümə gündüzündə, dünyasını dəyişənləri düşünsünlər.

Abdullah ibn Sənan deyir: «İmam Baqirdən (ə) qəbirlərin ziyarət edilməsi barəsində soruşdum. O həzrət (ə) buyurdu: «Cümə günü qəbirlərin ziyarətinə gedin. Çünki əgər ölülərdən kimsə sıxıntı və çətinlik içində olsa, bununla rahatlaşar».³

Qəbirlərin ziyarəti insanın yadına ölümü saldığı üçün də böyük əhəmiyyətə malikdir.

10. Cümə qüslu

İmam Baqir (ə) Zürrarəyə buyurub:

«Ey Zürrarə, cümə qüslunu tərk etmə, çünki o, sünətdir».⁴

¹ əl-Cumua, 9

² Müstədrəkül-vəsail, c. 6, səh. 6

³ Biharul-ənvar, c. 6, səh. 256, həd. 88

⁴ Biharul-ənvar, c. 89, səh. 351

Həzrət Peyğəmbər (s) də İmam Əliyə (ə) vəsiyyətində buyurub: «Hər cümə qüsl et, hətta suyu yeməyinin pulunu verib alsan belə. Çünki ondan üstün müstəhəb əməl yoxdur».¹

11. Xəstələrə baş çəkmək

Xəstəyə baş çəkmək müsəlmanın öz din qardaşının boynunda olan haqlarındandır və xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurub:

«Hər bir müsəlmanın öz müsəlman qardaşının boynunda otuz haqqı var ki, (hər bir müsəlman) onu yerinə yetirməli və ya (onları yerinə yetirə bilməsə) bağışlanma diləməlidir. Onlardan biri, xəstə olan zaman ona baş çəkməkdir».²

İslam mənbələrində yazırlar ki, İmam Əli (ə) bir neçə yerə ehtiram məqsədi ilə ayaqyalın gedərdi. Həmin yerlərdən biri xəstələrin olduğu yer idi.

12. Dini öyrənmək

Cümə gününün vəzifələrindən biri də dini öyrənməkdir. İmam Sadiq (ə) bu barədə belə buyurmuşdur:

«Vay olsun o müsəlmana ki, hər həftənin cümə günündə dinini öyrənmək üçün vaxt ayırmır».³

Ümid edirik ki, bu iş Allah-taalanın və əziz oxucuların razılığına səbəb olacaqdır.

¹ Biharul-ənvar, c. 81, s 129, həd. 18

² Vəsail, c. 8, səh. 550

³ Biharul-ənvar, c. 89, səh. 347